

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

ZEMPLÉN GYÖRGY

SINKA ISTVÁN

ERDEY FERENC

CSANÁD BÉLA

BALÁSSY LÁSZLÓ

FERTSEK FERENC

HEGEDŰS LÁSZLÓ

MIHELICS VID

írássai

1960 JUNIUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Zemplén György</i> : A szent és a modern ember	321
<i>Sinka István</i> : Ejti az ég, ejti a harmatot (Vers)	330
<i>Erdey Ferenc</i> : Az ismeretszerzés és a nyelvtanulás új módszeréről	331
<i>Csanád Béla</i> : Tájak emlékei: 1. Kiskúnhalas 2. Jegenyék 3. Kiskörös 4. Galagonyák 5. Magányos nyírfá 6. Esős akvarell 7. Esti táj (Versek)	340
<i>Balássy László</i> : Az isteni szeretet nagy költeménye	341
<i>Fertsek Ferenc</i> : Ajtók (Elbeszélés)	349
<i>Hegedűs László</i> : Kedvesem hajára (Vers)	354
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények	355
A kis út (<i>Egls István</i>)	360

NAPLÓ

A Hazafias Népfrent (363); Jézus-Szíve-tisztelet (364); Az olvasó naplója (368); Színházi őrárat (371); Képzőművészet (373); Zenei jegyzetek (376); A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve (378); Csomasz Tóth Kálmán: A XVI. század magyar dallamai (382); Jegyzetlapok (384)	363
---	-----

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Doromby Károly*, *Mihelics Vid*, *Pfeifer János*, *Possonyi László*,
Radó Polikárp

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

A SZENT ÉS A MODERN EMBER

Szent Pál apostol gyakran nevezi a keresztény hívőt „meghívott szent”-nek: klétosz hágios. A „meghívott” jelző utal arra, hogy a hívőt az Isten ingyenes irgalma Jézus Krisztus vérében megtisztítva emeli ki a bűn hatalmából és vezeti be szeretett Fiának országába (Kor. 1, 13). A „szent” ezt az új állapotot jelenti. Akit az Isten kiválasztott, hatékonyan meghívott, az részese lett a messiási ország ígéreteinek, új teremtményé vált, Isten fogadott gyermeke és a Szentlélek temploma lett, részese a titokzatos közösségnek, amely egy testet alkot Krisztus fősége alatt. A „szent” hivatva van arra, hogy részt vegyen az újszövetség istentiszteletében. Ennek feltétele, hogy élete legyen tiszta és Istennek tetsző áldozat, „szent és élő áldozat Isten színe előtt” (Rom. 12, 1). Pál gondolkodásában a „szent” nem szatirikus fogalom. Pál szembe állítja a keresztényt, aki már eljutott a szent élet teljességére, aki tökéletes, „teleios”, azzal, aki oktan gyermek módjára tapogatózik az új élet útján (1 Kor. 2, 1). A „hagios” tehát állapot és cél, modern szóval talán azt mondhatnám: magatartás és eszmény. Jelzi, hogy a keresztény Isten szolgálatára van lefoglalva, szentelve, de jelzi azt is, hogy ennek az új életnek a valósága még nem teljes bennünk. „Kiválasztott, hogy szentek és szeplőtelenek legyünk színe előtt” (Ff. 1, 4). „Mert ez az Isten akarata, a ti megszentelődésetek” (1 Tesz. 4, 3).

Mikor Pál a keresztényeket „szent”-nek nevezi, az ószövetségi kinyilatkoztatás legmélyebb vallásos fogalmát alkalmazza a hívőkre. Szent a megközelíthetetlen isteni fenség, a mindennefelett álló isteni lét, az Isten emberi tekintet előtt fel nem táruló belső világa, amely előtt a hódolat szavával borul le a teremtmény és az angyalok énekével zengi: „Szent, szent, szent a seregek Ura, Istene.” Az ószövetségben a szent elsősorban kultikus fogalom, amelyhez természetesen csatlakozik az etikai mozzanat. Mikor Pál a megkeresztelt emberre alkalmazza, akkor kidomborodik az etikai jelleg: aki a szent Isten szolgálatában áll, akit Isten lefoglalt, annak tisztának és szeplőtelennek kell lennie életvitelében. Minthogy pedig ez a szentség a kegyelmi megszentelődéssel nem érte még el teljességét, azért a keresztény élet szünet nélkül haladás a teljesség felé, „míg mindnyájan el nem jutunk a hit egységére, férfiúi életkorra, amelynek mértéke Krisztus teljessége” (Ef. 4, 13).¹

Talán mondanunk sem kell, hogy Szent Pál embereszménye, a „szent” sohasem hatotta át teljességgel a keresztény világot. Vonzóereje is csökkent az idők folyamán, ma pedig csaknem idegenné vált a modern ember számára. A ma embere azt hangsúlyozza, hogy az embernek a földhöz kell hűnek lennie. Eszménye nem a „szent”, a titokzatos Numen kegyelmi ajándékából élő vándora az örökkévalóságnak, hanem a hős, aki saját elméjének és akaratának mértéke szerint uralkodik a világ felett. A „szent” feledésbe merül, elveszti korábbi tekintélyét. A modern ember a tudomány és a művészet embere, a hatalom embere. A nagy tömegek pedig a mindennap gondjai és örömei közt élnek, idegenkedve és ellenségesen mennek el a hajdan világot mozgató eszmény mellett.

A modern ember életútja

Az emberi szellem története változás és fejlődés képét mutatja. Hitünk szerint is csak az abszolút Ósválóság bírja változatlan teljességgel a szellemi létet. Ezzel szemben a teremtet szellem korlátozott, lehetséges

értékeit nem képes egyszerre megvalósítani. Az emberi szellem polarítások feszültségében bontakozik ki. Polárisnak, sarkítottak nevezünk olyan értékeket, amelyek egymással szemben állanak, de egymásra vannak utalva. A test és a lélek, a természet és a szellem, az egyén és a közösség, a szabadság és a kötöttség, az alanyi és a tárgyi világ, a teremtmény és az Isten, a természet és a kegyelem, a tudás és a szeretet, az ész és az irracionálé az emberi létnek alapvető sarkai. Az ellentétek feszültségében és kiegyensúlyozódásában bontakozik ki az egyéni sors és az emberi történelem.² A középkor az elhaló antik világ romjain, a germán népek friss egyéniségétől megtermékenyítve, építi fel a megkeresztelt hellén kultúra keretében kulturájának sajátos világát. A középkor az egység és kötöttség kora, egy az Egyház, egy az imperium, egy a kultúra. A közösségi gondolat az egyén fölé emelkedik, objektív normák korlátozzák a szabadságot, az értékrend uralkodik az alany fölött, a transzcendens isteni gondolat, az Isten országa a végső szabálya az emberi életnek. A középkori lélek lényegesen vallásos lélek, meghajol az Isten, a „szent” előtt, és aláztos a vallása által elébe tárt abszolút értékek irányában. A középkor alkonyán új kor hajnala virrad. Az ellentétes polus új utakat keres. Az ember egyéniségének szabad, korlátlan kibontakozását keresi. A hierarchikus rend, az objektív egyetemességekben gyökerező kultúra helyébe lép az autonóm személyiségnek egyéni kulturát teremtő igénye. A kultúra egyes területei lassan kiszakadnak a korábbi kötöttségekből. Az újkori ember úgy érzi, hogy nem szorul támaszra. Tudatosan kezd elszakadni a tekintélytől. Saját tapasztalatának és független értelmének bizonyosságára támaszkodva törekszik életét berendezni, amelynek sikeréért nem érzi magát felelősnek senki előtt. A bontakozó modern szellemet különösen két mozzanat jellemzi: a humanizmus és a természettudományos gondolkodás. A középkor is ismerte a humánumot, de az embert összes vonatkozásaiban, vagyis közösségi és transzcendens távlataiban szemlélte. Az újkor humanizmusának eszménye a klasszikus, kötetlen emberideál, az emberiség autonóm, korlátlan kibontakozása. A humanista szellem ébredésével együtt jár a fokozódó érdeklődés a természet világa iránt. A természet azonban nemcsak esztétikai tárgy, amelynek szépségét felfedezi az újkor költője, hanem az embernek az az adott környezete, amelyet meg kell hódítania. Az új tudomány a tapasztalás és a matematikai következtetés útján indul, amelynek végső célja a természet hozzáalakítása az ember érdekeihez.³

A ma embere valóra váltotta, amiről a renaissance és a felvilágosodás álmodott. Létrejött a független, autonóm ember evilágú beállítottságú kulturája. Az ember ezzel elszakadt a „szent” ideáljától is, mint életesménytől. Nem azt jelenti ez, hogy a társadalmi közösségek életében és az új kultúrában nem érvényesülnének továbbra is keresztény gondolatok. De megszűnt a kereszténység normáinak intézményesen ható jellege.

A második világháború után az autonóm modern ember két vonalon keresi az új társadalmat építő erőket. Az egyik továbbra is az individualista liberalizmus útján halad és helyesli ennek a lelkeségnek gazdasági életformáját, a kapitalizmust. A másik szembefordul az individualista autonómiával, eszménye újra a közösségi ember, de immár a szocialista és a kommunista társadalomban. Közös vonásuk azonban, hogy nyíltan vagy hallgatólagosan mindketten elutasítják azokat a transzcendens kötöttségeket, amelyeket a kereszténység hirdet. A mai ember mindkét életformájában — nagy általánosságban — csakis evilági normákhoz igazodik. Irányító tényező számára a természet tudományos megismerése, a saját

emberi természetének megismerése is, aminek segítségével mindinkább ki akarja bontakoztatni uralmát egyfelől a környezete, másfelől a maga társadalmi elrendeződése fölött. Legfőbb feladatának vallja, hogy ennek a természetfölötti uralomnak révén biztosítsa a tömegek jólétét, aminek szempontjából közömbösnek, vagy idegennek ítéli a túlvilági élet és természetfölötti rendeltetés kérdését. A szent eszménye így feledésbe, ködbe merül a modern kultúra lüktető életáramlásában.

Ilyen körülmények között nem csodálkozhatunk azon, hogy sok keresztény gondolkodó riadtan idézi Krisztus szavait: „... midőn az Ember Fia visszatér a földre, fog-e ott még hitet találni?” (Luk. 18, 8), mert az utolsó időkben meghal a szeretet sokaknak szívében (Mát. 24, 12). Egy szociológus-professzor fölteszi azt a kérdést is, hogy az egyházak nem lesznek-e kénytelenek visszahúzódní lángoló, de kicsiny embercsoportok körébe? S valóban nem kétséges, hogy az új kultúra elsősorban a mi számunkra, hívő keresztények számára vet fel sarkalatos problémákat.⁴

A szocialista társadalom, amelyben mi is élünk, határozottan optimista beállítottságú. Hisz abban, hogy a természet megismerése és leigázása útján, a közösségben tömörült emberiség megteremtheti a békés és boldog együttélés feltételeit. Harcos forradalmisága elfogadja és értékeli, amit az emberi szellem a „humanum” terén alkotott, de a „divinum” nem érdekli. A kapitalista társadalmak szóvivőinek állásfoglalása nem egységes. A „krízis”, a pesszimista lemondás hangjai gyakran megszólalnak. Lelkiségének tipikus kifejezője, az egzisztencializmus. Nem mondhatjuk, hogy az egzisztencializmus a nyugat hivatalos vagy egyetemes ideológiája. De mindenesetre elterjedt és divatos világnézet ott, ahol a liberális individualizmus eszméi: a mechanikus gondolkodás, a gazdasági életérzés és a technika uralma útján fenyegetik az egyéni emberi sorsot. S ez az egzisztencializmus vitathatatlanul pesszimista világnézet. A magára maradt ember elhagyatottság élményéből fakadó metafizika. Képviselőinek fejtegetéseiből az kép rajzolódik elénk, hogy a túlvilági és evilági kötöttségekből kiszakadt ember a szorongás és a gond nyomasztó élményében mered a Semmibe, ahonnan jött és amely elnyeléssel fenyegeti. Elmenekül a Semmi és a megsemmisülés nyomasztó látomása elől. A munka, az élvezet, a szórakozás, a feloldódás a közvéleményben, a „das Man”-ban feledtetik szorongató belső érzését. Az elmúlás és a halál gondolatát kiszorítja tudatából. „Meg kell halni, de miért épp most és éppen nekem?” — mondja. A bölcs azonban ráeszmél a lét igazi létlehetőségére. A szorongás élményében megtapasztalja, hogy az ember-lét halálra, megsemmisülésre ítelt lét. A bölcs vállalja a sorsot, a tudatosan átélt saját halált, az elkerülhetetlen megsemmisülést. Ez az ember létlehetőségeinek emberhez méltó beteljesedése.⁵

Megvan tehát az oka, amiért a marxizmus ellene fordul az egzisztencializmusnak, amelyet mi, katolikusok is elutasítunk. Nagy tévedések vagy eltévelyedések azonban nincsenek, amelyekben több-kevesebb igazságot is ne fedezhetnénk fel. A mi témánk szempontjából például az egzisztencializmus sötét tanításában is, annak mélyén, megszólal a lélek vágya a „túlemelkedés”, a „szent” után. Georges Bataille, a francia ateista egzisztencializmus képviselője például a keresztény misztikusok kritikájából kiindulva új misztikát keres. Megtartja a misztikus tapasztalás formái, lélektani kereteit, de elutasítja tartalmát. A keresztény misztika szerinte téves utakra sodródik, amikor elhagyja az ember világát és az emberen kívül fekvő valóság, az Isten felé orientálódik. „Az ember csak ember ... csak embernek lenni annyi, mint nem lépni ki az emberiség köréből.”

Az igazi emberi misztikus tapasztalás a teljes függetlenség útján bontakozik ki. Ennek az utazásnak a vége a magány, a reménytelenség, a lázadás és a kudarc bizonyossága. Az ember megtapasztalja, hogy végleges, gyógyíthatatlan és elviselhetetlen magánosságra ítelt, az ember-lét „magány az üres éjszakában”. A magányhoz kapcsolódik a csüggedés. Az ember az üres semmiben ébred magára, kapcsolatot a létezőkkel nem talál. Átmeneti csillapítókerek ellenére újra meg újra felfakad a lélek nyugtalansága. Az utazás végső szava a lázadás a kudarccal szemben, „összetört élet szilánkja vagyok; ez az élet szorongás és szédülés, amely a végtelen semmire nyílik, szétszaggatja és kimeríti önmagát ebben az ürességben.” Ez a tapasztalás az Istentől elszakadt, magános ember mélységeinek megtapasztalása. Az ember megszabadul a kötöttségektől, az üdvösség igényétől és eljut a tökéletes semmihez. A semmiben, amelyet nem határol a valóság, egyedüllétben, amelyet nem népesít be senkinek a jelenléte, az ember felleli a gyógyíthatatlan magánosságot. A Bataille lelki utazása: a gögtől a csüggedésig, Isten elutasításától az ember szorongásáig, „szentség”, túlemelkedés, Isten nélkül, az emberben, az emberért, az ember által. Az ember nem szétszaggatott valóság, hanem valaki, akit szeretnek (P. Blanchard). Az utazás az emberi lehetőségek határáig az igazi szentség elutasítása. Mégis feltárja a modern lelkiség egyik típusát, amely sóvárog a „több”, az emberfelé emelkedés után. Eldobja az Istent, de keresi a mélységet, a megoldást, a túlemelkedést. Misztikájának nyugtalansága jelzi az igazi mélység szavát, amely túlmutat az emberen és az út végén az Isten mélységei felé vezet.⁶

Vannak tehát az egzisztencializmusban — akár a társadalmi háttérben, akár a bölcséleti tanításában — elemek, amelyeket a magunk szempontjából is értékelhetünk, mint ahogy vannak ilyen elemek bőven a marxizmusban is. A helyes kérdésfeltevés ezekután a mi oldalunkról csakis úgy hangozhatik, hogy mi az a tényleges jelentőség, amellyel a szentség keresztény életeszmenye a modern ember számára bír. Értve ezen azt a jelentőséget, amelyet az egész társadalmi közösség számára értéknek tekinthetünk. Legelőször ismerkedjünk meg tehát azzal, hogy miként szemléli és állítja be a keresztény teológia a szentet.

A „szent” Isten ajándéka

A „szent” misztérium: az Isten kegyelmének és az ember titokszerű meghajlásának és önátadásának misztériuma. Nehéz fogalmakba öltöztetni. A szent élő konkrétumban jelent meg az Úr Jézus személyében és folytatódik Krisztus misztikus testében, a „sancta Ecclesia”-ban. A „szent” válság az isteni ajándékra, felelet a hívó szóra, amelyet Isten kegyelme szolgált meg az emberben. Elkötelezettség a legnagyobb kalandra, a belső élet, az emberi rendeltetés tökéletes megvalósításának kockázatos vállalkozására.

A „szent” Isten műve. De ez a mű bennünk és általunk teljeseedik be. Az emberlét polaritásai között legnagyobb a szentség mélyén feszülő polaritás, az emberi szabadság és a kegyelem, a természet és a természetfeletti, isteni élet sarkitottsága. Az önértékű személy saját belső törvényei szerint Istenre irányul, teljességét, tökéletességét csak az Isten által szentesített értékek alázatos szeretetében és szolgálatában éri el. A természetfeletti rendben az értéktelenség nem a teremtmények homályos tükrében, hanem belső valóságában lép az ember elé. A rendeltetés ajándék és kegyelem, amely előtt tehetetlenül áll meg az emberi erőfeszítés. De az

ajándék elfogadásában is szót kér és nyer az emberi személyiség magva, a szabad és öntudatos állásfoglalás.

A kinyilatkoztatás nem hagy kétségben: a „szent” az Isten műve. Isten előbb szeretett minket, mielőtt mi lettünk volna. Az Isten szeretete teremti és árasztja a jóságot a dolgokra, mondja Szent Tamás.⁷ „Ebben áll az ő szeretete — írja a szeretet apostola — nem mi szerettük az Istent, hanem Isten előbb szeretett minket.” (1 Ján. 4, 10.) Az Üdvözítő tanítja... „nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket...” (Ján. 15, 16). „Nélkülöm semmit sem tehettek” (Ján. 15, 5). „Senki nem jöhet hozzám, ha az Atya, aki engem küldött, nem vonja őt magához” (Ján. 6, 44). Pál a római levélben a gondviselés távlataiban rajzolja meg az ember sorsát. Isten előre elrendelt és kiválasztott bennünket, hogy szent Fiának hasonlóságára alakuljunk (Rom. 8, 29—30). Az ember életútja ennek az isteni rendeltetésnek a megvalósítása, amelynek minden állomásán ott öröklik az Isten megszentelő és segítő kegyelme. Az apostol törekszik a célt megragadni, de ezt csak azért teheti, mert őt előbb már Krisztus megragadta (Fil. 3, 12). Isten kegyelme által lett azzá, ami, Isten kegyelmével dolgozott az apostoli munkában... „nem én, hanem az Isten kegyelme vélem” (1 Kor. 15, 10).

Amikor az Üdvözítő és apostolai annyira hangsúlyozzák kiválasztásunk és üdvözülésünk ingyenes ajándék voltát, nem szűnnek meg figyelmeztetni emberi felelősségünkre. „Aki szeret engem, megtartja parancsaimat és az én Atyám szeretni fogja őt...” (Ján. 14, 21). Az Isten, aki előbb szeretett minket, hogy elindulhassunk az üdvösség felé, szeretni fogja azt, aki követi a hívó szót. Ime a szent élet paradoxonja, termékeny feszültsége.

A keresztény lelkiség történetében is előfordult, hogy mellőzték egyik vagy másik sarkot. A pelagiánusok például kizárólag az emberi akaratra, a kvietisták kizárólag az isteni kegyelemre hivatkoztak, egyházunk azonban mindkettőt mint téves egyoldalúságot ítélte el. Ma, mint már szoltunk róla, a kor szellemisége megint egyedül az embert emeli ki. Nietzsche „Übermensché”-nek erkölce csak saját hatalmi akarására támaszkodhat. Sartre a teljes szabadságot magasztalja. A tökéletes emberi autonómia a forrása minden értéknek, amely csak egy rosszat ismer, a megbánást. A Saint-Exupéry, a pilóta-költő belátja, hogy az embernek, túl kell emelkednie önmagán. De eszménye a Hős, nem a Szent. A Hős az akarat embere, a Szent a kegyelemé, a Hóst áthatja erejének tudata, a Szent átéli tehetetlenségét. A Hős az ember dicsőségét munkálja, a Szent az Isten dicsőségét keresi. A Hősnek csak emberi érzéke van, a Szent megérzi az Istent, — írja Pierre Blanchard.⁸ Korunk pelagianus és voluntarista. Elutasítja, férfiatlannak tartja a kegyelemre hagyatkozást, elutasítja a meghajlást és passzivitást. A „szent” felfigyel a Szentlélek szavára, átengedi magát vezetésének és férfias önátadással együttműködik ezzel a vezetéssel. Ráhagyatkozása aktív beleegyezés, nem gyengeség és önmagunk elhagyása.

A modern egzisztencializmus szeret dobálózni a Semmi fogalmával. A Szent előtt is feltárul a Nem-lét titka, nem Heidegger és Sartre Semmi-jének terméketlen üressége, hanem a saját lét-elégtelenségének beismerése. Felismeri létének igazi sorslehetőségét: az isteni lét felé kitaruló, az isteni létet befogadó lehetőséget. Felismeri, hogy Isten szeretetének ajándékából lépett az életbe, öntudatára ébred Istentől nyert léte értékének és vállalja a felelősséget, amelyet az isteni ajándék jelent. Alapbeállítottsága az alázatos meghajlás: a meg nem érdemelt, ki nem érdemelt, a semmiből az istenfiúságra emelt kegyelemnek elismerése, amely szemé-

lyes felelősséggel vállalja az isteni ajándékot. „Az ember semmi, akit körülvesz az Isten, aki rászorul az Istenre, aki képes befogadni Istent és megtelik Istennel, ha akar”, — írja Bérulle bíboros.⁹

A „szent” messze jutott a modern embertől.

A „szent” a hétköznapiok hőse¹⁰

Vessünk most még egy pillantást az isteni ajándék tartalmi gazdagságára. Nézzünk fel azokra, akiket Isten egyházának csálhatatlan tekintélye „szent”-nek nyilvánított. Az Egyház, amelyet Pál szentnek nevez, amelyet tagjaiban is szentnek tart, egyes tagjait ünnepélyes módon a „szent” jelzővel tiszteli meg. Az Egyház gyakorlatában a szenttéavatás perdöntő és alapvető kérdése, vajon kimutatható-e, — a vértanúság esetét nem számítva —, hogy az illető hősiek fokban gyakorolta a hitet, reményt, a szeretetet és az erkölcsi erényeket.¹¹ Az erények hősiek gyakorlása a szent élet lényege és tartalma. Bár az ideált csak Isten kegyelmének kiválasztottjai érik el, mégis minden ember számára ez az út, amelyen a keresztségi szentség a férfiúi érettség és gazdagodás felé halad.

A heroikus erény konkrét értékelésében az egyház gyakorlata jelentős haladást árul el. A szenttéavatás mai joggyakorlata lényegileg XIV. Benedek pápa hatalmas jogi munkájára támaszkodik. Érdekes azonban, hogy a pápa, aki követeli a szentség megállapításához az erények hősiek fokban való gyakorlását, nem ad világos és szintetikus fogalmat arról, hogy miben is áll az erények hősiek fokban való gyakorlása. A korábbi gyakorlat inkább jogi alapon járt el. A hiteles tanúk által igazolt tények segítségével vizsgálták az egyes erényeket és állapították meg aényt, hogy az erények hősiek gyakorlása valóban fennforog az adott esetben. Az újabb emberszemlélet nagy helyet enged a történeti és lélektani szempontoknak. Ez a szemlélet érvényesül az elmúlt évtizedekben a szenttéavatásnál is, különösen amióta XV. Benedek pápa segítő társának, a későbbi bíborosnak, Verde-nek közreműködésével a hősiek erénygyakorlat világos és konkrét fogalmát megadta. „A hősiek — mondja a pápa — a személyes feladatok és kötelességek hősiek és állandó teljesítésében áll.” Még pontosabban kifejtette ezt a pápa egyik dekretumában: „A szentség sajátosan egyedül az Isten akaratával való megegyezésben áll, amely kifejezésre jut az állapotbeli kötelességek állandó és pontos teljesítésében. Isten pedig azt kívánja tőlünk, hogy parancsait teljesítsük és hűek legyünk állapotbeli kötelességeink szolgálatában.” A hűség természetesen kizár mindennemű szándékos tökéletlenséget, amely nélkül nem lehetséges a hűség kötelességteljesítésben rejlő nagylelkűség.

XI. Pius pápa egyik beszédében megkapó képet rajzolt a mindennapi kötelességteljesítésben rejlő hősiek erőről. „... alázatos szolgája volt Istennek — boldog Benild, egyszerű iskolatestvér boldoggáavatásáról van szó, — akinek élete csendben és szerénységben telt el, közönséges és hétköznapi módon. De mennyi nem-közönséges és nem-hétköznapi rejlik ebben a hétköznapiságban! A mindennapi, amely mindig egyformán tér vissza, amelynek mindig azonosak a feladatai, amely mindig ugyanazon gyengeséget és nyomorúságot hozza magával, méltán nevezhető a „rettenetes mindennapinak”. Mily erőre van szükség, hogy az ember védekezzék e rettenetes, nyomasztó, egyhangú, bénító mindennapi ellen... Rendkívüli körülmények ritkán jelentkeznek az ember életében. Jaj lenne nekünk, ha a szentség a rendkívüli esetek számára lenne fenntartva. Mit

tehetne akkor az emberek nagyobb része? Mert le kell szögezni: a szent életre való hivatás szól mindenkinek, minden megkülönböztetés nélkül.”

Ennek a szentség-fogalomnak a szolgálatában alapította meg XI. Pius pápa 1930-ban a Ritus kongregáció keretében a történeti szakosztályt, amelynek konzultorai hivatásos történészek. Feladatuk, hogy a modern történeti kutatás eszközeivel segítsenek megvilágítani Isten szolgájának életét, egyéniségét. Ma még nem kerültek nyilvánosságra akták, de a kongregáció egyik konzultorának tanúságtétele szerint az eredmények megfelelnek a kutatás legmodernebb követelményeinek és gyakran igazi szellemi kincset jelentenek az olvasó számára.

Korunknak a kereszténységtől elszakadó áramlataival szemben az újabb pápák erőiesen hangsúlyozzák, hogy minden ember hivatva van a tökéletességre: a „szent” egyetemes és minden ember számára érvényes életeszmény. A szentségnek az Egyház gyakorlatában kibontakozó élményszerű fogalma hatékonyan mutat rá, hogy a szentségnek az Egyház által jóváhagyott útja minden ember számára járható. Nem kíván rendkívüli életformákat és teljesítményeket. A mindennapi élet feladatainak művelésében valósítandó meg. A szent ideálja közel jutott a modern ember életkeretéhez. Végtére is — meg kell mondanunk — nemcsak a kereszténység ismer el „szenteket”, szentjeik vannak nem-keresztény vallásközösségeknek, sőt szentként tisztelt hősei nem-vallásos világnézeti irányoknak is. Nyilván azért, mert kitörölhetetlen jellegzetessége az embernek, hogy a „tökéletes” embert idealizálja, legfeljebb a „tökéletességről” táplál eltérő foglamokat. A modern ember szereti a munkát, kész teljesíteni kötelességét, imponál előtte a hősiesség, vágyódik a szép és a jó, a humanum élményszerű megragadása után, ha hidegen is hagyja a túlvilági élet ígérete.

A szentség nosztalgiája

Am „a lélek fűj, ahol akar” — mondja az Üdvözítő. S mi sem aggódunk, nem szabad aggódnunk a mondottak miatt. Mi úgy érezzük, hogy a modern emberben is él valami, ami a szentség felé vonz. Mondhatnók: megvan benne a szentség nosztalgiája. Nosztalgia, amelyik nem határozott vágy, csak sejtés és sóvárgás. Jaspers alighanem jól látja, hogy a kérlelhetetlen folyamatok mélyén jelentkeznek kulturális valóságok, amelyek — s ezt már mi mondjuk — bennünket, keresztényeket is reménységgel tölthetnek el.¹² A kulturális realitások között kétségtelenül első helyen áll a világ szociális megújulása, amely szembe fordul az individualizmus bomlási termékeivel. A „corpus Christi myticum” jegyében sürgetik az újabb kor pápái is a világ szociális reformját. Ez a szociális szellem lépés a szent eszménye felé. S mi meg vagyunk győződve arról, hogy eljön az idő, amikor a szociális ember és a vallásos ember kezdet fog egymással s együttesen munkálja ki a teljes emberiesség végső feltételeit.

A Gondviselés titka, milyen jövőt és sorsot szán Isten az emberiségnek, milyen keretben és milyen mértékben marad fenn az idők végeztéig Krisztus soha meg nem szűnő Egyháza, hogyan végződik a titokzatos kegyelmi hívás, amely minden egyes emberi léleknek szól.

Aquinói Szent Tamás a Summa theologica második részében az ember-lét rendeltetésének problémáját vizsgálja.¹³ Plátói-augusztinuszi és arisztotelészi hagyomány cseng ki Tamás fogalmazásából, amikor a kinyilatkoztatás és az ész fényénél megállapítja, hogy az ember legfőbb értéke, törekvéseinek célja a boldogság, a „beatitudo”. A boldogság klasszikus

fogalma nem azonos a közfelfogás és az irodalom sekélyes, alanyi, érzelmi kielégülés élményével. A boldogság tárgyi értéket tételez, az emberi természet, a teljes értelemben vett „humanum” megvalósulását. A boldogság a tökéletesség. Szent Tamás az emberi értékek és a rájuk irányuló hajlandóságok elemzéséből kimutatja, hogy a boldogító tárgy nem lehet más, mint a Lét forrása, az abszolút értéktelenség, a legfőbb Jóság, az Isten. Az igazságot határtalanul szomjazó értelem, a jóság teljességét igénylő akarat nem nyugszik meg, míg meg nem találja hajlandóságainak egyedül megfelelő tárgyat, a legfőbb Jót és a legmagasabbrangú igazságot, az Istent. A szenttamási elgondolás nem utasítja el a természet és az ember világának értékeit. De mindent a legfőbb Érték távlatába állít és az Isten által megkívánt rendben ismeri fel az emberi cselekvés legfőbb irányító normáit.

„Profán misztika”

A humanumnak igent mondó és az emberi értékek felől az isteni, a „szent” felé tájékozódó lelkiség tükröződik az újabb idők konvertita írójának, Charles du Bosnak életútján.¹⁴

Saját magát „keresztény Proust”-nak tartotta. Van is hasonlóság életük és életművük között. Mindkettő beteges, mindkettő mestere a lélek végtelen finomságait figyelő eszmélkedésnek. Proust megmarad az élmény mellett. A pillanat benyomásából kiindulva göngyöli fel az „eltűnt Idő nyomában” az emlékek kimeríthetetlen kincsházát, az emberi lélek bensőséges rezdüléseit. „Nem életének eseményeit mondja el, nem is belső fejlődését... hanem valami olyasmit... azt, hogy mit hagytak benne hátra az évek, mint belső valóságot. Nem a világot tárja fel, amelyiken keresztülment, kifelé nézve, hanem emlékezetét, befelé nézve, amint a világ keresztülszűrődött rajta. Az emlékezet műve az emlékezetéről szól.”¹⁵ Proust az emlékezetben megtalálta és megörökítette: Marcel Proust-ot. Charles du Bos naplói is az emlékezés útján járnak. De az élmény és az emlékezés túlmutat önmagán. Du Bos szemben találja magát a valósággal, a teljes valósággal, amely elvezeti a valóság végső forrásához, az Istenhez, a természetfeletti hithez, ahol az ember, a „moralista”, mint önmagát nevezi, letérdel és igen-t mond a hívásnak. „Ő az a gondolkodó, író, aki a leghatékonyabban eszmélkedett a lét és a szentség kapcsolata fölött. A szentségben találta meg a kereszténység egyedüli eszményét.”¹⁶

A kegyelem lassan győz ebben az őszinte, szünet nélkül kereső lélekben. Végigjárja az utat a „szentség kísértésétől” a végső beleegyezésig. Megérti, hogy a szentség minden emberi érték végső megszentelése. Keresztül ment Proust, Nietzsche, Bergson, Gide. Megtanulta tőlük az elemzést, a kevélység mámorát, a túlemelkedés szédületét, a tapasztalás értékrendi felsőbbbségét és az érzelmi világ kimeríthetetlen igazságát. Ezek a korlátai. De mégis igen-t mondott és ezért minden, ami benne emberi, felemelkedett a „szent” magasabb értéksíkjában. Az irodalmi kritikában visszaállította a szellem és a misztika jogait. Tanúja lett korunknak, mert ragyogó vonásokban rajzolta meg a modern lelkiség vezérlő motívumait. Du Bos utat mutat. Meggyőződése, hogy „a modern ember nem vezethető vissza a valláshoz közvetlenül a vallás útján, az egyenes úton... Ha az ember bizonyításokba kezd, a játszma eleve elveszett. A „profán misztika” az egyedüli út, amely a modern embert visszavezetheti nemcsak a szent misztikához, hanem magához a hithez.”

A modern ember életútján szakadékok és mélységek között járunk, a mélységekből azonban felsóhajt a sóvárgás, a megváltás, a jobb, a szebb, a több élet, a „szent” után. A modern ember magános lett és elvesztette biztonságát. Ugyanakkor önmagában bíz, csak önmagára épít és nem akar segítő kezet elfogadni. Megrészegül a világ szépségétől és láthatatlan javakért nem hajlandó lemondani a kézzel foghatóról. Mégis itt nyílik meg a kapu, ahol elindulhat a szent, az Isten felé. A magános ember megtanulja az alázatosságot és ráeszmél arra, hogy magánosságát, veszélyeztetettségét csak ott oldhatja fel, ahol megnyílt az út a felé, aki elmondhatta: „Én vagyok a kapu...” Akkor talán megérti, hogy ha visszatál Istenhez, visszatál önmagához, mert nem állhat meg önmagában, ha nem gyökerezik Istenben (Ágoston). Ráeszmél, hogy nem szégyenletes legyőzteni az Isten által, mert „a legnagyobb győzelem az Isten győzelme bennünk” (Szent Bernát). A „profán misztika” útján, az igazi földi értékek őszinte szolgálatában és szeretetében megtanulhatja, hogy az Isten világa nem homályosítja el ennek a világnak a szépségét, hanem az örökkévalóság hajnalpírját vonja a semmibe és elmúlásba hanyatló értékek világa fölé.

Jegyzetek:

- 1 Kittel. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament: „hagios” és „klétos”, címszavak.
- 2 K. Joel. Wandlungen der Weltanschauung.
- 3 Überweg. Geschichte der Philosophie: Die Philosophie der Neuzeit.
- 4 Idézi: P. Blanchard. Sainteté aujourd'hui. Etudes Carmelitaines 1954. 9 l.
- 5 Heidegger: Sein und Zeit.
- 6 Georges Bataille. L'expérience intérieure: I. Blanchard 110 skv.
- 7 Summa Theologica I. Q. 20.
- 8 Blanchard, 53 l.
- 9 u. o. 54 l. — A megelőző gondolatokhoz l.: A. Dempf: Ethik des Mittelalters. — Garrigou-Lagrange: De Deo uno. De gratia.
- 10 A szentté nyilvánítás mai gyakorlatához l.: P. Gabriel de Sainte Marie-Madeleine, a ritus kongregáció konzultorának tanulmányát: „Normes actuelles de la sainteté”, az Etudes Carmelitaines: Trouble et lumière c. kötetében, 1949. 175. l.
- 11 Codex Juris Canonici. can. 2104.
- 12 Id. Blanchard, 11 l.
- 13 Summa Theologica I—II Q 2. és 3.
- 14 Ch. du Bos-ra vonatkozóan l. P. Blanchard i. m. 161 skv.
- 15 Szerb Antal: A világirodalom története, III. 379.
- 16 Blanchard, i. m. 162 skv.

SINKA ISTVÁN VERSE

EJTI AZ ÉG, EJTI A HARMATOT

(RÉSZLET A „SZIGETEK KÖNYVÉBŐL”)

Nem halott, csak már halódó
volt a nyár. A megöregedett
sok, tengernyi
tengerikóró
zörgött, hogy jön
nem soká elnyelni
csizmát, bocskort, kereket
és gyalogost a sár.

Messziről öreg szekerek
nyőszörögtek és sirtak olykor;
nagyon szenvedtek:
súlyos a tengeri;
azt hordták feleholdkor.
Itt-ott lánc csengett:
hangjait koraēj
vitte magával láthatatlan pénznek;
kiscsikón csengő csengett;
kicsi könyörgések,
így beszélnek:
poros négy kis pata
fáradtak. Szegények.

Hallatszott máshol ostorpattogás is,
kegyetlen ösztöke;
a szekér köveken gördült át;
marta a kerék,
szikrázott a ráf is;
nem tudom: lovak húzták-e, ökrök-e !

Aztán csendesség lett,
csak az ér
válogatta sását
a holdvilágnál.
Ezernyi sás-él
suhogott; fente őket,
hogy kivédje majd az ős csapását:
az égből és földből jövőket.

Gondolkoztam és gyalogoltam,
s így léptem rá egy dinnyeföldre.
A hold már
átfutotta az eget,
de még nem pitymallott;
a csősz meghajolva
öregesen jött
s rámfogta a rövid csütörtököt:
félős dolog a dinnye,
s jól őrizte
az öreg; paszuly is volt ott.
Látta, hogy ágrólszakadt vagyok,
kicsit rám mordult,
de azért adott
egy vérpirosat, egy görögöt,
hasadt volt, a leve kicsordult.

Utolsó sugarát a hold
épp a dinnyeföldbe szúrta,
s a kunyhó ezüst volt,
a csősz igen öreg angyal,
piszkos gatyában szomorú:
nem játszott sose arannyal.

Evés után vigan
mint, aki már alhat,
lefeküdtem,
hullt rám a harmat,
s úgy véltem, hogy tengerek
ringatnak: nagy víz van
alattam, elmerültem.
Csak az öreg csősz virrasztott,
várta a nap lovait, hogy előnyargalnak.

AZ ISMERETSZERZÉS ÉS A NYELVTANULÁS HELYES MÓDSZERÉRŐL

A bölcelet nemcsak a lét, hanem a gondolkodás világát is tárgyalja. S nemcsak a gondolkodás logikai törvényeit tárja fel, hanem az igazság megszerzésének útját, módszerét is. A logika pedig a fogalmak összehasonlításán és az okoskodáson kívül a megismerés, a tanulás metódusát is kutatja, s így minden ismeretszerzésnek, minden megismerésnek elengedhetetlen eszköze.

Amikor a középiskolai tanulmányok után a svájci, fribourgi egyetemre kerültem, a legnagyobb nehézségeim támadtak mindjárt kezdetben akörül, hogy miként tanuljak. A középiskolában ez a probléma nem merült fel, mert tanulni a középiskolában annyit jelentett, hogy a feladott „leckét” úgy tartjuk meg emlékezetünkben, hogy azt másnap „felmondhassuk”. Fribourgban az lepett meg legelőször, hogy elvből semmiféle tárgyból sem volt tankönyv. Minden professzor a maga szaktárgyát a saját feldolgozása szerint adta elő, s egyikük sem tette közzé jegyzeteit. Még jobban feltűnt, hogy az egyetemen nincsen feleltetés. Összefoglaló ismétlések, skabellumok sem voltak. A szemeszterek végén tartottak ugyan kollokviumokat, de ezek sem voltak kötelezők azok számára, akik szigorlatokra készültek.

Sokan, akik hozzá voltak szokva a feleltetéssel együttjáró ellenőrzéshez, és ahhoz a biztos tudathoz, hogy kötelességüknek eleget tettek, ha a feladott leckét, vagy elmagyarázott anyagot emlékezetükben rögzítették, sehogyan sem tudták magukat ebbe az új módszerbe beleélni. Azoknak azonban, akik az ismeretszerzés problémájával is tudatosan foglalkoztak, csakhamar feltűnt az új módszer értelme. Csakhamar rájöttek az önálló jegyzetkészítés mély logikai értelmére. Nem az a cél, hogy az előszóval adott előadásokat gépszerűen leírjuk, hanem, hogy könnyebben összpon-tosítsuk figyelmünket, mert az előadásokra könnyebb figyelni, ha az ember annak lényegét fel akarja jegyezni, mint ha egyszerűen passzíve figyel. Az írással aktívvá válik az értelem munkája, s így a figyelem mellett az értelem is jobban működik, mert nemcsak megérteni kell a dolgot, hanem egyben a lényegét is kiemelni és azt röviden írásba fektetni. A helyes jegyzetkészítés eleinte igen sok házi munkát, pótlást kívánt, de néhány hét múlva enyhült a nehézség. Nagyobb volt ennél a másik, a nyelvi nehézség. A hittudományi karon a főbb tárgyak előadási nyelve latin volt ugyan, de néhány tárgyat emellett francia és német nyelven adtak elő, s így e három nyelvben való jártasság egyformán szükséges volt. Mindehhez még egy egészen személyi nehézség is hozzájárult: mindjárt az első hónapokban teljes idegkimerültség vett erőt rajtam. Alig dolgoztam szellemileg egy-egy negyedórát, máris oly fáradtságot éreztem, hogy a munkát abba kellett hagynom.

Éppen akkor adta elő azonban *De Munnynck* Márk professzorunk a pszichológiában a „subconscientia”, a „tudatalatti” problémáját, s ennek az akkoriban igen vitatott modern kérdésnek tanulmányozása csakhamar egészen új utakat nyitott meg számomra.

I.

A tudatalatti kérdése nem új keletű. Már *Leibniz* állította, hogy nagy percepciók, eleven tudatélmények végtelenül kicsiny percepciókból, élmé-

nyekből tevődnek össze, melyek önmagukban csak virtuálisan élnek tudatunkban, mint ahogyan a véka búza kiöntésekor csak az egész búza zörögését halljuk, s nem az egyes búzaszemeket, pedig azok is ott vannak a zörej észrevételénél.

Ezeket a tudatunkban kifejezetten nem szereplő élményeket a rendkívüli pszichikai jelenségek magyarázatánál egyes pszichopáták a lelki megbetegedések jelenségeinek megértésére és gyógyítására külön elméletté dolgozták ki, mely szerint tudatunk aránylag szűkkörű mezeje alatt tudatalatti folyamatok húzódnak meg, s ezt tudatalattinak nevezték. *Myers* és *James* a lelki tevékenységeket pusztán ilyen tudatalatti folyamatokból magyarázták, melyek bizonyos patológikus jelenségek alkalmából törnek fel a tudatvilágba. *James* iskolája azt tartotta, hogy a tudat mezeje mögött nagy terjedelmű pszichés világ él, s ez magyarázza nemcsak a misztikus jelenségeket, hanem a hipnotikus állapotokat s főleg az ének kettőzését.

Mindezek a különféle pszichológiai magyarázatok éppen akkor voltak a legélénkebb vita tárgyai, mikor bölcseleti tanulmányaimat megkezdtem. *De Munnynck* skolasztikus alapon védte a lélek szubsztanciás létét és az ember lelki alkatának egységét; viszont erősen tartotta a tudatalattinak létét is azokkal szemben, akik minden subconscientia létét tagadták. Jómagam a subconscientia létét kétkedéssel fogadtam, *De Munnynck* azonban sok experimentális érvet hozott fel, többek között egy saját élményét s ez valóban gondolkodóba ejtett.

Egy alkalommal — mondotta — felébredvén élnken visszaemlékezett álmában látott kis diákra, aki könyveit hóna alá csapva huncut mosollyal nézett reá. Mivel az álomkép éles volt, azon gondolkodott, hogy mikor és hol látta ébrenlétben a diákot. De nem tudott rájönni. Már el is felejtette, mikor hónapokkal utóbb képekkel illusztrált falinaptárán a következő napra hajt, s annak homlokzatán meglátja a kérdéses diák képét. Most még nagyobb problémát okozott neki: hogy lehetséges, hogy a kép álmában felújult, holott a falinaptárt nem lapozta át, mikor újévkor megvette. Végül megtalálta a kérdés megoldását. Szokása volt — úgymond — egyes könyveket egyetlen mozdulattal átlapozni, ami oly gyorsan megy, hogy egyetlen lapnál sem áll meg, s így annak benyomása látására a percnak legfeljebb századrésze, vagy még annál is kisebb időtartam. Tehát tudatos benyomást a képről nem kaphatott. Hogyan lehet tehát, hogy az mégis benső énjébe került? Csakis úgy, hogy van tudatalatti világunk és abba olyan benyomások is belekerülnek, melyek nem tudatosak, vagy tudatunknak csak alsó peremét érintik.

A tudatalatti létének elfogadására csakhamar a magam tapasztalata is rávezetett. Folytonos fáradtságom és kimerültségem következtében — mint említettem — nem tudtam egy-egy bölcseletei kérdés tanulmányozására hosszabb időt szentelni. Csakhamar kifáradtam és sokszor már egyóra, vagy félóra múlva kénytelen voltam abbahagyni a tanulást anélkül, hogy magát a kérdést teljesen megértettem, vagy jól átgondolhattam volna. A kertben, ahova pihenni mentem, igyekeztem másra gondolni, nehogy még jobban kifáraszsam magamat. De mikor visszatértem az íróasztalhoz, csodálkozva vettem észre, hogy a kérdés, melyet előzően meg sem értettem, most egészen világosan áll előttem. Sőt sokszor a megoldás is, melyet előzően nem találtam meg, most anélkül, hogy törtem volna a fejemet rajta, világosan felbukkant tudatomban. Ime, mondtam, van tudatalatti világ, ahol benyomásaink megmaradnak, sőt közben — anélkül, hogy tudatunkban foglalkoznánk vele — elrendeződnek, kivilágosodnak és sokszor szellemi erőlködés nélkül is megoldódnak.

Mikor erre rájöttem, mindjárt világossá vált előttem az ismeretszerzésnek új módszere is. A jegyzetkészítés is a tudatalattinak létét igazolja. Amit mi érdeklődéssel hallgatunk, amit szeretünk, az hallás után tudatunkba s azon keresztül tudatalatti világunkba megyen. De ha azt még le is jegyezzük, akkor az tudatalatti világunkba élesebb, elevenebb benyomást kelt. Szakkifejezéssel élve: nemcsak a mélyebb, statikus tudatalatti rétegbe kerül, hanem a felette álló dinamikusba is, ami azt eredményezi, hogy az ilyen benyomások sokkal könnyebben bukkannak felszínre tudatunkban. Ha otthon újra áttekintjük feljegyzéseinket, újra átgondoljuk az előadottakat, akkor a tudatalattiban lappangó benyomások érlelődnek, rendeződnek, s ha tudatosan újra foglalkozunk velük, akkor gyakran maguktól kivilágosodnak értelmünk előtt, még abban az esetben is, ha első hallásra nem egészen értettük meg azokat.

Ime, ez az alapja annak, hogy nem memorizálni kell az új ismeretet, hanem többféle úton-módon tudatalatti világunkba belevinni. Ha ugyanazzal a fogalommal, ismerettel újra és újra foglalkozunk, akkor az új benyomások tudatalatti, lappangó benyomásainkat megerősítik, s statikus állapotról a dinamikusba viszik és így sokszor maguktól is felbukkannak tudatunkban. Sőt ha más igazságok megismerése kapcsán gondolunk ezekre, vagy figyeljük az élettél való kapcsolatukat, akkor ismereteink a tudat alatt megerősödnek, rendeződnek, s később annyira dinamikussá válnak, hogy bármikor értelmünkkel és akaratunkkal is tudatosíthatjuk azokat.

Ki is dolgoztam magamnak lassankint egy egészen új tanulási metódust, mely teljesen mindenekelőtt a tudatalatti elméleten épült fel. Levontam azt a következtetést, hogy nem emlézéssel, hanem megértéssel kell az új igazságok, tudományok ismeretébe behatolni. Egészen ki kell kapcsolni azt a kérdést, hogy ezt az ismeretet miként rögzítsük emlékezetünkben. Mivel a tudatalatti világban az egyes ismeretek kapcsolataik szerint is bent maradnak, sőt a tudat alatt maguktól is kapcsolódnak, minden kérdésnél külön gondot fordítottam ezeknek a kapcsolatoknak átgondolására; ez az igazság, ismeret hol alkalmazható, miként érvényesül, hol szerepel, akár az életben, akár más igazságok, vagy tudományok területén? Rájöttem továbbá arra, hogy az új ismeretek ismételt benyomások által történő megerősítése a tulajdonképpeni titka az emlézésnek. Az emlézés nem is más, mint a tudatalattiból való előhívás, vagyis tudatosítás. Ennek következtében nem emlézni kellene a dolgokat, hanem a tudatalatti világot erősíteni ismételt és minél több oldalról való s minél több képességen át történő tudatalattiba való juttatás által.

A tudatalattiban szerepel azonban az is, ami nem egészen tudatosan került oda, hanem csak tudatunk peremén át. Ennek következtében olvasmányainkban mindaz, ami érinti a már tudatalattiban meglévő ismereteinket, ott lent találkozik vele, s erősíti, kiegészíti azt, sőt adott esetekben, mint új meglátás, felbukkan tudatunkban. Különösen ha ír, ha fogalmaz az ember, a gondolattal kapcsolatos régi benyomások, tudatos vagy öntudatlan hatások a tudatalattiból most rendezetten kerülnek elő és mintegy ihletként egészítik ki azt, amit írunk. Ebből következik, hogy a tanult dolgokat jó írásosan is kidolgozni; nem egyszerűen leírni, lemásolni, nem jegyzetszerűen összegezni, hanem valami felvetett probléma kapcsán írásban beledolgozni.

Megállapítottam azt is, hogy a kedv és lelkesedés nagy fokban közreműködik abban, hogy a tudatalattiból valamit előhozzunk, vagyis tudatosítsunk. Amit kedvvel vittünk bele tudatalatti világunkba, az nemcsak

a statikus rétegben marad, mint lappangó élmény, hanem a dinamikus tudatalatti rétegbe kerül, s ez már igen könnyen bukkan fel magában a tudatban is. A tudatalattiban meglévő kedv, hangulat mozog és mozgat, tehát az előszeretettel egészen különleges energiát kölcsönöz az ilyen tudatalatti ismeretnek. Ezért tör fel az ilyen tudás könnyebben, gyakrabban éppen olyankor, mikor írunk vagy beszélünk róla. Az ilyen tudatalatti tudás lépi át legkönnyebben a tudat küszöbét, úgy, hogy akarunk tudatosan is képes legyen azt bizonyos idő múlva előhozni, tudatosítani.

Az új ismeretszerzési módszer alanyi, szubjektív tényezői e három fogalomban foglalhatók össze: megérteni, átgondolni és megtartani.

Megérteni annyit jelent, hogy főtörekvésünk ne az emlézés legyen, hanem az új kérdés, új ismeret megértése. Meg kell fontolni, tökéletesen, vagyis minden oldalról meg kell vizsgálni és meg kell látni a szóbanforgó kérdést. Addig tovább ne menjünk, míg a szóban forgó anyagot tisztán nem látjuk értelmünkben, vagyis világosan nem ismerjük annak minden elemét, benső természetét, tartalmát, érveit és jelentőségét.

Ezután következik az *átgondolás*, amikor azokat a kapcsolatokat vizsgáljuk, melyek az új ismeret és addigi tudásunk között fennáll. Ha ezt tudatosan elvégezzük, tudatalatti világunkba még élesebb, még erőteljesebb módon kerülnek bele, éspedig a dinamikus rétegbe, s ott a kapcsolatok maguktól is kiegészülnek, teljessé válnak, és a visszaemlékezés számára készenlétben állnak.

A harmadik teendő az új ismeret *megtartása*. Nem egyszerű emlézés ez, hanem éppen a kapcsolatok tudatos átgondolásával való rögzítése, tehát tudatos tárgyi fogalom-társítás, „associatio idearum”. Ezek támpontok emlékezetünk részére, egyben a tudatalattinak bizonyos fókuszai, melyek a további ismeretek és benyomások részére is centrumok lesznek. Így önként előkészítik a visszaemlékezést, a tudatunkba való szándékos visszaemelését. A visszaemlékezés tehát tulajdonképpen nem az emlékezés mnemotechnikai problémája, hanem a tudatalattinak törvényszerűsége, mely szerint minél többször és minél élénkebben, sőt minél több úton kerül valami tudatalatti világunkba, annál nagyobb dinamikus erővel rendelkezik és annál könnyebben tudjuk azt a tudatba visszahozni s az életben használni.

Így az ismeretszerzés maga is élménnyé válik. Nemcsak értelmi munka, hanem valóságos átélés lesz, melyet minduntalan kiegészít és kiszínez a tudatalattiból feltörő kiegészítő kép, a visszaemlékezés, vagy helyesebben a tudatalatti gazdag világának bekapcsolása az új ismeret világába; s ez viszont tudatalatti világunk gazdagságát és színes érdekességét viszszaemelésen is állandóan gyarapítja. Így válik minden ismeretünk, minden tudásunk, tudományunk életté, valósággá, személyes kincsünké!

II.

A másik nagy probléma, amivel egyetemi tanulmányaim megkezdésekor meg kellett küzdenem, a nyelvi nehézségek voltak. A régi nyelvtanulási módszer számomra járhatatlan volt. Ha nem lettem volna szellemileg kimerült, akkor sem tudtam volna a régi emlézési módon a szükséges új nyelveket megtanulni. Hiszen az egyetemi tanulmányok annyi munkát adtak, hogy az egymaga is teljesen kifárasztott volna. A tudatalatti világ létezése és törvényszerűsége azonban, amit elméleti és tapasztalati úton-módon ismertem meg, izgatott, hogy azt a nyelvtanulás terén is kipróbáljam.

Tudtam már azt, hogy szavak, vagy szövegek beemlékezésével felesleges munkát végeznék, mert a beemlézés, szavaknak, szövegeknek egymásután való többszöri olvasása, ismétlése, tudatalatti szempontból egyetlen benyomás bevitelét jelenti. Sőt egyes szavak összefüggés nélküli beemlézése egyenesen színtelenné, élménytelenné tenné a nyelvtanulást. Tudás szempontjából elégséges, ha egyszer gondoljuk át a nyelvtanulás egyes mozzanatait, mely tudatunkból úgyis alámerül a tudatalattiba s ott önmagától elrendeződik, összekapcsolódik mindazzal, amit erre vonatkozóan már eddig tudtunk, vagy megismertünk. Így tehát a nyelvtanulást a következő elvek szerint tettem módszeressé.

Elvül tűztem ki, hogy semmiesetre sem emlézek be semmit: se szavakat, se szövegeket, se nyelvtani szabályokat. Szinte ellentmondásnak tűnik, de a tudatalatti világ törvényei szerint igaz, hogy a nyelvtanulást tanulás nélkül végzem. Benyomásokat fogok tudatosan szerezni és azokat átviszem a tudatalattiba. Jó nyelvkönyvet vettem tehát kézbe, azt olvastam lassan, figyelmesen, anélkül, hogy megtanultam volna, anélkül, hogy igyekeztem volna azt emlékezetemben rögzíteni. Olvastam, igyekeztem megérteni, és megint tovább olvastam. Ha valamit nem értettem, megkerestem jelentését a szótárban, s nyelvtani szabályt pedig maga a nyelvkönyv magyarázta és dolgozta bele az olvasmányok anyagába.

Tudva, hogy minden tudatos élmény önként alámerül a tudatalattiba és ott rendeződik, csoportosul, ezért csakhamar rendes szövegeket is kezdek olvasni, annak szavait a szótárból kikeresem, de sem nem írtam ki, sem nem emléztem be. Egyszerűen tovább mentem, magának a szövegnek érdekessége vitt előbbre. Mikor ugyanaz a szó újra előfordult, újra kikeresem a szótárból, s megint tovább mentem. Így történt ez némely szó nál öt-hatszor is. De lassankint észrevettem, hogy néhányszor való kikeresés után már majdnem tudtam, sőt sokszor az összefüggésből is kihámozhattam annak jelentését. Ha kétnyelvű szöveget vettem elő, még gyorsabban ment annak feldolgozása, nem kellett a szótárt annyit forgatni, mert a fordítás mellette azonnal rámutatott a szó jelentésére. Emlézés nélkül csakhamar olyannyira gyarapodott a szóismeret, hogy már kevesebbet kellett a szótárt forgatni, mindig több szó jelentése maradt meg tudat alatt s lett tudatossá a későbbi szövegek olvasásakor.

A tudatalattiban élő fogalmak, élmények, ismeretek annál nagyobb dinamikus erővel rendelkeznek, minél többször kapjuk ugyanazt a benyomást. Ezt a törvényt most nemcsak a szavaknál tartottam szem előtt, hanem a nyelvtanulásnál magánál is. Egy nap csak igen kevés időt, többnyire csak 20 percet tudtam a nyelvtanulásnak szentelni. De mindennap foglalkoztam vele, minden nap tovább olvastam szöveget, nyelvkönyvet, képek felírását, sőt képeskönyveket is. Így a különféle szövegek folytonos olvasásával az új benyomásoknak a tudatalattiba való merítésével, lassankint minden nyelvismeret dinamikussá vált és fokról-fokra, mind könnyebben tudtam azt tudatosan használni. Közben sokat forgolódtam azok között, akik azt a nyelvet beszélték. Ha nem is értettem, amit mondtak, de a hallottak benyomásai a tudatalattiba kerültek, s mikor alkalmilag szövegben, vagy szótárban előkerültek, mind jobban erősödtek, s mind könnyebben jöttek vissza a tudatba, mind könnyebben váltak használhatókká.

Rájöttem később arra is, hogy minél többféle benyomást kap az ember, e benyomások annál mélyebben hatnak a tudatalatti világra, annál több dinamikus erőt adnak a fogalmaknak, szavaknak, a nyelvi ismeretnek, s így annál könnyebben válnak használhatókká. Tehát nem elég ol-

vasni, nem elég beszélgetni, hanem hangulatot is, érzelmet is bele kell vinni a nyelvtanulásba. Ez a mai modern technika mellett mind könnyebb. Itt van a rádió, mely mindenkor ad mindenféle nyelven leadásokat, énekeket. Magam is tanultam ilyen könnyű kis énekeket, melyeknek hangulata sokszor kapcsolódott bizonyos szavak értelméhez, használatához. Sőt a televízió ma már összeköti a hallást a látással és így még több oldalról nyújt a nyelvtanuláshoz anyagot, benyomásokat, még könnyebbé teszi az egyes nyelvekkel való foglalkozást.

Különösen fontos a nyelvtanulásnál a kedv és lelkesedés. A középiskolai nyelvtanulás eredménytelensége is nagyrészt annak tulajdonítható, hogy a tanulók nem kedvvel tanulnak. Nem tudják, nem értik, miért kell nekik ezt, vagy azt a nyelvet tanulniok. Ez a kedvetlenség nemcsak akadály, hanem egyenesen lehetetlenné teheti valamely nyelvnek tökéletes megtanulását. Tudni, érezni kell, hogy a nyelvre szükségünk van, hogy annak tudása mily előnnyel jár, csak így lehet kedvvel, lelkesedéssel a nyelvtanuláshoz fogni. Akkor a tudatalatti világba sokkal elevebben, élénkebben nyomódnak be az új ismeretek, sokkal élményszerűbb lesz a nyelvtanulás, s a benyomások így nagyobb dinamizmussal törnek fel a tudatalattiból, ami minden nyelvtudásnak tulajdonképpeni mértéke. Éppen ezért lehetőleg olyan olvasmányokkal mélyítsük a nyelvtudást, ami egyébként tárgyilag is nagyon érdekel és nagy fokban köti le érdeklődésünket.

A szavak tanulása ily módon felesleges, a tudatalatti világ elvégzi a rögzítés munkáját is. Nem szükséges egy-egy alkalommal sokat olvasnunk, sokat foglalkoznunk a nyelvvel. De kitartóan, állandóan kell azt tennünk. Lehetőleg minden nap kis idő szükséges arra, hogy a nyert nyelvi képek, élmények és benyomások állandósuljanak és ne üledjenek le a tudatalattinak statikus rétegébe, hanem fennmaradjanak a dinamikus subconscientia világában.

III.

Az új nyelvtanulási módszerben öt fázist különböztethetünk meg. Ezek a következők: 1. benyomások gyűjtése, 2. megértés, 3. visszaemlékezés, 4. használat beszélgetésben és végül 5. használat írásban.

Az *első fázis* abban áll, hogy minél több benyomást szerezzünk a nyelvterületről. Nem az a cél tehát, hogy mindjárt kezdetben megértünk és megtanuljunk kis és könnyű szövegeket, nem fontos, hogy ezeket az első benyomásokat rögzítsük is emlékezetünkben, hanem csak az, hogy tudatalatti világunk számára statikus alapot teremtsünk.

Arra törekedjünk tehát, hogy minél többször hallgassunk meg beszédeket, előadásokat. Sokat segít e téren a Linguaphon nyelv-mester, mely gramofonlemezeken ad le nyelvkurzusokat. Sokszor tudatunkon kívül is gazdagíthatjuk a benyomásokat, így például ha hangversenyeken énekeket hallgatunk e nyelven; vagy rádióban, televízióban beszédeket hallgatunk, nem törődve azzal, hogy egy szót sem értünk belőle.

De ne csak idegen hangokat halljunk, hanem a magunkét is. Tanuljunk meg énekeket ezen a nyelven. Egyszerű, kis dalokat, dudolgassuk azokat. Ha többször hallgattunk éneket e nyelven, akkor lassan fülünk is hozzászokik a kiejtéshez. Még többször olvassunk szövegeket. Persze a helyes kiejtés sok nyelvnél nem egyszerű dolog, de ha van nyelvmesterrünk, könnyűvé válik ezt tőle ellesnünk. Ha pedig nincsen, akkor a rádió, a televízió könnyen és jobban pótolja. Főleg kezdet-kezdetén nagyon

sokat segít a helyes kiejtést hanglemezeken megfigyelni és azokról megtanulni.

Kapcsoljuk bele látásunkat is az új benyomások szerzésének munkájába színdarabok, vagy televízió által, vagy ha ez nem lehetséges, képes illusztrációk segítségével is. Árjegyzékek, képeskönyvek — melyek a képek alá írásban is megadják annak jelentését, újsághirdetések feldolgozásával könnyen megy ez. Vannak külön e célra készült képes szótárak is, melyek elsőrangú segítséget nyújtanak az első benyomások szerzésénél. Kétségtelen azonban, hogy legélénkebb benyomásokat a színdarabok keltenek, melyek a látás, hallás, képzelőtehetség és hangulat útján viszik bele tudatalatti világunkba a nyelvről szóló első benyomásokat.

A képes szótár, a szövegeképek értelmezése könnyen átvezet végül a megértéshez is. Mellesleg, jó ha már most megértjük az egyes szavak jelentését, a szövegek, énekek, dalok értelmét, de semmiképpen se legyen még főcél e szövegek megértése.

A második fázisban következik most már kifejezetten a megértés munkája. A tanulás tárgya ezentúl fogalmak, szavak, nyelvtani szabályok, stílusbeli érdekességek és szabályok lesznek. Amellett arra törekszünk, hogy ismeretünket e nyelvterületen szélesítsük és a fogalmakat, azoknak rokonsága, kapcsolata szerint osztályozzuk, végül a tárgyak különféle körét kiegészítsük. Közben ne a beemlékezésre törekedjünk, mint azt a régi módszer előírta, hanem csupán *csak* a megértésre.

A megértés útja itt is különféle. Nemcsak a nyelvmester szómagyarázata, hanem főleg tárgyak és azok képeinek szemlélete vezet a szavaknak, fogalmaknak megértéséhez. Érdekes kis szövegek elolvasása, apró humoros tréfák, szellemes élcek, vagy akár komoly szövegek megértése is célra vezet. Sőt lassankint nagyobb, érdekesebb novellák, regények és egyéb olvasmányok is segítenek a megértés fázisának tudatos kiszélesítéséhez. Mikor már az értelem világa elég gazdag, akkor énekek, versek, élő szóval való, vagy írásban történő előadása, monológok felolvasása, még érdekesebbé teheti e munkát. Ha többen dolgoznak együtt, színdarabokat is olvashatunk közösen, mindenki a maga szerepét olvasva, s egyikünk a szükséges szavakat, felvilágosításokat megadhatja, hogy minél változatosabb legyen a megértés munkája és minél gazdagabb annak tartalma.

A harmadik fázis a visszaemlékezés. Ha a fogalom- és szóismeret teljessé vált, közben már meg is erősödik annyira, hogy legtöbbször önként is vissza tudunk emlékezni. A tudatalattiban ugyanis ezek az ismeretek annyira megerősödnek, hogy dinamikus erőt nyernek, s ez könnyen lehetővé teszi, hogy tudatunkba tetszésünk szerint hívhassuk elő azokat. Nem szükséges tehát soká e fázisnál állomásozni.

A fogalmak és szavak, melyekre nem emlékezünk, megvannak ugyan a tudatalattiban, sőt kapcsolódnak is, de még nem annyira, hogy akaratunkkal is tudjunk hatni rájuk. A fogalmaknak és szavaknak céltudatos használatát a visszaemlékezés pszichológiai tényének munkája, de ez nem abban áll, hogy szótárszerűen kitaláljuk, melyik szónak mi a jelentése az új nyelvben, hanem megfordítva: az új nyelv szövegéből erősítjük meg a tudatalatti szavak, benyomások dinamikáját azáltal, hogy a régi szövegeket újra elolvassuk, a régi dalokat újra eldúdoljuk, a régi képeket újra végigszemléljük, egyszóval: felfrissítjük a régi élményeket, melyekből előző benyomásainkat, ismereteinket kaptuk.

A visszaemlékezés tehát nem emlézés, nem ismétlés, hanem élmény-

szerű lelki tevékenység. Új benyomásokat akarunk nyerni a régiekről, új kapcsolatokat akarunk tudatunkban keresni a régi tárgyi és egyéni meglátásunk között. Ha közben valami szónak értelme, vagy nyelvtani szabálynak alkalmazása nem mindjárt világos értelmünk előtt, mindjárt utánanézzünk a szótárban, a nyelvkönyvben, vagy a nyelvtanban magában. A visszaemlékezés munkája tehát abban áll, hogy újságot olvasunk, szórakozásokat keresünk, elmondjuk mindennapi imánkat, de mindig az új nyelven.

Igen élénk, élményszerű megerősítése ennek a tudatosításnak a társasjáték, melyben beszélni kell, kérdezni és felelni, természetesen az új nyelven. Nemcsak új szavak, hanem új szólásmódok, mondatok, érdekes-ségek merülnek fel, ami mind segíti a régi fogalmak és szavak, régi szövegek tudatosítását. Sőt ha már könnyen megy mindezeknek az ismereteknek a tudatalattiból való előhívása tudatunkba, írjunk, gépeljünk ilyenlevű szövegeket, írjunk rövid kis üdvözlő leveleket az új nyelven. Nem baj, ha ez eleinte hibásan történik, később magunk is rájövünk az egyes hibákra. Nem a hibátlan írás a fontos, hanem a folyékony fogalmazás, a fogalmak társítása kapcsán felmerülő szavak tudatosítása és használata. Az aktív használat a legerősebb eszköze az emlékezetben való rögzítésnek.

A *negyedik fázis* a nyelv beszédbeli használatában áll. Minden nyelvtanulás igazi célja, hogy tudjunk azon a nyelven beszélni. Beszélni azonban csak úgy tanulhatunk meg, ha olyanok között élünk, akik azt a nyelvet beszélik. Ezért keresni kell az alkalmat arra, hogy gyakorlatilag is használjuk az új nyelvet.

Sok módszer mindjárt kezdetben beszélgetéssel kezdi a nyelvtanulást. Ez azonban egészen elhibázott eljárás. Csak látszólagos eredményre vezet, elhiteti a nyelv kezdő tanulóival, hogy tudja már a nyelvet, holott teljesen járatlan benne még akkor is, ha a boltban tud néhány dolgot vásárolni, mert az arra vonatkozó frázisokat megtanulta. A negyedik fázisban tehát arra kell törekedni, hogy gondolatainknak külső formát is adjunk. Egyszerű mondatokba kell foglalnunk mondanivalónkat. Ezt a kezdő beszélgetések olvasásával és gyakorlásával érjük el, majd a haladó társalgás szövegeinek olvasásával. Fontos, hogy ne tanuljunk meg könyvnélküli frázisokat, de olvassuk el többször is hangosan. Ha többen tanulunk együtt, akkor kérdés és felelet alakjában olvassuk a szövegeket. Utána próbáljuk meg, hogy menne-e már önálló társalgás is e nyelven.

Nagyon sokat használ fordultatos szindarabok olvasása, mert sok kifejezéssel találkozunk, melyek társalgás közben gyakran fordulnak elő. Figyeljük meg mindjobban a társalgás fordulóit. Nem szükséges beemlékezni a kifejezéseket, de tudatosan kell rájuk figyelni, hogy a tudatalatti világban megérjenek és társalgás közben feljőjenek tudatunkba. Eleinte igyekezzünk a mindennapi élet kérdéseiről, témájáról beszélni, egyszerű kijelentő mondatokban. Kerüljük a körmönfont összetett mondat szerkezeteket, melyek igen nehezítik az új nyelv előszóban való használatát. Ha pedig már megy a társalgás, akkor kezdjünk komolyan foglalkozni a nyelvtan szisztematikus átgondolásával. Ha bármilyen nyelvtani kérdésben fennakadunk, azonnal keressük fel a nyelvtan megfelelő szabálymagyarázatát.

Végül a helyes módszer *ötödik fázisa* a megismert nyelv írásos használata. Ha már jól tudunk társalogni, akkor kell magunkat arra is kiképezni, hogy e nyelven írni, dolgozni is tudjunk. Ennek azonban feltételei is vannak.

Elsősorban is bizonyos stilisztikai szabályok ismerete. Tanulmányozzuk a nyelv stilisztikáját, nyelvi sajátosságait. Itt sem szabad beemlézésre gondolnunk. Ami szükséges: a folytonos olvasás, vagyis a tudatalattinak gazdagítása és élményszerű bővítése. De sokkal fontosabb a másik feltétel, mely a szóbanforgó kérdésnek szakszerű ismeretében áll. Bármilyen szakterületen akarjunk írni az új nyelven, elengedhetetlen, hogy annak a szakkérdésnek, szaktudománynak irodalmával és főleg szakkifejezéseivel megismerkedjünk. Itt is inkább az olvasás és ismeretgyűjtés szabályait kövessük és semmi esetre se foglalkozzunk az amúgy is feleslegesnek megismert beemlézéssel. Mindenesetre jó szakszótár használata e téren nélkülözhetetlen.

Ha valami szakmában tudományosan is akarunk dolgozni, akkor úgyis érdeklődünk az e nyelven megjelent művek iránt, s ezeket most nemcsak szakma szempontjából, hanem a fogalmazás, az írás és kifejezések szempontjából is figyeljük. Mindez éppen akkor fog könnyen előbukkanni tudatunkban, mikor a kérdésről már írunk. Ilyenkor fogjuk tapasztalni a tudatalattinak ihlető és kiegészítő erejét, melyről már szó esett.

*

Amit az ismeretszerzés és a nyelvtanulás helyes módszeréről nagy vonalakban előadtam, nem új találmány, csupán a tudatalatti létének, sajátosságainak és törvényeinek alkalmazása e két területen. Az a körülmény, hogy ezekre az alkalmazásokra magam is tapasztalati úton jöttem rá, tárgyi bizonyítékot is nyújt nemcsak arra, hogy a tudatalatti a pszichopatológiában helytálló elmélet, hanem arra is, hogy a tapasztalati lélektan és a módszertan, vagyis az alkalmazott logika területén is eléggé igazolt bölcséleti elmélet. Igaz voltáról mi magunk is meggyőződhetünk, ha az elméletet akár ismeretszerzésünkben, akár nyelvtanulásunkban kipróbáljuk és a tudatalatti törvényszerűségeit értékesítjük. S hiszem, hogy ennek kifejtésével nemcsak a gyakorlati élet igényeit szolgáltam, hanem az elmélet megbízhatóságát és tarthatóságát is eléggé kimutattam.

CSANÁD BÉLA VERSEI

TÁJAK EMLÉKEI

1. KISKUNHALAS

*Felénk nincsenek tengerek
sem cethalak. Mikor a részeg
hajóról egy sötét napon
mélybe dobtak a tengerészek,*

*úsztam az áradó homok
vad hullámain fuldokolva.
Keserű volt a levegő,
mint Jónásnak a cethal gyomra.*

*Számolgattam a napokat,
de bizón vártam új igére,
hogy harmadik nap hajnalán
vigan induljak Ninivébe.*

2. JEGENYÉK

*Két jegenyesor áll eléd,
hogy fejet emelj, fáradt ember,
ki ballagsz gonddal válladon
s szivedben tenger türelemmel.*

*Azt gondolod, lezárt világ
vagy, téged senki nem emel föl?
Nézd, esti lámpák intenek
s Isten szeme a végtelenből.*

3. KISKÖRÖS

*A főtéren Petőfi szobra
mereng az alkonyon.
Kipirosított tót leányok
ülnek a padokon.*

*Magyar legények járnak arra,
szivükben dal terem
és népek közti szép barátság:
virágzó szerelem.*

4. GALAGONYÁK

*Galagonyák, szót emelek most
értetek! Ki ne vesszetek,
ti siró homoktengereknek
oázisai, éljetek!*

*Ti elesettek a világban,
ültessetek galagonyát.
Hadd virágozza a reménység
s az egyszerűség csillagát!*

5. MAGÁNYOS NYÍRFA

*Egy nyíregyházi régi kertre
gondolok mostanában.
Csipkés levelű árva nyírfa
néz vissza haloványan.*

*Csend van. Csak épp a nyírfa lombja
remeg időtlen lázban.
Rég volt. S most értem csak a sorsát,
hogy magam megaláztam.*

6. ESŐS AKVARELL

*Morajlik, zúg az erdő,
hajlik a venyige.
Mennykő csapkod a nyárfák
hajlongó hegyibe.*

*Három jókedvű férfi
— fejükön zsák, kabát —
támogatja egy kunyhó
rozoga oldalát.*

7. ESTI TÁJ

*Van táj,
amelyből nem maradt
más emlék, csak az elhaló
távoli és hívogató
halk esteli harangszó.*

*A falu:
felhőkbe szálló nagy torony.
Az erdő:
szerelmes vadgalamb.
S az este
vigasztaló harang.*

AZ ISTENI SZERETET NAGY KÖLTEMÉNYE

Valamikor, az évezredek messzeségében, valahol, a távoli Judeában, megcsendült egy ének. Nem tudni, mikor, s nem tudni, ki volt a költő, aki először eldalolta. De szent ez az ének, mert minden mozzanatában a kimondhatatlant, a mérhetetlent tükrözi, azt a határok nélkül való áramlást, mely létrehoz, fenntart és magához ölel. Ez a relatív létet és Abszolútumot titokzatosan egybeforrasztó költészet: a Canticum Canticorum, az Énekek Éneke.

Tárgya voltaképpen egy nagyon nagy hasonlat: midőn szembeszökő, betűszerinti értelemben egy jegyespár egymás iránti vonzalmáról és házasságban való egyesüléséről énekel, az érzékin, testin felülemelkedő, természetfeletti értelemben a Teremtő és a teremtmény szerelméről szól.

Voltak ugyan már az ókeresztény korban is olyanok, akik a szövegnek csak természetes, betűszerinti értelmet tulajdonítottak. Így többek között a IV. és V. század fordulóján élt Theodoros, mopsuestiai püspök is, aki a könyvet egyszerűen epithalamiumnak mondotta, mely Salamon és az egyiptomi királyleány házasságára készült. Ezt a nézetet azonban az V. egyetemes, II. konstantinápolyi zsinat 553-ban elítélte, kijelentvén, hogy a könyvnek a betűszerinti-nél magasabb, allegorikus értelme van.

Ez az allegorikus értelmezés abban az ószövetségi felfogásban gyökerezik, mely a házass viszony képével Isten és a választott nép viszonyát ábrázolja. Így már Jeremiás próféta is, az izraeliták sivatagbeli tartózkodását említve, Istenhez való ragaszkodásukat és szeretetüket a házastársi hűséghez hasonlíttja. Ugyanilyen értelemben szólnak Isten és a zsidó nép kapcsolatáról más próféták, így Izaiás, Ezekiel és Ozeás is. És mennyire rokon az Énekek Énekével a 44. Zsoltár, ez a liturgiában oly gyakran alkalmazott, fölséges, királyi nászének, mely valamikor az ősi királyság idejében keletkezett, s melyet a zsidó hagyomány is, mint messiási jövendölést tart számon:

*„Ajakadat edesség előmölte,
azért az Isten megáldott örökre.” (Zs. 44, 3.)*

*„Halljad leány, nézz reám és figyelj:
népedet és atyádnak házát felejtse el.
Kívánja a király szépségedet,
hódolj neki, mert urad ő neked.” (Zs. 44, 11–12.)*

Az Énekek Énekét tehát allegóriának kell tekintenünk. Így került az ószövetségi szent könyvek jegyzékébe, s így lett a zsinagógában peszah ünnepének olvasmányává is. Ezt a meggyőződést a kereszténység a könyvvel együtt, mint hitbeli hagyományt vette át a zsinagógától, a szövegben megénekelte házass viszonynal most már Krisztus és az ő Corpus Misticuma, az Egyház, illetőleg Krisztus és az egyedi lélek kapcsolatát szemléltetve.

A dalok betűszerinti megértéséhez igen sokban hozzásegítettek a Szíria falvaiban, főleg Damaszkusz környékén eszközölt néprajzi megfigyelések. Ezek arról tanúskodnak, hogy az ott ma is szokásban lévő esküvői szertartások igen sok rokon vonást mutatnak az Énekek Énekében foglaltakkal, fényt derítve ezáltal az ősi sémi házasságkötési formákra is. Megállapítást nyert, hogy lakodalmak általában hét napig tartanak, s azokon a mátkapár, mint király és királynő szerepel. A násznép színes, díszes menetekben vonul fel előttük, énekeiben a vőlegényt, s a menyasszony szépségét magasztalva. Gondoljunk csak itt a III. énekre, a Salamon király szerepét vivő vőlegény fáklafénnyel kísért nászmenetének megkapó leírására.

A lakodalom fénypontja ma is az ún. tábori-, vagy kardtánc, minthogy a menyasszony ezalatt többhelyütt kardot tart a kezében, míg a násznép énekel, zenével kíséri a táncot. A szent szöveg, különösen itt, a VII. énekben, szinte tobzódik a szebbnél-szebb természeti képekben, s az emberi test szépségét leíró hasonlatokban, melyek a melegebb éghajlatú Keleten szabadabbak lehettek a megszokottnál. Így bontakozik ki igazán, a maga leplezetlen realizmusában is magasztosan az a szerelem, mellyel a választott lélek, mámort, örömet és gyönyört a végsőig fokozva, önfeladt elragadtatásában teljesen odaadja magát az Istennek.

Betűszerinti értelemben az Énekek Éneke tehát ilyen, a héber nászhetet kitöltő lakodalmi szertartások költői szöveggönyveül szolgálhatott.

A könyv szerzője ismeretlen. „A legszebb ének, mely Salamoné”, vagy „mely Salamonról szól”: ez a pusztán irodalmi forma voltaképpen annyit jelentett, hogy a költeményt, tárgya és szépsége miatt csak a legbölcsebb uralkodóhoz tartották méltónak.

Salamon király szerzőségére sokan a völgegy Salamon-szerepéből következtettek. A VIII. énekben a völgegy azonban egyenesen szembehelyezi magát Salamonnal, amikor így szól:

*„Salamon szőleje Báál-Hamonban virul:
szőlőskertjén csőszökkel osztozott,
s termése ezer ezüstöt hozott !*

*A z é n sz ő l ő m egészen az enyém !
T e, S a l a m o n, b á r t i é d az ezer,
kétszázát a csőszöknek osztod el !”*

Vagyis: a völgegy többre becsüli a maga szőlőjét, a menyasszonyt, mert az egészen az övé, s nem adná oda Salamon ezer feleséges háreméért sem.

Újabb értelmezői a könyv keletkezését későbbi, jóval a Salamon uralkodása utáni időkre teszik, mivel nyelvezete, — jóllehet szép és zengzetes, mégsem az ószövevségi héber virágkorából való klasszikus nyelv. Szövegében egészen újkeletű, — perzsa és görög eredetű — szavak is előfordulnak. Ebből többben arra is következtetnek, hogy a babiloni fogság (Kr. e. 605—638) utáni századok valamelyikében íródott.

Egyébiránt a VI. énekben utalás történik Tirsza városára is:

*„Ó, mennyi báj tündöklök testeden !
Szép vagy, mátkám, mint Tirsza városa,
Jeruzsálemként ragyogsz fel nekem !”*

Tirsza, egészen Kr. e. 877-ig, az Omri-dinasztiáig, az északi királyság, Izrael fővárosa volt. Izrael elszakadása viszont csak Salamon halála után, fiának, a tehetségtelen és gőgös Roboámnak népelnymó uralma alatt következett be. A nép szembefordult a királlyal, s a kitört belső forradalom következtében a birodalom kettészakadt. Ekkor alakult meg a különálló északi királyság, Izrael, míg addig az egységes birodalom fővárosa Jeruzsálem volt. Tirsza városának a szövegben való említése, sőt szembeállítás a Jeruzsálemmel, ismét csak Salamon szerzősége ellen, s a könyv későbbi keletkezése mellett bizonyít.

A költeménynek tehát címén, s a benne szereplő királyi völgegy nevének kívül Salamonnal semmiféle kapcsolata nincs.

A könyv nyolc énekből áll, az egyes énekeken belül pedig kisebb-nagyobb egységeket alkotó lírai dalokból, melyekben a király, — Salamon, valamint a királyné, — Szulamit, illetve a pásztor és a pásztorleány szerepét alakító jegyesek hol egymás szépségét magasztalják ún. vaszfokban, (a magasztaló költői leírás arab neve), hol pedig egymás iránti szerelmükről, vagy a jegyesnek

párja utáni epekedéséről énekelnek. Az egyes dalok a héber költészet remekbe formált gyöngyszemei. Maga a könyv egységes egész, jóllehet az énekek sorrendje, az idők folyamán, valószínűleg változásokat szenvedett. Műfaját tekintve, minden líraisága ellenére, dialógusokban mozgó dalaival, átmenetet képez a dráma felé.

Ami most már a formát, az egyes verslábak összeállítását illeti, a szótagok hosszúsága, valamint a héber szó- és mondathangsúly szerint felépülő verssorok belső ritmusának alapvető törvényszerűségei mindmáig kiderítetlenek. Éppezért fordításom fő szempontjául, — a lehetőséghez képest, — a szószemléti hűséget tekintettem, míg az egész könyvet egységbe foglaló formául a rimelő, szabad magyar jambust választottam. Ettől a formától csak néhány helyen tértem el, ahol a szent szöveg hangulati változásai, egy-egy rész nyomtatékosabb kiemelése más formát javasoltak (l. az V. énekben és a VII. énekbeli menyasszonytáncban). Mindenütt figyelemmel voltam azonban a héber költészetre oly jellemző „paralellizmus membrorum”-ra, vagyis a gondolatritmusra. „A gondolatritmus a mondatok párhuzamában, összecsengésében áll, mely abból keletkezik, hogy a költő gondolatát két (esetleg több) részre, mondatra, vagy mondatrészre osztja, s a második mondat, vagy mondatrész az elsőt valamiképpen kiegészíti, kifejleszti, megvilágítja. Ez a költői forma sehol sem fejlődött olyan tökéletességre, mint Izraelben”. (Szörényi: Bevezetés a Zsoltárok Könyvéhez.)

Az Egyház liturgiájában újra meg újra fölcsendülnek az isteni szeretet énekének csodálatos dallamai. Olyanős-örök melódiája ez a szeretetnek, mely csakis ott bontakozhatott ki egész mélységében, ahol az évezredek váraozástól eltikkadt lélek ismét rátalált az Istenre, s a szüntelenül megújuló Áldozatban örökre egyesült vele.

*„Fejem a balkezén,
és ölelő jobbájában fekszem én,”*

ujjong fel a menyasszonnyal.

„Szeretet az Isten: aki szeretetben él, Istenben él, és Isten öbénne.” (1 Jn. 4, 16.) A tökéletes szeretet lényege, hogy kiüresíti önmagát, odaadja magát valakinek. Isten szeretete végtelen, önátadása is mérhetetlen. „Nagy-nagy Szívének nem volt elég a kis Galilea és az arasznyi harminchárom év. Minden idők minden emberére szomjazott, mindnyájunk meleg közelébe vágyott, mindnyájunk élete, ereje, szíve akart lenni!” (P. R. Plus.) Ez a kezdet és vég nélkül való közénk-kívánczóság, ez a mérhetetlen vágyakozás sugárzik felénk az Énekek Énekének költői soraiból.

Hogyan is érthették volna meg azok, akik földies, füledt, érzéki szempontból akarták megközelíteni? Vajon lehet-e csak földi az a szerelem, amelyről így énekel a költő:

*„Tégy engem, mint pecsétet, a szívedre,
tégy, mint pecsétet, karjaidra engem!
Erős a szerelem, mint a halál,
s a féltés, mint az Alvilág, kegyetlen!
Eleven tűz, emésztő láng, örök:
tengernyi víz fáklýait el nem oltja,
sodró folyam magával nem sodorja...
Add érte házad valamennyi kincsét,
mellette mind csak száználmas kicsinység!” (VIII. ének.)*

Mi más ez, mint a három isteni Személyt egységbefonó végtelen Szerelem fölzállása bennünk, Isten képére és hasonlatosságára teremtett emberekben? Így érezték ezt az Aquinói Szent Tamások, Szent Bernátok, Keresztes Szent

Jánosok és Nagy Szent Teréziák, akik ebben a keleti természet egész ragyogását tükröző dallam-áradatban fölfedezték a maguk legbensőbb, legmélyebb, legrejtettebb, — és egyben leghatalmasabb Isten-élményét, az alkotó Isten, a teljes életre, kegyelmi életre meghívó Isten egyesülést szomjazó szerelmét!

*„Jőjj, jegyesem, a Libanonról,
jőjj, jőjj a Libanon hegyéről,
jőszte az Amána csúcsáról,
Szánir és Hermon tetejéről,
hagyd el a vadon hegyi tájat,
hol oroszlán, s párdúc tanyáznak!*

*Megsebezted a szívem, húgom, menyasszonyom:
egy pillantás szemedből a szívem megsebezte,
és megrabolt eszemtől láncodból egy szemecske!*

*Édes a te szerelmed, húgom, menyasszonyom!
Be édesebb szerelmed, be ízesebb a bornál,
s keneteid különbek a legjobb balzsamoknál!*

*Színmézzel csordul ajkad, húgom, menyasszonyom!
Az ínyed és a nyelved mézes tejtől csepegnek,
s Libánon illatával részegít drága selymed!” (IV. ének.)*

Ezzel a később mérhetetlen és olthatatlan szenvedéllyé fokozódó vágygal hívja mennyei Jegyesét a lélek is:

*„Jőjj, kedvesem, gyönyörre vár a kerted:
szakaszd gyümölcsét a dús élvezetnek!” (IV. ének.)*

Az egyedi lélek vágyódásában pedig egy egész nép, a bolyongó, nyugtalan, mások megvetésének oly sokszor kitett ószövetségi választott nép sóhajt a megígért Messiás után. Ezzel a sóhajjal együtt jajdul fel az elvesztett Éden siratása és valami halvány megsejtése a megváltásban eljövendő boldogságnak:

*„Ó, lennének csak testvérek: te meg én,
és nőttél volna fel anyám tején,*

*hogy az úton, ha ajkad csókja érne,
ne lenne részünk mások megvetése!*

*S én elvinnélek, karjaimba zárva,
és várna ránk anyám ágyasszobája,*

*hol fűszeres borral kínálna kelyhem,
s gránátalmám mustját innád, szerelmem!” (VIII. ének.)*

A beteljesülés oly misztikus magaslatokba emeli a lelket, ahol elnémul minden evilági okoskodás, hogy helyette a végtelen Isten, a szeretetünkre, ég és föld egyesülésére vágyódó Isten ölelje át kítáruló, s elragadtatásának teljességében belésimuló menyasszonyát. Ebből az önfeledt egygyéválásból pedig ugyanott eszmél immár megújított életére az emberiség, ahol ősanja oly mélységesen mélyet bukott: „az almafánál”. Ez az almafa nemcsak a paradicsombeli jó és gonosz tudás fáját jelenti, hanem Jézus Krisztus keresztjét is. Így csendülnek meg, — hol halkabban, hol erőteljesebben, — az ószövetségi énekekben a megváltás motívumai, így dereng fel az évezredek ádventi homályában bolyongó nemzedékek előtt az Újszövetség hajnala:

*„Ki az, ki jó a pusztaság felől,
s gyönyörtől ittasan
szerelmesére dől ?*

*Az almafánál ébresztettelek,
hol megesett anyád,
és szüldő anyá lett!”*

(VIII. ének.)

A Jelenések Könyve csodálatos képekben állítja eléink az új Jeruzsálem, „a vőlegényének fölékesített menyasszony” menyegzőjét isteni Jegyesével, a Báránnal, Az elmélkedő, Istenbe fonódó keresztény lélek ennek a misztikus násznak a fényében keresi és találja meg az Énekek Énekének valóságos értelmét: Krisztus, a győzedelmes Bárány, a Vőlegény, itt, „az Alfa és az Omega”, „a kezdet és a vég” trónusánál mindörökre egyesül „ragyogó fehér gyolcsba öltözött” Jegyesével, az Egyházzal.

Álljon itt befejezésül az a részlet, mely Sarlós Boldogasszony napjának szentleckéjéül szolgál, s melynek végső sorait a Szeplőtelen Szent Szűz lourdesi megjelenésének szentmiséjében is imádkozza az Anyaszentegyház, az inspiráló Szentlélek Úristen kegyelemmel teljes mátkájára alkalmazva azokat:

*„Csitt ! Jó a kedvesem !
Szerelmem már közel:
ugrál a hegyeken,
s a halmokon szökell.
Mint gyors gazella, úgy siet felém,
iramló szarvas fűрге borjaként !*

*S már itt is ő.
a házfalunk megett,
benéz az ablakon,
a rácsokon beles,
és szólít engemet:*

*„Kelj szaporán, szerelmesem,
kincsem, galambom, jer velem !
Lásd: már a tél messze viharzott,
esője elállt, eliramlott.
Virágbomlástól tarkállnak a földek,
harsány madárfüttty riasztja a csendet,
s a táj felett a gerle hangja bűg...
Zsengéje érik már a fügefának,
virágzó szőlőtők illata árad...
Serkenj, barátnőm, jöszte, szépem,
szirt-galambom a sziklarésben,
a kőfal rejtekében !
Mutasd meg arcodat,
hadd halljam hangodat,
mert szavaid csengése édes,
s orcád gyönyörűsége !”*

(II. ének.)

Az Énekek Énekének allegorikus jelentése nem teszi szükségessé, hogy mindenütt, legkisebb részleteiben is rejtett értelmet keressünk. Elég, ha a fő szempontot, az énekek alap gondolatát tartjuk szem előtt, s ennek tükrében, befele forduló, elmélkedő és Istenhez emelkedő lélekkel olvassuk eget-földet, istenit és emberit egységbefonó, költői sorait.

ÉNEKEK ÉNEKE

Balássy László fordítása

I.

(1) A menyasszony, — az Istent kereső lélek, mennyei Jegyeséhez fordul, s magasztaló szavak kíséretében kéri annak szerelmét; (2) hiszen, jöllehet megpróbálták a szenvedések, földi életének viszontagságai, kegyelmekben gazdag szépsége érintetlenül ragyog; (3) ezért érzi magát méltónak az Istennel való találkozásra, legbensőbb egyesülésre. A vőlegény válaszában megmutatja a hozzá vezető utat; (4) majd a jegyesek egymást dicsérő éneke zárja a fejezetet.

1.

Menyasszony:

Csókolj meg ajakad csókjaival!
Szerelmed bornál édesebb ital!
Jó illatokkal áradó a tested,
előmlik tiszta olaja nevednek,
s a szüzek szíve szerelemre gerjed!

Ragadj magaddal, hadd futunk utánad,
amerre keneted illata árad!
Kamrádat, ó király, nyisd meg előttem,
hogy vigadozzék lelkünk a gyönyörben,
részegítsen bornál külön szerelmed! —
Méltán ujjong a szüzek szíve benned!

2.

Napbarnított vagyok, de szép, Jeruzsálem leányai,
olyan, mint Kédár sátrai, mint Salamon kárpitjai.
Ne nézzétek hát, hogy ily barna lettem,
hogy perzselő nap égette a testem:
irigy fivéreim haragja ért;
szőlők csőszeül rendelték engem,
s nem őriztem a magamét...

3.

Menyasszony:

Ó mondd, szívem szerelme, hol talállak,
merre legel, s delel a nyájad?
Ne kóboroljak, arcom fátyolozva,
barátaid nyája körül utánad!

Vőlegény:

Ha tétován fürkészed az utat,
szüzek szüze, kövesd a nyáj nyomát,
és túl a pásztor-sátrakon őrizd gidáidat.

4.

Vőlegény:

Mint paripáim a fáraó fogatában,
olyan lettél előttem, kedvesem.
Fűzerek ékesítik arcodat,
gyöngysorokkal tündöklök a nyakad.
Aranyláncokat készítünk neked,
s rá, díszül, ezüst veretet.

Menyasszony:

Ágyasházában a királynak
nárduszmától jó illat árad!
Mirrhacsokor a kedvesem,
keblem közt nyugszik éjjel,
ciprusfürt a szerelmesem
Engaddi szőlejében.

Vőlegény:

Be szép vagy, mátkám, ó be szép!
Szelíd galamb a két szemed...

Menyasszony:

Nincs nálad, kedvesem, különb és délcegebb!
Pázsit a nyoszolyánk,
házgerendáink cédrusok,
és körülöttünk ciprus a palánk.

II.

(1) A korábbi dicséret folytatása. (2) Ének a misztikus nászról, melyet a költő olyan borozóhoz hasonlít, hol az isteni szerelem a cégér. A menyasszony, aki szinte beteg a jegyese utáni vágyakozástól, álomba merül. (3) Az Énekek Eneke több fejezetében visszatérő motívum: a vőlegény szavai a nyoszolyólányokhoz, Jeruzsálem leányaihoz. (4) A menyasszony, — valószínűleg álmában, újra átéli korábbi találkozását, boldog együttlétét a vőlegénnyel. (5) Tréfás dalocska, mely allegorikus értelemben a tiszta szerelmet a gonoszlélek pusztításaitól félti. (6) A korábbi kép folytatása és befejezése.

1.

Menyasszony:

Mezei virág vagyok én,
és lilium a völgy ölén.

Vőlegény:

Mint lilium a tövisek között,
olyan a mátkám a szüzek között...

Menyasszony:

Mint almafa, erdők rengetegén,
ifjak között olyan a kedvesem:
megülnék lombja hűvösén,
s gyümölcse édes inyemen.

2.

Menyasszony:

Bor-házba visz be engem,
s szerelme a cégér felettem.

Üdítsetek virággal,
erősítőül almát adjatok,
mert szerelemtől lankadok...

Fejem a balkezén,
és ölelő jobbajában fekszem én...

3.

Völegény:

Jeruzsálem leányai, esküdjetek nekem
a gazellákra, s pásti szarvasokra,
hogy nem ébresztitek szunnyadó kedvesem,
míg ő nem engedi, nem kelti senki sem!

4.

Menyasszony:

Csitt! Jó a kedvesem!
Szerelmem már közel,
ugrál a hegyeken,
s a halmokon szököll!
Mint gyors gazella, úgy siet felém,
iramló szarvas fürge borjaként!

S már itt is ő
a házfalunk megett,
benéz az ablakon,
a rácsokon beles,
és szólít engemet: —

Völegény:

Kelj szaporán, szerelmesem,
kincsem, galambom, jer velem!
Lásd, már a tél messze viharzott,
esője elállt, eliramlott.
Virágbomlástól tarkállnak a földek,
harsány madárfüttty riasztja a csöndet,
s a táj felett a gerle hangja bűg...
Zsengéje érik már a fügefának,
virágzó szőlőtők illata árad...
Serkenj, barátnőm, jöszte, szépem,
szirt-galambom a sziklarésben,
a kőfal rejtekében!
Mutasd meg arcodat,
hadd halljam hangodat,
mert szavaid csengése édes,
s orcád gyönyörűsége!

5.

Nyoszolyólányok:

Virágzik a szőlőnk,
rókafogni jertek:
rókakölykök fel ne dulják
a viruló kertet!

6.

Menyasszony:

Enyém a kedvesem, s én az övé,
ki a liliomok között mulat,
míg alkony hús ölébe hull a nappal,
s az árnyak elhanyatlanak...

Szökölj gazellaként, szerelmesem,
fuss, mint szarvasgidák
a balzsamos hegyen!

(A költeményt Balássy László fordításában időnkénti részletekben teljes egészében közreadjuk.)

— Né, né — gondolta — ahogy elnézte az iskolából kirajzó pajtásait, amint lökdösődve lódultak ki a kapu szájából — kismalacok tódulnak ki így az ólból, mikor ráeresztik őket az ételre.

De ezek akkor is tülekednének, ha nem ilyen szűk és keskeny az iskola-kapu. Gyerek tülekedik s minél kisebb, annál jobban: ez már így van. S hát még ilyenkor, hazamenéskor! Tiporják egymást, akár süllyedő hajóról vagy égő házból menekülnének.

— Mit tolazkodtok?... — gondolja magában bosszúsan s azért is utolsó-nak marad. — Mit szaladnak — dohog, ahogy patkolt csizmácskái mind meszszebb viszik az iskolától, a cifra és fényes boltoktól, a kivilágított, aszfaltos utcáktól, másszóval a civilizációtól, de ezt akkor még nem tudja. Annyit tud csak: hazamenni nem jó; s ha nem várná otthon anyja — de nem gondolkodik, nem fejezi be a mondatot. Leszegett fejjel baktat s az útjába akadó hancúrozó gyereket idegen szemmel nézi.

Furcsa csizmácskát visel: rezesorrú, rezessarkú kis csizmát; patkoltat, hogy orra-sarka ne kopjon hamar; csizmát kell viselnie, hiába nem parasztgyerek, cipő bennragadna errefelé a sárban.

A kiöntésre sárga lepedőt terített a gólyahír s ahol rongyos a lepedő, ott nyilván mélyebb a víz. Néhány esztendeig egy elszánt kertész próbálta itt megvetni a lábát, de a víz és a talaj szövetsége erősebb volt s a kertész fogcsikorgatva menekült, a házat is otthagyta prédának. Abban laknak most. Kissé düledezik — nem baj. Ház. Rendes, ép házakban is lehet lakni, tudja, de ezt úgy intézi el magának: csak nem nekünk.

Zömök palló nyújtózik a vizesárok fölött, a kocsitúrról azon lehet a telepre jutni s mindjárt a közelében ácsorog a ház. A telep — még soká nevezik így a kertész félbemaradt vágyalmát.

Testvérei nincsenek otthon. Segítenek Róza néninek — mondja anyja. Bólint. A segítség nem jelent valami komoly szolgálatot, abból áll csak, hogy a két kisebb gólyahír-gyűjteni ment Róza nénivel, a kiérdemesült kofával. Ruhakosárba gyűjtik a gólyahírt s este szedik csak csokorba, odahaza, a fagygyúlámpás fényénél. Fagygyúlámpás — ez is micsoda beszéd, hiszen nincs szó lámpásról; csorba cseréptálcában fagygyú olvadozik s foszló roncs-csík kanóc benne. Ők is azt égetnek s ez még jó, emellett lehet látni tanulni, nem úgy, mint tavaly. Miért, miért nem — hallott ugyan valamit harangozni, hogy apa most nem keres, hogy behívták volna katonának, vagy munkanélkül van, de ezt elengedte a füle mellett, kisebb volt még s nem olyan gondolkodó, mint most — tavaly nem égettek fagygyúlámpást se. Kinyitotta a tűzhelyajtót s a parázs hunyorgó, kihagyó fényénél tanult. Egyszer szóvá is tette panaszosan, de anyja, ahogy már szokta ilyenkor, bánatát goromba szoba rejtve ráripakodott: — hogysisne! egyszerre fűteni meg világítani is! hova gondolsz?! — s akkor elhallgatott.

Az idén van lámpásuk.

— Hát te? Nem ebédelsz az apácaáknál? — anyja úgy látszik, nem várta haza.

Fejetráz. A zárdát tatarozzák, kívül-belül; megtart egy hétig, addig nem adnak ebédet.

— Jó lesz kenyér is — mondja csöndesen — van kenyere?

— Ehetsz levest — mondja az anyja — eltettem —, s a tűzhely karikát tologatja, a lábast helyezgeti ide-oda, guggolva fújja a paraszat, buzgón, hogy nem látszik az arca most.

Úgyis tudja, a levest apjának tette félre az anyja, de az ugyan mikor fogja megenni? Talán hazakészül ma?

Apja pincér odabenn a városban. Fekete ruhája van és szép patyolatfehér inge mindég. Anyja mossza, vasalja. Az ingekért mindig hazajár apja, de fogyasztani nem fogyaszt otthon semmit. Nem veszem el töletek — mondja. De azért anya mindig eltesz neki az ételből, megfigyelte már. Akkor is, ha nem várja haza. De apa kiszámíthatatlan. Egyszer csak itthon van s anyának rossz esnek, ha nem kínálhatná meg valamivel.

Úl a tűzhely mellett, a kisszéken, térdén a tényér s a levest kanalazza. A leves jó forró és erős. Ecet lehet benne s kihalász pár szem borsot és babérlevelet is. A tényér szélére ragasztja őket, hogy ne keveredjenek a kenyérdarabokkal, amiket a levesbe szaggat. Csak anya tud ilyen jó levest főzni semmiből.

A szobának köből van a padlója, de nem tehet róla, eredetileg konyha volt s a mellette levő helyiség a szoba, ahol Róza néni lakik. S az az igazság, hogy ők tulajdonképpen Róza néninél laknak. Anya azért engedi el Annust és Palit virágot szedni, különben erősen tiltaná őket a tocsogóktól. Dehát Róza néni majd vigyáz s a jó Isten is. Mert úgy élnek ők itt Róza nénivel, akárha együvé tartoznának. Ajtó helyett rongyfűggöny választja csak el őket egymástól, az ajtót a tavalyi kemény télen egy-akarattal eltűzelték. Keményfa ajtó volt, két napig melegedtek mellette, valamelyik kettős ünnepen, nem tudja már melyiken, csak, hogy nem kellett iskolába menni s anyja templomba se engedte, irt bizonyítványt. De neki hisznek bizonyítvány nélkül is, kivált mióta a tanító meglátogatta. A zárdai ebédeket neki köszönheti. A tornácra nyíló ajtót persze nem lehetett eltűzelni, de mondjuk, hogy végszükségben elkövetik ezt az oktalanságot, s utána összeköltöznek Róza nénivel — akkor is mit érnek vele? Fele van csak fából s a fele üveg. Mert ez olyan ajtó, hogy ablak is. S ezen az egy ajtón jön-megy mindenki. Az is, aki hozzájuk tart s az is, aki Róza nénihez. Igaz, van még egy ajtó is, az ő szobájukból nyílik, de onnan tűrhetetlen szag áramlik, kivált, ha esik. Esős időkben sírni lehet attól az illattól, igazán. S alighanem eső lesz az éjjel, mert most is...

— Szólni kellene a cigányoknak Róza néni — mondja anyja este.

— Kellene, — mondja Róza néni szép nyugodtan s már tudják, ha akkor jönnek a cigányok, amikor Róza néni szól nekik — na!

Nem lehet tudni, a ház Róza nénié-e, vagy a kertészé, vagy kié tulajdonképpen. Nem is firtatják, minek? Laknak benne és kész. Róza néni a kertésznél lakott annakidején, ez bizonyos; csenevész, rosszul sikerült virágait ő árulta a piacon. De a kertész elment, itt hagyta Róza nénit a házzal együtt. S a ház úgy megy össze, mint Róza néni. Mind a kettőre ráférne a tatarozás.

Anyja kisöpri a szobát, tisztára, zsíros kenyeret ad a kicsiknek, Annusnak sóval, Palinak paprikával, le is fekteti őket, aztán tiszta kötényt köt, leül a kisszékre a tűzhely mellé és a gyerekek lábbelijét kitisztítja, vagy alkalmas foltra vadászik a rongybatyuban, amivel meghosszabbíthatná a beteg ruhácskák hátralevő napjait. Tudja, apát várja ilyenkor. Mintha apának mindennap szabadja lenne.

A faggyúlámpás a számolyszéken világol, jó társaságban, könyvek és irkák között. Halkan duruzsolva magolja a leckét. Olykor pillanatokra befogja az orrát, de rájön, hogy így rosszabb, hát elengedi megint s akkor a beszívott orrcimpa visszatágul. Így is rossz, meg úgy is.

Róza néni is átjön, a tűzhely mellé telepszik ő is s csíkokra szabdalt rongyfonalból kötöget szorgalmasan. Mamusz lesz abból amit köt, vagy táska. Megveszik a piacon, mert szépen köt s a rongyszedő asszony sem csapja be, válogatott anyagot hord neki mindig.

Úlnek csendben, ki-ki maga munkáját végezve. Kintről mocsárszag s békaszolozsma verődik be.

Róza néni nem állja soká a hallgatást:

— Azt tudnám, minek tanul ki ez a Kálmánka, hogy ilyen szorgalmas, — s ezt megkérdi minden este.

— Majd pap lesz belőle — s anyja vállatránt. — Pap. Szerzetes. Annak jó dolga van, meg nem is kell a világban veszködni. — Felnéz a munkájából, úgy mondja, ölbeejtett kézzel: — s a nők is jobban békén hagyják.

Felfigyel a beszédre. Föltekint a könyvből. Elnéz valahová messzire.

— Min gondolkozol, Kálmánka, — kérdi anyja, de szelíd figyelmeztetés is ez, megérti. — Tanulj fiam s aztán menj, siess aludni — ez van benne, csak ő nem akarja felfogni.

— Én azon gondolkozok, anya, tudja, hogy ha én nagy leszek és sok pénzem lesz — mert papnak nem megyek, annak parancsolva van, hogy szegény maradjon — akkor nekem olyan szobám lesz, tudja, aminek nemcsak egy ajtaja lesz, mint most nálunk van, hanem sok és annyi rengeteg ablakja lesz, tudja? Fal nem is lesz, csak ablak és ajtó... Én annyi ajtót szeretnék anya, hogy az már sok is!

— Aztán mire lenne jó az a sok ajtó, Kálmánka? — nevet Róza néni, de ő komolyan felel, rajongva csaknem:

— Csapkodnám, egész nap! Egész álló nap csapkodnám őket!

— Adja Isten — suttogja anyja s mélyebben hajlik a munkája fölé. — Adja Isten... — de ezt más nem hallja, csak ő.

... Éjjel azt álmodja, hogy királyfi egy kacsalábon forgó várban, amelynek ezer ajtaja és ezernél több ablaka van, külön ajtaja és külön ablaka, ajtóablak nincs ám egyben, mint náluk. De lehet, hogy több is van ezernél s ő egész álló nap az ablakokat nyitogatja-csukogatja s az ajtókat csapkodja.

Ha most halántékán deresedő hajjal jól utánagondol: tulajdonképpen ezért küzdött egész életében, de ezt csak most látja ilyen világosan, amikor már mindent elért. Addig nem tudta.

És csakugyan elért volna mindent?

Nagyjából, mindenestre. S ha a kétszeres Kossuth-díjra gondol, csaknem igennel kell felelnie, kivált, ha visszanéz a mélységre, amelyből feldobta magát. Volna ugyan még egy és más, amiért érdemes lenne gyűrűközni, néhány izgató, sebészi probléma, ami — úgy gondolja — előtte áll még; könyvek, amiket megírnia kellene, nem annyira számadásnak, mint a tapasztalatátadás gondolatával, hogy segíthessen a feltörekvő fiataloknak — neki nem segített senki — külföldi klinikák és tudományos intézmények, amiket még tanulmányozni szeretne azok után, amelyeket idáig már felkereshetett, nem, nem állítja, hogy mindent tud már, az ember fejlődik, amíg él s csak egy baj van, hogy a nap mindössze huszonnégy órából áll s ebből legalább húszat kellene a betegeknek áldoznia, hogy egyszer elégedett lehessen önmagával. De a betegeknek kívül annyi más is van még! Elsősorban a családja. A szüleit is ide számítja, mert olyan szerencsés, hogy élnek még. Gondoskodik róluk, szép kis lakást tart nekik, két szoba-hallosat; hiába tiltakozik anyja: — két embernek három szoba, ebben a lakásszűkiben, minek az, fiam... — de ő, hogy megnyugtassa, Editre hivatkozik s anyja bólint és elhallgat — noha korántsem Edit miatt bérel nekik kétszobásat, a kicsike hall alig számít. A felesége kifogástalanul udvariasan viselkednék akkor is, ha csupán a szoba-konyhás lakásban látogatná meg őket; a kétszobához ő ragaszkodik, a külön háló, külön ebédlő s a hálócsonka fogadószoba káprázatát keltő fényűzéséhez s ahhoz, hogy két szobát ajtó helyett szőnyegfüggöny válasszon el. Anyja arra sem szól már, mikor a nehéz keleti szőnyeg karikáit fényes rézrúd orrába húzzák — a fia már jobban tudja, miért rendelkezik így, nyilván divat ez most, vagy más okból; eszébe se ölik, hogy a fia adósságot törleszt vele — adósságot, amit nem ő csinált, s most mégis jó, hogy vállalhatja a törlesztést — a sebző emléket

régen elfeledte már. És most már Annus is idetartozik, a nagy családhoz. Annusra is gondja van; özvegyen maradt, három gyerekkel. Anyja idevette őket — jó most a nagy lakás, a személyzeti szobás —, hogy legyen, aki gondozza a gyerekeket, mert Annus a postán dolgozik, telefonkezelő, kevés fizetéssel. A gyerekeinek ő a keresztapja, ki törődjön velük? Szerencse, hogy Edit ilyen megértő; más asszonynak egy szép napon eszébe juthatna, hogy a maga gyerekén kívül még öten vannak a láthatáron, mert persze Pali kislányainak is ő a keresztapja, s ez kötelez, hiába megy jól a budai kis cukrászda. De Editnek már csak azért sem lehet ellenvetése, mert mindene megvan, ami az asszonyi vágyálomhoz tartozik.

Edit bizony tanulhatott annakidején amennyi csak belefért — egyetlen gyermek s a szüleinek módja volt hozzá — s ezt szerencsére meg is tette. Svájcban és Angliában nevelkedett; a klinika szakkönyvtárának vezetését kétségkívül alapos nyelvtudásának köszönhette. Becsületesen dolgozott s fölényes tudásának biztonságában nem törődött senkivel és semmivel — itt ismerkedtek meg — míg egy szép napon mögötte is összesúghattak: — no, ez ügyes volt, megcsinálta a szerencsáját —, meg: — ez ugyan jól ment férjhez! — Házasságkötésük után is dolgozott még kis ideig s mint ismertségük elején, segítségére volt az ő tudományos munkásságában, de aztán jött Ábriska s a szülés meglehetősen megviselte. Talán nem is jobban, mint más fiatal anyát, akinek azonban több-kevesebb pihenés után mégis csak dolgoznia kell tovább is, de Edit most már kíméltre szorul, ezt ő is belátta, s néhány rövidebb lélegzetű munkájának fordításán kívül mást most már nem is igen kért tőle. Edit tehát otthon maradt, magától értetődően és végleg. S ez jól is van így, Edit most már csak anya és feleség — az ő felesége! Ékszerait és bundáit sokan irigylik persze, s azt is, hogy akkor utazik külföldre, amikor kedve tartja — a kongresszusokra többnyire együtt mennek, mióta Ábriska nagyobb — s mindig több a költőpénze, mint amennyire szüksége van. Edit ritka drágakő, megérdemli a hozzáillő foglalatot. Most meglesz a naphegyi villa is, amit olyan régen kívánt.

Megmelegedve gondol az épülő házra — nemsokára készen lesz — amit úgy tervezett meg, hogy minden szobáját érje a napfény, mindennap. Mióta kitavaszkodott, Edit csaknem naponta érte jön és magával viszi az építkezéshez.

— Tökéletes lesz, — Edit nem titkolja az örömét s ezért hálás neki — csak sok az ajtó, most veszem észre. Elszabadlja a helyiségeket. Tartok tőle, hogy kissé nehéz lesz elhelyezni a bútort s a képeket.

Edit kedvéért szívesen megtenne mindent, de ezen most már nem lehet segíteni és titkon hozzát teszi: szerencsére. Mert éppen az ajtóknak örül, a sok fehér ajtónak, ami körülveszi majd a napfényben úszó lakásban. Csak az ő szobájában is — érdekesen kiképzett szoba, hétszegletű — mennyi az ajtó, hirtelen nem is tudja, igazán. Edit nyilván attól tart, hogy huzatos lesz a lakás, de mióta az építész megnyugtatta, ő is elhallgatott.

Ó, csak Editnek öröme legyen! Minden, minden érette van! Most már tudja: Edit az élete koronája; a sugárzóan szőke, hűvös és előkelő Edit, egy néhai földbirtokos és főispán gyermeke. Ha valaki megkérdezné: Edit ugyan azt érzi-e, amit ő — könnyen zavarba jönne. Tulajdonképpen nem bizonyos, Edit szereti-e egyáltalán. Nála ezt nem lehet tudni. Kedves és figyelmes, de kiismerhetetlen. Vagy minden nő az? A nők általában? Nem tudná megmondani. Nem telt az idejéből, hogy megfigyelje őket... Mindegy, az a fő, hogy Edit az övé. S a gyermek is, Ábriska. A fiú is az övé, noha egyelőre ízig-vérig anyja már hat éves korában. Söhajt. Többet kellene vele lennie, tudja — de hol vegye az időt? A nyári szabadságát meg kell feleznie a külföldi tanulmányutak és a pihenés között. A gyerekekneq úgyszólván meg kell ismerkednie az apjával minden nyáron s mire megszokja őt, már vége is a szabadságának!

Az új villától sokat remél. Hogy mit, maga sem tudja még, csak amikor már ott lakik.

Három nap szabadságot engedélyez magának, szerencsére kevesebb a műtét, pár órát tölt csak a klinikán. Költözködik! Bérpalotából a sajátjába! Nagy érzés — Edit nem is sejtí. Edit semmit sem tudhat arról, mit érez, mikor levett kalappal először lépi át a háza küszöbét, mert Edit a bőröndjeivel törődik éppen, félti a kényes ruháit.

Az ő hajléka ez, az ő háza és vára. Magasabban épült, mint körülötte a többi ház — olykor rajtakapja magát, hogy a kacsalábat keresi, amin forog. És csupa ablak és csupa ajtó! Mennyi ablak — és mennyi ajtó! Túlboldog az új lakásban, alig várja, hogy anyjának megmutathassa, de anyja, öregségére hivatkozva nem igen jár már hozzájuk. Vasárnap mégis itt ebédel — érte küldi a kocsit — vasárnap majd megmutatja a lakást. És mint a gyermek, úgy várja a vasárnapot!

Szobájában éjjel-nappal nyitva minden ablak; nem bánja, ha a napfény-nyel együtt betör a meleg is. Úgy jár ki-be az új lakásban, keresztül-kasul a szobákon, mint aki idáig sátorlakó volt s most lakik csak kőházban.

Ezt különben Edit mondja félig tréfásan; kissé megviselte a költözködés, idegesebb a szokottnál és még idegesebb a vendéggyerektől — ez Gazsi, Annus fia — hanem ezt nem szükséges figyelembe venni. A kétségbeesett Annus agytumorra hozta be a gyereket, természetesen ő maga végezte a műtétet — a többiek nem sok reményt fűztek hazzá, látta, hiszen nem is titkolták — s a gyerek megmaradt. Ó, nem az ő érdeme, nem azért, mert maga a professzor operálta — tudja, szokták ezt mondani ilyenkor — a gyerek egyszerűen megmaradt, mert Isten úgy akarta. S most idehozta üdülni hozzájuk, a pompás új villába, ezt a kis prolicsemetét. Hát igen, gondolatban kiszaladt a száján. Mindegy; a napfény, a levegő s a jó táplálkozás majd helyrehozza. Ábriskának sem árt a kispajtás, úgyis egyetlen gyerek. De — tudja Isten — Ábris se nagyon szíveli. Talán, mert idáig csak kislányokkal játszott, illedelmes, kissé nyafka kislányokkal, Gazsi pedig a gátlásnélküli magatartásával hozzájuk képest bizvást angalföldi srácnak tetszik. Mondjuk, hogy az: Annusnak tényleg nincs társadalmi állása, s a szegény, becsületes vasútas sógornak se volt, de a gyerek mulatságos, szeretnivaló kis figura, sikerült bemondásai vannak, a klinika kedvence volt, talán itt is kifutja a formáját.

S megvigasztalódva jár ki-be, ki-be, tesz, vesz, rendelkezik és amit sohasem tett idáig, az ajtókat csapkodja.

Vagy ez csak a huzat?

De Edit szenved, ez nyilvánvaló. Nem érti, hogyan örülhet valaki annak, ha az ajtó — három, négy, öt ajtó — jelzi, hogy betették. Hangosan teszik be, tehát hangosan jelzi, de Edit ezt a legújabb, ismeretlen és talán akarátától független szokást sajnos, egyelőre nem bírja elviselni. Egyelőre elvágyik innen, a szép új otthonból, szeretne elmenni valahová a hegyek közé pihenni és persze Ábriskát is vinné. Idáig semmi tervét se ellenezte, de ez most kissé rosszul esik. Hogy tud elmenni? Most?... Innen?... Mindegy. Menjen csak. Ő azért van, hogy Editet szolgálja.

S Edit fellélegzik, lehető gyorsan bevásárol, készülődik s már az ajtócsapkodás se bántja. Elnézi, a béke kedvéért.

Nemsokára kiviszi őket a pályaudvarra. Edit felszabadultan integet a mozduló vonat ablakánál s kezébe fogja a fia kezét, hogy az is integessen. Ábriska integet is az anyja kezével, de nyilván nem tudja, kinek, nem néz az apjára, az elfutó épületet s a tűnő embereket bámulja bámészan.

Cseppet elnehezül a szíve. Azután a betegeire gondol s az ajtókra és ablakokra. Ezek várják. Siet a kórházba s onnan haza. Különös — mintha Edit otthon lenne most is: halkan, vigyázva teszi be maga után az ajtót.

Gazsi — lebarnult, fura kis pofája fölött a fején világító fehér kötéssel — ott ül a szobájában, már várja. Játsszani akar.

— Hát mit játszunk ?

— Jó és rossz gyereket — ajánlja Gazsi az új játékot, kutató, ravasz kis mosollyal. Ezt még nem ismerte, nem játszották idáig.

— Hogy megy az ?

— Úgy, hogy egyszer te leszel a jó gyerek és én leszek a rossz — Gazsi buzgón csipogva magyaráz — máskor meg én leszek az; jó ? És a rossz gyerek büntetést kap, a jó pedig jutalmat.

— Például ?

— Csokoládét, — Gazsi szeplőske arca mulatságos fintorba torzul — muszáj megcsókolni — és nagylelkűen mondja: — no, most légy először te a jó gyerek. De vigyázz, — üvölt harsányan — most gyön a próba !

— Hohó, — s úgy tesz, mintha komolyan venné a mókát — nem játszom, amíg nem tudom, mi lesz a jutalmam ! A csokoládét nem szeretem !

Gazsi felnéz rá, gondolkodik, elmosolyodik. Kivillan a két kis foghíj, elől. S amilyen a gyerek: hirtelen gyors csókot nyom a kezére, azután szégyenlősen elengedi és zavartan mondja:

— Neked mi lesz a jutalmad ? Hát az lesz, tudod, hogy ahányszor jól megteszed a próbát... a próbát... mindig megengedem, hogy becsaphassad az ajtókat. Ha akarod, háromszor is megengedem, mert te jó gyerek vagy, én tudom... És akkor is megengedem, hogy becsapd, ha nem is teszed meg a próbát... És ha én nagy leszek és te öreg leszel, olyan nagyon öreg, tudod ? én akkor is megengedem... Mindig...

— Miért ? — kérdi meghatva s ölébe veszi a gyereket, állát a kórházzagú kötésre támasztva; de ez nem zavarja, mint Editet, az ő levegője ez.

— Hát — gondolkodik Gazsi — csak... Azt hiszem, azért, mert te szeretsz engem... És én is szeretlek...

— Igazad lehet, — suttogja — igazad lehet... A vér nálad nem vált vízzé.

A gyerek kicsit megijed, mert nem érti a mormogást, de megnyugtattják.

Soká játszanak azután, felszabadultan és vidáman. De erről nem tud senki, csak ők, meg a sok fehér ajtó és legfeljebb az ablakok. De ezek eddig is hallgattak, nem valószínű tehát, hogy kibeszélik a Titkot.

KEDVESEM HAJÁRA

*Nem lófarokként, nem is kontyba;
egy csattal lágyan összefogva,
könnyű szalaggal kötve hátra:
hajával egy legszebb a lányka.*

*Falum helyett hordja a város.
A fiatal nő kedves, bájos
tündér lesz, mintha babos kendő
ékiti, avagy szoknya — rengő.*

*Illik szőke és barna hajnak,
hollósötétnek, bronzaranyinak.
A komoly konty s a leeresztett,
lengi haj közt az új, a legszebb.*

*Mindhárom szép. A konty anyámra
és emlékeztet falujára.
S a vállra, derékig leomló,
Eva hajához lesz hasonló.*

*S kívül az életutat járom,
a harmadikat horája párom.
Vonzó, de tartózkodó másnak,
intés nekem, szelid varázslat.*

*Sötét, bronz és lenhajak fénye
csábít. S haja gesztenyesége,
egy szerény csattal összefogva,
csélcsep vágyamat egybefogja.*

H e g e d ü s L á s z l ó

Már régebben olvastam a kiváló aszkétikus író, *Michael Horatczuk* egyik tanulmányát, amely a vasárnap megszenteléséről szól. Hogy a minap azután újból elővettem, egy levél volt az oka, amely hozzánk érkezett. Küldője főképp annak az egyházi előírásnak pontos tartalmát tudakolja, amely kötelességünké teszi, hogy vasárnap és parancsolt ünnepeken tartózkodjunk bizonyos munkák végzésétől. „Mert — úgymond — sok nézeteltéréssel találkoztam ebben a kérdésben. Gyermekeimnél is észleltem, hogy nem azonos módon értelmezik a hitoktatásban kapott magyarázatot. S említetek konkrét eseteket, amelyeket az általam ismert papok különbözőképpen ítélték meg.”

Van-e hát itt probléma? — tűnődtem el a levélen. S minél inkább próbáltam utánajárni a dolognak, annál inkább rá kellett jönnöm, hogy ha talán nincs is alapjában probléma, kétségkívül merülnek fel nehézségek, amelyekre nem olyan könnyű csak úgy kapásból megfelelni.

*

Horatczuk általánosságban, mondhatni eszmei síkon foglalkozik a vasárnap megszentelésével, fejtegetései azonban gyakorlati szempontból is hasznos eligazításokat nyújtanak. Amiből kiindul, az a sarkalatos tétel, hogy nekünk, keresztényeknek ezen a napon Istennel kell foglalatoskodnunk. Ehhez azonban csend és nyugalom is kívántatik. Amennyire csak tehetjük, igyekezzünk tehát távoltartani magunktól a lármát, az eszeveszett sürgés-forgást. Keressük a pihenést legalább vasárnap, keressük addig, amíg egyáltalán képesek vagyunk pihenni. Mert ha már az idegeink vették át az uralmat az enünk fölött, akkor ugyanis hiába áhítoznánk pihenésre.

A modern ember, sajnos, nagyon is útban van afelé, hogy ne tudjon pihenni. Nem külső kényszerből — a vasárnap végtére törvényes munkaszüneti nap —, hanem a szórakozások helytelen felfogása és túlhajtása nyomán. Mert hogyan telik el a legtöbb ember vasárnapja? Tovább alszik, mint más napokon. Ha hívó, akkor templomba megy. De mi következzenek utána? Kirándulás? Kivel és hová?

Rohan a vonathoz vagy autóbushoz, s természetesen mindig rosszkor érkeznek: vagy az orra előtt robogott el, vagy már zsúfolva találja. Avagy látogatásokat tesz; ma még öt ismerős kell „elintéznie”; gyorsan átöltözní. Vagy színház, mozi, táncmulatság. Holtfáradtan ér haza. Megint elmúlt egy vasárnap. Hétfőn olyan, mint a rongy, s ötször ingerültebb.

Ez lenne az Úr napja? Hajszolt és zaklatott üdülés fogalmi ellentmondás — mutat rá *Horatczuk*. Hiszen az üdülés éppen abban áll, hogy senki és semmi sem sürget és zavar minket, hogy végre a saját ritmusunkban mozoghatunk. „Mi a programod vasárnap?” — szokás kérdezni. Pedig „program” annyi, mint „előírás”, s nem panaszkodhatunk, hogy az utóbiból keveset kapnánk a többi napokon. Ez természetesen nem azt jelenti — hangoztatja *Horatczuk* —, hogy amikor vasárnap felébredünk, sejtelmünk se legyen arról: miként „űsűk agyon” ezt a napot. Mert egyáltalán nem kell „agyonütnünk”. Cselekedjünk azt, amit a szívünk diktál. A vasárnap legyen az a nap, amikor az ember érzi, hogy nem egyszerű tartozéka egy irodának, egy üzemnek vagy testületnek. A keresztény ember pedig érezze át, hogy szabadsága birtokában hasonmása Istennek.

Erre emlékezteti a szentmise is, amelyen hogy részt vegyen, vallása és egyháza parancsolja. Ez az egyetlen szigorú követelmény, amely irányában a vasárnaphoz fűződik. *Horatczuk*, aki az embert, az életet és a világot mindig reálisan és sohasem idealisztikusan szemléli, nem titkolja, hogy a szentmise-hallgatás éppen, mert parancs, nem keveseknél és nem ritkán ölti magára a „kötelességszerű látogatás” jellegét. Kötelességszerű az a látogatás, amelynek az érdekeltek egyike sem tulajdonít fontosságot, de amelynek mégis meg kell történnie. Önmagában egy látogatásnak csak akkor van értelme, ha mindketten örülnek neki: a látogató is, meg az is, akit meglátogatnak. A lelki közösség, a szeretet egyik jele az ilyen találkozás. Voltaképpen minden társasági formában ennek az érzületnek kellene megnyilvánulnia, ám gyakran hiányzik belőlük, s ami visszamarad, a pusztá

külsőség: hidegen, simán, kifogástalanul és üresen.

Aki katolikusként vallja magát, attól elvárható, hogy vasárnap szentmisét hallgasson. Az illendőség is így kívánja. Vannak, akik éppen ezért nem is kerülik el a templomot. De udvariasan unatkozva állnak vagy ülnek padjaiban. Időnként, hogy szellemi foglalkozásra leljenek, odafigyelnek a zenére, szemügyre veszik a nők ruháját és frizuráját, az épület díszzeit, bírálják a szónok hanglejtését; technikai érdeklődésük kiszámítják a csillárok áramfogyasztását, gazdasági érdeklődésük a perselyezés hozadékát. Bizonyos csengetyű-jelzésekre megérintik a mellüket, jobb nevelésük meg is hajolnak vagy egyenesen térdre ereszkednek, majd a szentmise végeztével orgonazugás közben elhagyják a templomot. S amikor az évi gyónáskor a pap megkérdezi: „Eleget tett-e vasárnapi kötelességének?” — kissé méltatlankodva felelik: „Magától értetődik, ez már a véremlen van.”

Helyes, vagy helytelen? Világos, hogy helytelen, mert az ilyen szentmise-hallgatás alig valamivel több, mint a minden tartalmat nélkülöző kötelességszerű látogatás. Követ azért mégse dobjunk rá — figyelmeztet Horatczuk. Egy üres forma még mindig jobb, mint egyáltalán semmi forma. S ha történetesen már a saját esetünkben is tapasztaltuk ezt, jusson eszünkbe, hogy amíg a forma megvan, addig tartalommal is tölthető, csak tegyük meg rá a kísérletet egyre tudatosabban. Igaz, nem egyszer fordult már elő, hogy egy merő illendőségből végzett látogatás később igazi barátságot, sőt szeretetet fakasztott, üres formákat azonban pusztán a forma kedvéért gyakorolni előbb-utóbb ellenszenvet kelt, még önmagunkkal szemben is. A tartalomra való törekvést tehát soha se ejtsük el.

* *

Vannak emberek, magányos és szegényes lelkek, akik egyenesen félnek a vasárnaptól — írja Horatczuk. S valóban, magam is ismertem ilyeneket, akik majd belehaltak gyermekkorom vasárnapjainak kisvárosi sivárságába. Nem volt senkijük, egyedül üldögéltek szobájukban az ablaknál s lesték a szórványosan elhaladókat. Számukra egészen más volt a „vasárnapi hangu-

lat”, mint amilyennek mi, akkori iskolások éreztük át. S a társadalom megváltozott üteme ellenére nyilván ma is akadnak, akiket a vasárnap újból csak arra döbbsent rá, hogy menyire üres az életük. Hétköznapi még csak megvannak valahogy, mert ott a munka s várja őket a munkahely, a vasárnapkal azonban nem tudnak mit kezdeni, mert — nem fontosak senkinek.

S ha olvasnának valamit? Bizonyosan megtehetnék — mondja Horatczuk —, de ha egy emberi lény az, akire szükségünk volna, akkor a legjobb könyv is terhes fecsegés. Kínálkozik persze mozi, színház, séta is. Ezer és ezer lehetőség. Am aki valóban magányos, annak mindez csak pótször, amely teljes kielégülést sohasem nyújthat. A pótszereket mindig az agy gondolja ki s nem a szív, mert a szív önmagát adja és cserében csak szívet fogadhat el.

Más annak az embernek vasárnapja, aki megtalálta Istent és egészen megtalálta. Az ilyen ember nem ismeri az egyedüllétet, a magányosságot. Avagy olykor mégis? — teszi fel a kérdést Horatczuk. S mindjárt felel is rá: „Az igazság az, hogy Isten sem mindig érezhető. Akkor pedig egy emberre van szükségünk. S kérjük Istent, hogy segítsen megtalálnunk azt az embert, akit magunk is keresni tartozunk. A vasárnap megmutathatja nekünk, hogy milyen a viszonyunk Istennel, de azt is, hogy milyen a viszonyunk az emberekhez. Akiben sok a jószág és a szeretet, azt vasárnap sem felejtik el az emberek. Ha tehát senki sem érzi indíttatva magát, hogy hozzánk jöjjön vagy magával vigyen minket, akkor vizsgáljuk meg lelkiismeretünket: nem bennünk van-e a hiba?”

Minden, amit Isten teremtett, őt magát, szándékait és cselekvéseit tükrözi. Arra a szeretetre, amelyet Isten az emberi lélek iránt táplál, különösen bensőséges jelképet adott elénk: a földi szeretetet. Isten úgy tekint reánk — emeli ki Horatczuk —, mint a szülő a gyermekre, a fivér a nővérré, a férj a feleségre. Ezek a hasonlatok a bűnbecsés óta sokban elhajlottak és megromlottak, de eszmeiségük csorbítatlan maradt. Milyen gyönyörű látvány, amikor a szülők a gyermekeik barátjai, kivált ha már felnőttek azok;

amikor a szülők tapintatosan és finoman átajándékozzák gyermekeiknek a maguk érettségét és tapasztalatait. Elragadó a nagy fiú segítő készsége és gyöngédsége kis hugocskája iránt. S mennyire szoros a családi kötelék, ha a férj és a feleség valóban eggyé tudott válni! A szeretetnek ezekben a kegyelemmel gazdag megnyilvánulásaiban mutatja meg Isten, hogy voltaképpen milyen viszonyt akarna közte és köztünk. Csakis rajtunk áll, hogy viszonzozzuk-e ezt a tiszta szeretetet. S ha igen, akkor a vasárnap máris a hét legkedvesebb napja lesz, mert hosszasan időzhetünk nála és vele.

Fedezzük fel hát az értékét ennek a „magányosságnak”, amely a legboldogítóbb kettősség — ajánlja Horatczuk. Korántsem azt kívánja azonban ezzel, hogy a vasárnapot most már a remeteség napjává tegyük. Az egyház is a hívek közös istentiszteletét írja elő ezen a napon, s azt óhajtja, hogy a nap többi része is a közösség, az együttlét jegyében múljon el. Vasárnap egy kissé magunkra kell találunk, s ez nemcsak magányosságban, hanem társaságban is sikerül, csak legyen a társaság igazi társaság. Mit sem ér egy mesterkelt kör, amelyben az ember csak lézeng és unatkozik, vagy egy rokon kör, amelyet a szokás parancsa hoz össze. Olyanokkal legyünk együtt, akiket szeretünk s akikkel szívélyesen tudunk elbeszélgetni.

Hogy mi köze ennek a vasárnap megszenteléséhez? Nagyon sok — alapítja meg Horatczuk. Mert nem a szeretet magasztos műve-e, ha kedélyt viszünk környezetünkbe? Végére is bizonyos aszkézist kíván ez valamennyiünk részéről, mert kölcsönös tapintat és megértés, az önzés visszacsorítása és nem csekély önmegtagadás szükséges hozzá. A társasági erényeket nem olyan könnyű elsajátítani, mert hiszen ki kell tárnunk szívünket és fölébe emelkednünk önmagunknak. Alapjában csupa keresztény erény kell hozzá.

A vasárnap megszenteléséről szólva talán „egészen világiasan” hangzik mindez — jegyzi meg Horatczuk. „A szeretetteljes lelkület megnyilatkozásai azonban bizonyára kedvesebbek Isten előtt, mint elmenni akár a vecsernyére is, ha közben mogorvák, taszítók és gyöngédtelenek vagyunk.”

*

Hogyan értelmezzük most már a vasárnapi munkaszünetre vonatkozó egyházi parancsot? Josef Miller, akinek cikkét, akárcsak Horatczukét, a nagytekitélyű *Der Grosse Entschluss* tette közzé, mielőtt a kérdés tárgyalásába fogna, maga is előre bocsátja, hogy ennek a munkaszünetnek terjedelmét és határait eléggé nehéz konkrét módon meghatározni.

Az egyházi törvénykönyv azt kívánja, hogy vasárnap és ünnepnapokon tartózkodjunk „szolgai munkáktól, bírósági tárgyalásoktól, úgyszintén nyilvános vásároktól, valamint általában minden nyilvános üzleti adás-vételtől, amennyiben jogos szokások és felmentések nem állnak fenn tekintetükben.” A „szolgai munka” kifejezés, amely az ünnepek megülnését szabályozó mózesi rendelkezésből származik, jelzi már, hogy olyan munkákat kell rajta érteni, amelyeket hajdanában a szolgák és rabszolgák végeztek. Mint Miller rámutat, a hagyományos teológiai felfogás szerint azok a munkák tartoznak ide, amelyeket az ember testi erővel és anyagi létesítményekre irányulóan végez. Másik csoportba tartoznak a „szabadok” foglalatosságai, az olyan tevékenységek, amelyeket az ember lényegesen szellemi erővel és eszmei célokra irányulóan fejt ki, aminő például a rajzolás, festés, zenélés, és ide számítanak még a felüldülést célzó tevékenységek is, például horgászás, kerékpározás.

Nyilvánvaló azonban — hangoztatja Miller —, hogy a mai magasan iparosított és aprólékos munkamegosztású korban az ilyen megkülönböztetés már nem elégséges. Bizonyos, hogy a megerőltető testi munkákat, mint a föld megművelését vagy a kézműves ipart, bele kell sorolnunk az egyház által tilalmazott kategóriába, s ugyanígy bizonyos, hogy az írást a megengedett foglalatosságok közé kell iktatnunk. De miként bíráljuk el a kifejezett irodai munkákat? Hiszen ezek jobban lekötik a szellemet, mint nem egy mezőgazdasági munka, amelynél az ember nagyon is jártathatja elméjét Istenen.

A vasárnapi munkaszünet értelméből kell tehát kiindulni — állapítja meg Miller. Akkor pedig azok a munkák esnek tilatom alá, amelyek természetüknél fogva alkalmasak arra, hogy lehetetlenné tegyék vagy súlyosan gátolják a liturgikus-katolikus is-

tentiszteletet, másfelől a személyes odafordulást Istenhez. S itt nemcsak magára a dolgozóra, hanem az ő környezetére és a társas közösségre is gondolnunk kell. De hogy mit tekintünk a vasárnapi nyugalom megzavarásának, illetve megakadályozásának, annak meghatározásába már erősen belefolynak az adott kor és hely erkölcsi érzülete és szokásai. Bármilyen oldalról közelítjük meg a kérdést, az osztályozás helyzetek és vidékek szerint módosulni fog. A morálteológiának így mindig újból és újból ki kell dolgoznia, hogy mit tartozunk a tilamozott munkák körébe utalni.

Hogy a szóbanforgó munkát bérért végezzük-e vagy sem, mindenesetre figyelembe jön, de nem döntő kérdés — jelenti ki Miller. A gépírás önmagában nem szolgai munka. Egy tudós vagy író, aki vasárnap is dolgozik a művén, egyik papírlapot a másik után húzhatja ki az írógépéből, s mégsem állíthatnók, hogy ezzel vétene a vasárnap megszentelésének parancsa ellen. Ha azonban egy gépíró az otthonán kívül vasárnap is ugyanúgy, mint hétköznap, az irodában fizetség ellenében diktátumokat vesz fel vagy leírásokat végez, ez a tevékenység már nem úgy minősül, mint az említett tudósé vagy íróé: olybá kell azt vennünk, mint ami megzavarja a vasárnapot. Zongorázás vasárnap is megengedett művészi időtöltés, de ha egy zenetanár egész vasárnap zongoraleckét ad kezdőknek s ezzel megfosztja szomszédjait vagy a ház lakóit a vasárnapi pihenéstől, akkor emiatt, vagyis e külső mozzanat miatt már nyilván vét az egyházi parancs ellen.

Az egyes munkafélék tilalmának magyarázásában — írja Miller — mindig óvakodnunk kell a farizeus-módon szűkre vont kazuisztikától is, de attól a „nagyvonalúságtól” is, amely a „szolgai” jelzőt túlságosan szószerint fogja fel s utána már minden más tevékenységet egészen általánosan megengedettnek nyilvánít. S a parancs elleni vétség súlyosságának megítélésénél nemcsak a munka időtartamát kell latolgatnunk — hogy vajon tovább tartott-e két óránál —, hanem azt a körülményt is, hogy a munka nem zavart-e meg másokat vasárnapi pihenésükben és nem okozott-e nagyobb megbotrándozást.

Miként a vasárnapi szentmisén való részvételnél, itt is vannak okok, ame-

lyek felmentenek a munkaszünet parancsa alól. Így mindjárt magának az istentiszteletnek követelményei, például a sekrestyés tekintetében. Segítségnyújtás magunk és mások szükségében: betegek ápolása, munkák, amelyeket nagy kár nélkül nem lehet abbahagyni vagy elhalasztani, házimunkák, állatok gondozása, mezőgazdasági munkák, ha az időjárás miatt elemi csapás fenyeget, veszedelmek elhárítása — mindezek megengedettek. Megvannak engedve azok a könnyebb munkák is, amelyek a kétségtelen hasznosság mellett a dolgozó felüdülését is szolgálják, például a konyhakert művelése. Végül pedig azt se feledjük, hogy az egyházi hatóság, közvetlenebbül a plebános, konkrét esetekben külön is adhat felmentést a munkaszünetre vonatkozó egyházi előírás alól.

*

A legújabb morálteológiai mű, amely rendelkezésemre áll, *Bernhard Häring* könyve, amely „Krisztus törvénye” címmel 1957-ben jelent meg immár negyedik kiadásában. Häring szisztematikusan taglalja „a kultikus pihenő isteni és egyházi parancsát”, a dolog természete magyarázza azonban — miként arra már *Miller* fejtegetéseiből is következtethetünk —, hogy ő sem adhat olyan utasításokat, amelyeket a mai életben felmerülhet minden egyes esetre automatikusan alkalmazhatnánk.

Égészen általános elv: ha az állami rendelkezések nem egyeznek meg az egyházi előírásokkal, akkor az érdekelt hívók aggálytalanul eleget tehetnek az állami rendelkezéseknek. Ha ugyanis erkölcsi lehetetlenség az, hogy kivonjuk magunkat az állam által megkívánt munkák végzése alól, akkor az állami rendelkezések érvényben léte felment az egyházi előírások megtartásának kötelessége alól. Egyébként is áll, hogy az alárendelték mindenkor élvezhetik az illetékes többségtől parancsolt munkát, hiszen a parancs teljesítését nem tagadhatnák meg anélkül, hogy súlyos kárt ne okozzanak maguknak. S azt is hozzátehetjük ehhez, hogy az industrializmus jelen korában az állam által vasárnap is megkívánt munkák kivétel nélkül olyan folyamatos munkák, amelyek a közösség károsítása nélkül félbe nem szakíthatók. Csak példaként

emeljük ki a közlekedést, kohókat, energiatermelést, üzemi karbantartást, egészségügyi szolgálatot, vendéglátó és szórakoztató ipart. Ezek munkájára és sok egyéb munkára is vonatkozathatjuk azt, amit Häring hangsúlyosan aláhúz: „A ‚szolgai munka‘ egyházi tilalmának értelmezésében tartózkodni kell mindenféle rigorizmustól, meghallgatva az Úr szavát: „A szabbat van az ember kedvéért, nem az ember a szabbat kedvéért.”

Az egyházi előírások miként való értelmezése és követése tehát csak abban a körben és azokon a területeken támaszt kérdéseket, ahol nincsenek hatályos állami és más hivatalos rendelkezések. Az ebben a körben és ezeken a területeken adódható testi munkákról írva Häring magától értetődően megengedettnek mondja: 1. a valóban szükséges háztartási és istálló-munkákat „minden további nélkül”, 2. a súlyos kárral fenyegető veszély elhárítására irányuló munkákat, 3. a szükségben levők megsegítésével kapcsolatos munkákat. Mindezt már régebben is így tanultuk, s gondolom, főösleges bővebb magyarázatokba bocsátkoznunk. Így csak a bevezetőben említett levél konkrét kérdéseire térek ki, amelyek már alighanem másoknál is felmerültek.

Ha a család megélhetése kívánja, hogy a családfő vagy a család egyes tagjai vasárnap is dolgozzanak, akár otthon, akár házon kívül, külön felmentés nélkül is megtehetik. Aki hétköznapi nem jut hozzá, bár szüksége mutatkozik, vasárnap is moshat, varrhat, foltozhat. Művelheti konyhakertjét is — mint már Miller is megállapította. Häring csak ezt a megszorítást fűzi hozzá: „már amennyiben nem

okoz vele megbotránkozást”. Azt persze fel sem tételezhetjük, hogy az olyasféle kerti munkákon, mint a fák nyesése, növények kötözése, virágok öntözése, gyomok szedegetése — bárki joggal megbotránkozhatnék. Häring a rendszeres vasárnapi kaszálással vagy trágyázással példázza azt, amit bajorosan minősíthetnénk „észszerű szokásnak”. Ami a kötést és horgolást illeti, Häring helyteleníti annak firtatását, hogy pénzkeresésből vagy szórakozásból történik-e. „Az emberek — úgy mond — az ilyen éleselméjű megkülönböztetések értelmét aligha értik meg.”

Mindezekre és a hasonló esetekre nézve Häring egy általános elvet és két alapvető tételt szögez le. Az általános elv az, hogy mindenkor az egyházi parancs végső értelmét kell szem előtt tartanunk; döntő itt a vasárnapi pihenés célzatának helyes felfogása és az ennek megfelelő érzület. Az egyik alapvető tétel azután, hogy a pozitív parancs magyarázásában az egyház tudomásul veszi a helyi szokást és az ottaniak jóérzését. A másik alapvető tétel a szükségesetekre vonatkozik. Ezeknél — úgy mond — „rá kell bízni a nagykorú keresztényekre, hogy maguk hozzák meg döntéseiket, mert hiszen a saját életkörüik szükségességeit világosabban látják, mint bárki a kívülállók közül”.

Végül pedig Häring is figyelmeztet: ha bármi kétségünk merülne fel abban a tekintetben, hogy elégséges okaink vannak-e bizonyos munkák végzésére, kérjünk felmentést az egyházi hatóságtól, mert „a helyi főpásztorok és a plebánosok egyes személyeket épp úgy, mint egész családokat felmenthetnek a pozitív vasárnapi parancs alól”.

A KIS ÚT

Részlet egy levélből: „...vannak tehát olyan hibáim s nem is kicsinyek, amiket már évek hosszú sora óta cipelek magammal. Már győnni sem merek, mert úgy érzem hazugság, amikor azt mondom, hogy többé nem vétkezem, pedig nagyon is jól tudom, hogy legközelebb megint nem tudok ellentálni a kísértésnek... kétségbeesésig tele vagyok ezért önutálattal, megvetem magam, fogadkozom is sokszor, de semmi sem használ. A gyóntatóm néha vigasztal és bátorít, hogy bízzak Isten kegyelmében, de hogyan bízzam, ha a javulás reményét csírájában megfojtja az ellenkező tapasztalás...”

Ilyen hangnemben folytatódik az a levél, amire most szeretnénk válaszolni. Önvád, szégyen, megvetés, önutálat és már-már kétségbeesés árad belőle, ezért őszintén szólva megdöbbenő az olvasása. Mivel azonban nem szélsőséges és nem ritka az ilyen lelkiállapot a törekvő emberek között, feltétlen meg kell világítanunk valamit, amire a levélíró — és általában a melankóliára hajlók nagyrésze — nem is gondol: előrehaladásának legnagyobb akadálya a helyes önszeretet hiánya. S talán mindjárt tegyük hozzá: a helyes önszeretet *gyakorlásának* hiánya. Aki a lelki üdvösségét félti és valóban törekszik a jóra, az természetesen szereti önmagát, de nem biztos, hogy ezt a szeretetet *gyakorolja* is. Nemcsak másokkal szemben kötelez bennünket a szeretet arra, hogy Szent Pál himnusza szerint türelmes, kedves, mindent elhívó, mindent elviselő, mindent remélő legyen, hanem éppen így kötelez önmagunk felé is. Végeredményben Judás kárhózatának oka sem volt más, mint az elviselhetetlenségig felfokozott önutálat, önmegvetés és ebből származó kétségbeesés. Az Úr Jézus bizonyára Judásnak is megbocsátott volna, mint ahogy megbocsátotta Péter tagadását és a többi apostolok gyáva szerteszaladását. Judás önmagának nem tudott megbocsátani. Egyszer valaki félig tréfásan, félig nagyon is komolyan mondotta: „ha ezt megtenném, többé nem tudnék önmagammal egy ágyban aludni”. Örök emberi alak Shakespeare: Antonius és Cleopatrájának tisztje is, aki leroskadva kezébe temeti arcát és fogsíkorgatva nyöszörgi a bűnből való kiábrándulás szavait: mennyire utálok magam! A szeretet gyakorlása önmagunk felé is kötelez. Elsősorban tehát a jóakarát. Különösen a melankólikus lelkeknek kell belátniuk azt, hogy számukra a túlzott szigorúság mérge, mert a lelkük amúgy is hajlik a szomorúság felé és ha bűneik és hi-

báik miatt folyton csépelik önmagukat, mind mélyebbre süllyednek ebbe a különös lelki szomorúságba. Szalézi Szent Ferenc szerint pedig a bűn után nincs nagyobb rossz, mint a szomorúság, letöri és kislelkűvé teszi az akaratot és könnyen elszigetelhet a kegyelemtől. Mégis olyan kevesen gondolnak arra, hogy pl. a lelkiismeretvizsgálatnak nemcsak az a célja, hogy bűneinket összeszedjük, hanem, hogy önmagunkról helyes képünk legyen, tehát örömmel tudomásul kell vennünk azt a jót is, amit tettünk. Aki ezt elmulasztja, nemcsak önmagát állítja be rosszakaratúan, hanem vét az igazságosság és Isten kegyelmének elismerése ellen is. Nem csodálhatja senki, ha szárnyaszegetté válik, ha mindég csak azt számolja, hányszor esett bele szándékos hibájába, de figyelembe se veszi, hogy sokszor sikerült legyőznie önmagát. Önnvelésünkben ne takarékoskodjunk a dicsérettel; se hiúság, se önelégültség nem származik belőle, ameddig tudatában vagyunk annak, hogy minden jót a kegyelemnek köszönhetünk. S mennyivel nagyobb kedvvel és sikerrel tudjuk egy-egy megrögzöttnek látszó hibánkat legyőzni, ha a botlásokkal nem sokat törődve annak örülünk, hogy ami tegnap csak egyszer sikerült, az ma már háromszor: legyőztük magunkat!

A jóakarát önmagunk felé is elsősorban a türelemben nyilvánuljon. Fejünkét a falba verni, hajunkat tépni, önmagunkat megpofozni nem erény. De nem is alázat. S talán itt az egész kérdés fogópontja. Az egyhelyben topogó és emiatt már-már kétségbeesett lelkekben tulajdonképpen az igazi alázatosság hiányzik. Nem nehéz nyomon követni a gőgből táplálkozó lelki folyamatot: „tulajdonképpen nekem” jogos, hogy tökéletes legyek, bennem a legkisebb hibának sem szabadna lenni, nem méltó hozzám. Hogyan lehetséges az, hogy nem tudok

ezzel vagy azzal szakítani? Miért nem adja Isten bővebben a kegyelmét? Hogy más emberek tökéletlenek, az természetes, meg is bocsátom nekik, de én nem lehetek ilyen! „... S ha a hibák mégsem fogynak, a kislelkűség lesz urrá a lelken. Pedig jól mondja Fénelon: „A kislelkűség a legkisebb hibától sem szabadít meg; nem egyéb az, mint az indulatos önszeretetnek kétségbeesése.” Ez ellen az „indulat” ellen írja Szalézi Szent Ferenc: „Ha nem érzünk a jámborságban olyan haladást, aminőt óhajtunk, nem szabad nyugtalankodnunk, hanem békében kell maradnunk. Szívünkben állandóan békének kell uralkodnia. Tökéletlenségeinket türelmesen kell elviselnünk, hogy tökéletességre jussunk: ez a türelmes elviselés táplálja az alázatosságot. Ne nyugtalanítsd, hogy az erőnyek gyakorlásában mindég csak újoncok vagyunk; az egész élet nem egyéb mint próbaidő, a kötelesség Istennek szolgálni és a szeretetben tökéletesedni csak a halállal szűnik meg.

Bizonyos, hogy vannak olyan bűneink, hajlamaink, hibáink és kellemetlen tulajdonságaink, amelyek egy életen keresztül elkísérnek. Vinnünk kell, mint keresztet, ezer megaláztatáson keresztül, ezerszer felállva és újra elbukva. Isten különleges kegyelme nélkül minden ember ilyen. És minden ember másmilyen. A helyes önszeretettől fakadó bölcsesség, ha nem fölényskedünk olyan hibákkal szemben, amiktől megóv természetes ellenszenvünk és nem esünk kétségbe azokon, amik „mint ordító oroszlan” egy életen keresztül kísérnek. Nekünk — ahogy ma mind többször halljuk — Freud utáni embereknek könnyebb ezt megérteni, mint egy évszázaddal ezelőtt. A túlzások és egyoldalúságok lefaragásával az Egyház is elfogadja a mélylélektani és tudatalatti világ kutatásának eredményeit. Mi már nemcsak hisszük, hanem szinte tudjuk, hogy az áteredő büntől valamennyien megbélyegezettek vagyunk — csak a Boldogságos Szűzanya szeplőtelen — és „sokszor inkább vagyunk áldozatai ösztönvilágunk kitérésének, mint előidéző okai” (Jung). Ahhoz a kereszthez, amit minden nap fel kell vennünk és úgy követnünk Jézust, feltétlen hozzátartozik, hogy egyéniségünknek ezeket az árnyoldalait is elviseljük. Semmiképpen sem kétségbeesett utálattal, hanem bizakodó türelemmel.

A jó akaratú szeretet nemcsak türelmes: kedves is. Tapintatos és találékony. Ha az Isten kegyelmének segítségével bízva komolyan akarjuk nevelni magunkat, ezt sem nélkülözhetjük. A szigorú önmegtagadási gyakorlatok mellett fel lehet használni az önénevelésben a magunknak való kedvezést közömbös dolgokban, a pihenést, szórakozást. Ha ezt elmulasztjuk, ismét olyan egyoldalúságba esünk, mintha csak mindég a bűneinket vizsgálánk. „Baby yourself” — így olvastam szívesen egy kedves kis könyvben, mely az önénevelésről szól. Becézd önmagad, tégy engedményeket jelentéktelen dolgokban, ha fontosabbakban szigorú és következetes akarsz maradni. Műszóval élve: nyugodtan kompenzálhatjuk magunkat ártatlan dolgokkal, ahelyett, hogy csak durva erőszakkal elnyomni akarnánk hibáinkat. Így a lázadás és visszaesés veszélye kisebb. „Nekem nincs időm szórakozni” — hallhatjuk nem egyszer. A lelkiélet mesterei ezzel szemben nagyon is fontosnak tartják a lélek üdülését. Aquinói Szent Tamás szerint minden üdülés kerülése bűn számba mehet. Filoteában (3,31) pedig ezt olvashatjuk: „Szükséges néha elménket szórakoztatni s testünknek pihenést engedni... nagy hiba, ha valaki olyan szigorú, hogy sem magának, sem másoknak üdülést nem akar engedni... ha az ember játszik, szabad abban egész szívvel részt venni.”

A szeretet mindent elhisz... A levéliőrönk nem is kellett volna kimondania, hogy „tele van önutálattal”, önmaga iránti szeretetlenségét a legjobban akkor bizonyítja, amikor nem hisz abban, hogy meg tud változni és szokásos bűneit, hibáit el tudja egyszer hagyni. Pedig éppen a rendíthetetlen hit segítene a legjobban. Rendíthetetlen hit Istenben, de ugyanakkor hit önmagunkban is, hogy lesz erőnk a kegyelemmel együttműködni. Persze hamar kész a kifogás: eddig is hittem, de hiába: a tapasztalásom el-lene szól, már többé nem tudok hinni. Ez azonban csak látszatki-fogás, való-jában arról van szó, hogy nem tudjuk elképzelni milyen lenne az életünk másképpen, túl szépnek találjuk; jövőben kalandozó fantáziánk csap be bennünket. Ezért kell hangsúlyozni Fénelonnal, hogy a „lelkiéletnek egyik főszabálya a jelenvaló pillanatra szorítkozni s nem tekinteni tovább”. Hol-

napi mivoltunkról valóban nem mondhatunk teljes bizonyossággal ítéletet, mert azt sem tudjuk, hogy holnap még élünk-e, vagy nem kerülünk olyan körülmények közé, amik minden számításunkat alapjában megváltoztatják. Sok aggodalmas embert megnyugtattam, ha ezt alaposan megfontolná. Amikor a bűneinket bánjuk és erős fogadást teszünk, akkor abban a pillanatban el vagyunk szánva arra, hogy többé nem vétkezünk. A mellékgondolatokat, önmagunk iránti bizalmatlanságunkat pedig kezeljük kísértésként. Bizonyos határokon belül jó és üdvös, ha bizalmatlanok vagyunk magunk iránt és félünk a bűntől, így legalább könnyelműen nem tesszük ki magunkat olyan alkalomnak, ami bizonyosan bukásunkat okozza. De a bizalmatlanságnak és félelemnek nem szabad uralkodnia a lelken s főleg nem szabad ezeket az érzelmeket az Istenre is átvetíteni. „Mert nem olyan főpáncs van, aki nem tudna szánakozni gyarlóságainkon, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindent megpróbált, kivéve a bűnt. Járuljunk tehát bizalommal a kegyelem trónjához, hogy irgalmat nyerjünk és kegyelmet találjunk szükség esetén segítségre” (Zsidókhoz írt lev. 4, 15).

A szeretet mindent remél... Mind-ezek után kell-e még valamit írunk? Kell: a szeretetből fakadó remény teszi a lelket igazán bátorrá. Így is mondhatnánk: kislelkűből-nagylelkűvé. A bátorság pedig szintén elengedhetetlen az előrehaladásban. Nagy Szent Teréz (Ut a tökéletesség felé,

23. fejezet) így jellemzi a nagylelkűséget: „Az Úr szereti a nagylelkűeket, csak járjanak alázatosságban önbizakodás nélkül. Sohasem tapasztaltam, hogy az ilyen visszamaradt volna az úton; azt sem láttam még, hogy egy gyáva lélek, még ha alázatos volt is, hosszú évek múlva annyira haladt volna előre, mint amennyire nagylelkűek rövid idő alatt eljutottak. Bámulok azon a nagyszerű előnyön, amely abból származik, hogy nagy célt tűzünk ki magunknak ezen az úton. Mert ha a lélek nem is bír egyszerre odáig felemelkedni, hanem elfárad és megpihen, mint a fiatal madár, mely még gyakorlatlan a repülésben, mégis már jelentékenyen magasabbra jutott.”

Összefoglalásul tehát csak annyit mondhatunk minden aggodalmaskodásra és önmaguk szeretetlen megvetésére hajló lelkeknek, hogy igyekezzenek derűs, kegyelemben bízó és azzal együttműködő nagy lelkeké válni. És ha pesszimizmusukat már semmiképpen sem tudják legyőzni és mindég vissza-vissza tér önmaguk teljes értéktelenségének kínzó tudata, vegyék azt a gőg kísértésének és mondják bátran Szent Bernáttal: „Nem érdemlem meg a paradicsomot, azonban Jézus Krisztus kiérdemelte számomra. Öneki nincs szüksége saját érdemeire, azokat számomra szerezte s átengedi nekem: ő benne és őáltala fogok üdvözülni. Nem sokat törődöm tehát szegénységgel, ha tudom, hogy olyan atyám van, akinek végtelen a kincse, melyet nekem szándékozik adni.”

Eglis István

NAPLÓ

A HAZAFIAS NÉPFRONT május 27-re összehívott, immár második országos kongresszusa alkalmából fölöttébb időszerűnek tartjuk azoknak a kérdéseknek felvetését és tárgyalását, melyek ezzel a nagyszabású mozgalommal kapcsolatosak.

A magyar nép történetének számos példája bizonyítja, hogy nemzetünk akkor volt igazán erős, amikor egyesítette erőit a nagy történelmi feladatok megvalósítására. Szabadságharcaink tanulságai is azt mutatják, hogy népünk szabadságának és jólétének ügye akkor győzött, amikor minden becsületes ember összefogott és együtt dolgozott a haza szabadságaért, a nép jólétéért és boldogulásaért. Történelmünk mostani új szakaszában is népünk alkotó erőinek összefogása érdekében alakult meg évekkel ezelőtt a Hazafias Népfront, szem előtt tartva a minden mozgalomra érvényes nagy igazságot: egységes akarral mindent meg lehet valósítani, míg széthúzással nem megyünk semmire, vagy alig valamire.

Hazánk minden becsületes emberének, bár világnézeti különbségek lehetnek közöttük, természetes vágya a béke és a nyugodt élet. Ezek az általános emberi megnyilvánulások nem választhatók el a haza sorsától. Ha boldogul a haza, boldogul népe is. Hogy azonban e célkitűzésből, e vágyból kielégítő valóság legyen, egész társadalmunk erejére szükség van. És itt van a Hazafias Népfront jelentősége és szerepe.

Mint már említettem, nálunk a nemzeti erők összefogásának multja van. Mégis nézzük közelebbről, milyen hagyományokon épült fel a jelenlegi Népfront mozgalom. A felszabadulás előtti Magyar Front tömörítette az akkori haladó erőket a háború ellen. Ezekben az időkben pártállásra és világnézetre való tekintet nélkül egyesültek ezek az erők, kiutat keresve a háború örületéből. A háború befejeztével a debreceni ideiglenes nemzetgyűlés keretében fellépő demokratikus erők tömörültek a Függetlenségi Frontban nagy nemzeti reformok megvalósítására. És itt kerültek közel először egymáshoz munkások, parasztok, értelmiségiek, akik előzőleg sokszor szembenálltak egymással. Ezen előzmények után fejlődött ki napjaink Hazafias Népfrontja olyan tömegmozgalommá, amely alkalmas arra, hogy megteremtse a nemzeti erők nagy összefogását.

A Hazafias Népfront tehát nem olyan új szervezet, amely az illetékes állami tényezőket helyettesítené, hanem azokat inspiráló és segítő mozgalom. Ezen a téren vannak nagy lehetőségei és növekvő feladatai. Három ilyen feladatot, mint főszempontot jelöltek meg a Hazafias Népfront irányítói: a béke megvédését és előmozdítását, népünk életszínvonalának emelését és a demokratikus közszellem kialakítását.

Az előbbi kettőben való közreműködést a püspöki kar már az 1950-ben kötött megállapodásban vállalta. Ha tehát bárki közülünk — egyházi személyek is — a Hazafias Népfront kereteiben ezeknek a céloknak megvalósításában közreműködik, tulajdonképpen a megállapodás szellemében jár el.

De a demokratikus szellem kialakítása sem idegen tőlünk. Hisz a kereszténység, amelyben minden az emberért és minden egyes emberért történik, az ember megbecsülésének, az egyén értékelésének szinte apoteózisa. A kereszténység, amikor természetfölötti életre nevel, nem hanyagolhatja el az ember természetes rendeltetését, hanem Krisztus emberbaráti működését is kell folytatnia. E téren egyházunk is nagy eredményeket mutathat fel. Az emberi méltóság egyenlősége is evangéliumunk alaptana. A szeretetparancsban testvériség, a nyolc boldogságban a népek boldogítása és a hegyi beszédben erkölcsös emberek jogegyenlősége foglaltatik. Napjainkban itéli el egyházunk lépten-nyomon az itt-ott fellépő fajlúdözéseket is.

Persze vannak, akik az elutasítás álláspontjára helyezkednek. Azzal indokolják álláspontjukat, hogy a Hazafias Népfront annak a pártnak irányítása alatt áll, amelynek ideológiája összeegyeztethetetlen a kereszténység vallási tanításával. Ha tehát a Hazafias Népfront ilyen vagy olyan szervezetében részt veszünk, közvetve támogatjuk ezt az ideológiát. Az első állítás igaz, a következtetés azonban hamis. Mert a Hazafias Népfront vezetői részéről ismételt,

újra és újra elhangzott az óhaj, hogy a Népfront munkájában vegyen részt nemzetiségi, vallási és világnézeti különbséget nem tekintve mindenki, aki vele az előbb említett alapvető kérdésekben együttműködni hajlandó.

E kijelentésekből következtethetjük, hogy a Hazafias Népfront nem kívánja senkitől, hogy vallásos meggyőződését egyetlen pontban is megtagadja. S ha mégis — népfrontbizottságban működven — ilyen természetű kérdések szóba kerülnének, kritikát kellene gyakorolnunk, természetesen a törvényes rendelkezéseket megillető tisztelettel, mérséklettel és minden sértő szándék nélkül. Ezen magatartásunk nem lehet akadálya annak, hogy egyéb pontokban együttműködjünk a Hazafias Népfronttal és segítsük célkitűzésének megvalósításában.

A Hazafias Népfront egyik országos ülésén a következő nyilatkozat hangzott el: „A szocializmust építő társadalmunkban a vezető szerep a munkásosztályé. Ez a vezető szerep a dolgozó parasztsággal való szövetség és az értelmiséggel való testvéri jóviszony elmélyítésére, a teljes bizalomra épül.” Majd: „A népfrontbizottságok biztosítsanak munkájukban megfelelő helyet az értelmiségi rétegek képviselőinek... Vonjuk be őket politikai, társadalmi problémák megvitatásába és megoldásába.”

A Hazafias Népfrontnak tehát fontos feladata, hogy az értelmiségnek ezt a pozitív megmozdulását bátorítsa, biztassa és elősegítse. Biztosítsa számára azt a nyilvánosságot, amelyben elmondhatja ország-világ állapotáról, a világpolitikai kérdésekről véleményét, ha szükséges, még a jogos bírálat hangján is, mert a Hazafias Népfront „biztosítja a jószándékú és építő kritika gyakorlását”.

Az általános elveken kívül konkrét részletes pontokban is tér nyílik a Hazafias Népfrontban az együttműködésre. Hozzászólásra nyílik itt alkalom termelési, szociális és más ilyen kérdésekben. Magától értetődik, sohasem ellenséges indulattal, hanem segítő szándékkal. Szűkítve a kört, bekapcsolódhatunk minden olyan tevékenységbe, amely lakásépítést, útjavítást, közsérfelújítást, parkok és játszótérek építését, egészségügyi intézkedéseket stb. szorgalmaz. Csupa olyan célok, amelyek megértő támogatásra találhatnak részünkről is.

Minderre megvannak a feltételek is, mert hiszen a Hazafias Népfront továbbra is az kíván lenni, amit a neve kifejez: *hazafias, nép, front*. Amin fáradozunk kell: hogy a Hazafias Népfrontba tömörülő magyarság hazaszeretete folyvást tevékenyebb hazaszeretet legyen. Erre tanítanak bennünket az elmúlt idők nagy magyar gondolkodói, írói és költői is. Éppen az elmúlt hetekben emlékezett népünk a nagy magyarról, Széchenyiről. Becsüljük meg elsősorban a mult haladó hagyományait. Ez is Népfront-munka. Becsüljük, gondozzuk nagyjaink szobrai, sírjai és kevés műemlékeinket. Ez is erősíti a hazaszeretetet. Ez is Népfront-munka.

Forrassza egységbe a Hazafias Népfront az egész népet, úgy, miként a békemozgalom, amely az elmúlt tíz évben valóban értékes munkát végzett. Vegyen részt munkájában párttag és pártion kívüli egyaránt. Az ilyen ismerkedés és érintkezés nagyban elősegíti a békés együttélés kifejlődését. Azt várjuk a Hazafias Népfronttól, hogy befolyásolja az egész közvéleményt és meg tudjon szólaltatni olyanokat is, akik eddig hallgattak és félték a „politika” szótól. És ha talán ellenvélemény alakul majd ki, itt-ott viták is indulnak, ez nem lehet ártalmas, csak hasznos.

Legyen végül front, azaz harcos összefogás. Minden magyar embert építésre készítő eleven tevékenység. Mozogjon és mozgasson mindenkit a Hazafias Népfront. Hiszen feladatai olyan sokrétűek, mint maga az élet.

Egyházunk és államunk megállapodásának 1. pontja így szól: „A püspöki kar elismeri, támogatja és kész védeni a magyar Népköztársaság államrendjét, alkotmányát.” Amikor tehát mi készségesen közreműködünk abban, hogy a Hazafias Népfront minél eredményesebben végezze hazánk erősítésére és a nép jólétének felvirágoztatására irányuló tevékenységét, hisszük, hogy vele és általa egyházunk javára is dolgozhatunk. (Molnár Antal)

JÉZUS-SZIVE-TISZTELET. A téma alapján véve tanulmányt érdemelne meg, azért, mert az egyház életében aligha van áhitat-forma, amely ennyire ádáz ellenfelekkel találkozott volna, mint Jézus szívének tisztelete és a mai

napig, berkeinken belül is vannak, akik bizonyos csendes idegenkedéssel tekintenek rája. Jók, mélyen katolikusok is, laikus hívők és papok soraiból. Éppen négy esztendeje, hogy 1956. május 15-én, egy magisztrális megnyilatkozás látott napvilágot, a „*Haurietis aquas*” — Merítsek vizet az Üdvözítő forrásaiból — kezdetű enciklika, ehhez kommentárképpen Rómában néhány hónapja kétkötetes tanulmány-gyűjtemény jelent meg, *Agostino Bea* bíboros szerkesztésében (*Cor Jesu. Commentationes in Litteras Encyclicas „Haurietis aquas”*, 780 + 661 pp., Casa editrice Herder, Roma). A tanulmányok minden oldalról hozzászólnak az enciklikában tárgyaltakhoz, a legkiválóbb és neves szakemberek, latin, olasz, francia, spanyol, angol és német nyelven vitatják meg a Jézus-szíve-kultusz sokágú problematikáját.

Mert kevés téma van, amelynek ennyire szétágazó kérdései lennének. Itt van mindjárt a kérdés: szabadjára engedett és *magán-jellegű „ájtatosságról”* van-e szó, avagy többről? Kétségtelen, hogy ez a kultusz kezdetben magánjellegű valami volt, de mint annyszor az egyház életében, ez a kultusz is „beegyháziasult”, *Hugo Rahner* szava szerint („Einkirchlichung” I, 27 az említett gyűjteményes műben). Valami egészen ősi, a kinyilatkoztatásban bennfoglalt igazságról van ilyenkor szó, amely ősi rügyéből virággá fejlődve gyümölcsbe érik. Az Isten végtelen szeretete ez, mely elhatározta a megtestesülést és létrehozta azt; az Istenember emberi mivoltának tisztelete a Jézus-szíve-kultusz veleje. Az ebben megnyilatkozó végtelen isteni szeretetnek kultusza a Jézus-szíve-tisztelet, valóban „*totius religionis summa*” — az egész vallás foglalatja, amint XI. Pius pápa 1928-ban mondotta. Ez a „bennfoglalt” Jézus-szíve-kultusz bomlott azután szét, már a középkorban, majd ujkorunkra döntően fontosságú módon Szent Eudes János és Szent Alacoque Margit működése nyomán a modern Jézus-szíve-tiszteletbe. Tehát korántsem pusztá magánkinyilatkoztatás az alapja ennek a kultusznak, hanem az ősi hit Jézus emberségének tiszteletre méltó voltában, amelyben a Jézus-szíve-tisztelet mindig is „lappangó jelenlétben” (Rahner: „latente Präsenz”) volt. A Jézus-szíve-kultusznak útja, ahogyan magán-ájtatosságból, magánkinyilatkoztatásból egyre inkább egyháziassá vált, egészen addig, hogy ünnepet kapott azon a napon, misével és zsolozsmával, amelyet Alacoque Margit látomásában hallott: végső és legmélyebb bizonyítéka isteni eredetének.

Most már ugyanis nem lehet arról szó, tetszik-e valakinek vagy nem ez az áhitatforma, a „*Haurietis aquas*” enciklika (ezentúl rövidítve idézzük: „*HA*”) ezt világosan kimondja „az igazságnak eme katadrájáról” (HA). XII. Pius hivatkozik elődjeinek dokumentumaira, nem árt, ha a legfontosabbakat röviden összegezzük. VI. Pius pápa 1794-ben „*Auctorem fidei*” kezdetű bullájával a kultusznak dogmatikai megalapozottságát hirdette ki; egyes egyházmegyék kérésére már előbb is engedélyezett ünnepek után IX. Pius 1856-ban a Jézus-szíve ünnepet az Úrnap nyolcadka utáni péntekre az egész latin egyházban előírta, majd 1864-ben a keleti rítusú katolikusoknak ajánlotta Jézus szívének tiszteletét. XIII. Leó pápa 1889-ben elsőosztályú ünnep rangjára emelte a Jézus-szíve ünnepét, azzal a céllal, „hogy a hívők ebben a nagyon hasznos áhitatban menedéket és oltalmat találjanak, és a mélyen szerető Megváltó iránti szeretetre gyúlva a dicséret és engesztelés hódolatát Neki bemutassák”. A XX. század küszöbén pedig az emberiséget ünnepélyesen Jézus szívének ajánlotta föl 1899-ben, Jézus szívét „a legszerencsésebb és legistenibb jelnek” mondva. XI. Pius 1928-ban a Jézus-szíve ünnepet nyolcaddal látta el, ez azonban a többi oktavával együtt — karácsony, husvét és pünkösd ünnepét leszámítva — 1953 óta megszűnt. Az ekkor általa kibocsátott enciklika azonban („*Miserentissimus Redemptor*”) kifejezetten dogmatikai jelentőségű, s csak a HA mulja azt felül. A Jézus-szíve-kultusz szerinte azért az egész vallás foglalatja, mivel „a lelkeket Krisztus Urunk tökéletes megismerésére vezeti, hathatósabban készíti szeretetére és szorosabb követésére buzdítja”.

A legvilágosabban nyilatkozott azonban XII. Pius pápa. A Jézus-szíve-kultusz szerinte „az istentisztelet legkiválóbb cselekedete, amennyiben teljes és feltétel nélküli akarati elhatározásunkat követeli, hogy az isteni Megváltó szeretetének ajánljuk és szenteljük önmagunkat, amely szeretetnek a megsebzett Szív élő jelzője és jelképe” (HA n. 4). Éppen ezért XII. Pius nem ha-

bozik kijelenteni, hogy „az áhitat formái között a *Jézus-szíve-tiszteletnél nincsen kiválóbb*, mert misem felel meg jobban a katolikus hit sajátos jellegének, misem szolgálja jobban az egyház és az emberiség mai igényeit. „Milyen valószínű gyakorlat nemesebb ennél — kérdezi a pápa —, vonzóbb, hasznosabb, mivelhogy a szóban forgó kultusz teljes egészében Isten szeretetére irányul? Mi tudja végül hathatósabban a hívőket az evangéliumi törvény cselekedetekre váltására bírni, mint a Krisztus iránt való szeretet, amelyet a Jézus-szíve-tisztelet naponta mindjobban növel és gyámolít?” (HA n. 69).

Bizony szükség volt ezekre a világos kijelentésekre, mert — amint ugyanez a szentatya 1956-ban kijelentette — még a mi napjainkban is akad a Jézus-szíve-kultusz iránt *lappangó ellenkedés*. A nyílt és bösz harc a janzenisták felhasználásával véget ért ugyan, de ma is vannak, akik hívős szemmel tekintenek a Jézus-szíve-tiszteletre. Vannak — mondja XII. Pius, akik a mi korunkban is „nem adják meg ennek a kultusznak azt a tiszteletet és megbecsülést, amely megilletné, hozzá olyan keresztények ezek, akik a katolikus vallás gyakorlásában s az életszentségre törekvésben buzgóknak tartják magukat” (HA n. 5). Mások pedig „balítéletektől vezetve úgy vélik, hogy ez a kultusz manapság az egyház szükségleteinek kevésbé felel meg, sőt egyenesen káros, ismét mások szerint pedig inkább a nőknek való, s a műveltebb embereknek nem eléggé megfelelő” (HA n. 6). Azok is tévednek, akik azt tartják, hogy a Jézus-szíve-tisztelet „leginkább a vezeklést és engesztelést és más, szerintük passzív erényeket követel és ezért nem hoz kifele megfelelő gyümölcsöket” (HA n. 7). Viszont félre is lehet érteni a Jézus-szíve-kultuszt, mondja a pápa. Azok ezek, akik azért követik és terjesztik ezt a kultuszt, mert az önmaguk iránti szeretettől és aggodástól vezérelve első helyre teszik a külső áhitatgyakorlatokat s a fősúlyt azokra a magán kinyilatkoztatásokra vetik, amelyek a Jézus-szíve-kultusz nekünk juttatott jótéteményeit ígéri (HA n. 63).

A Jézus-szíve-tisztelettől húzódozók felvetik néha a kérdést, *miért nem szól a Szentírás róla*? Az említett nagy kétkötetes mű több tanulmánya kimerítően foglalkozik ezzel a kérdéssel. J. Kahmann (Hollandia) bemutatja Isten szeretetének kinyilatkoztatását az ószövetségben, R. Criado (Granada) vizsgálja az isteni szeretet ószövetségi szimbólumait, S. Garofalo (Róma) megmutatja, milyen értelemben lehet beszélni Jézus szívről Szent Pál írásaiban. Valóban, a szó betű szerinti értelmében nincsen szó Jézus szívről a Szentírásban, mármint a tiszteletéről, hiszen az átszűrt oldalsebről köztudomás szerint szó esik. Ennek a ténynek egészen egyszerű a magyarázata: a Biblia irodalma nem szól — s ez áll mind az ószövetségre, mind az újszövetségre — a szívről abban az értelemben, mint azt mi vesszük. A héber „*léb*”, a görög „*kardia*”, azaz „szív” szóba burkolt fogalom nem jelenti azt a szívet, amint mi értjük. Az ókori Kelet népeinél a „szív” nem a szeretetnek jelképe, bár az egész lelkiélet és az erkölcsiség centrumának tartották, hanem elsősorban az értelemlátás székelye; az érzelmeket, az emóciókat pedig a „belső részekbe” (*splanchna* görögül, héber nyelven „*rachamim*”) helyezik; az ószövetségi szent írásokban ez az áldott anyaölnék neve, ezzel jelzi az Énekek Éneke a menyasszony szenvedélyes vágyódását jegyese után, a görög szóval szokták jelezni a legélénkebb érzelmeket. Így azután már megérthetjük, hogy Pál apostol szólt Jézus szívről, a Filippibelihez így ír: „Isten a tanúm, mennyire vágyakozom mindnyájatok után Krisztus Jézus *belső részeiben*” (1, 8). A helyes és szözszerinti fordítás ez, nekünk persze nem látszik izlésesnek s ezért a magyar fordítások úgy adják vissza: „Jézus szeretetében” (az új Békés—Dalos-féle is). Pedig ezt az ókori keleti kifejezést teljes betűszerinti értelemben, de a mi kultúrunk nyelvére átlátva úgy kell visszaadni: „Vágyakozom mindnyájatok után Jézus Krisztus *szívében*”, az ókori olvasók mindenesetre mint reális, testi valóságot, emberi érzelmet, a maga lokalizációjával értették a „*splanchna*” szót. A megfelelő ige tehát a mi kultúrunk képes nyelvére lefordítva (*splanchnizesthai*) azt jelenti, hogy „*megesik a szíve*”; az említett új fordítás valóban többször így adja vissza az újszövetség szövegében ezt az igét.

Vagy ige tucatszor fordul elő, amint Garofalo kimutatta, az *evangéliumokban ez az ige*, mindenegyes esetben mintha éles fénypásztá hullana Jézus egyéniségére, szerető szívére. Jézushoz járult egy *leprás*, térdre hullott és úgy kér-

te: „Uram, ha akarod, meggyógyíthatsz engem!” Mire Jézusnak „megesett a szíve rajta” és így szólt hozzá: „Akarom, tisztulj meg!” — Az Úr körüljárt a városokban és a falvakban és *végignézte az embereken*, „megesett a szíve rajtuk, mert olyanok voltak, mint a pásztor nélküli juhok, elcsigáztak és kimerültek” (Mt. 9, 36 és Mk. 6, 36). — Máskor a Genezáreti tó közelében egy hegyen ült, *némák, vakok, sánták és bénák* vonultak föl előtte végelethatatlan sorban; lábához fordult, aki tudott és Jézus meggyógyította őket. Utána kijelentette: „Megesik a szívem ezen a tömegen!” (Mt. 15, 32 és Mk. 8, 2). — Más alkalommal Jézus elvonult tanítványaival, hogy megpihenjenek, de a nép a *pusztaságba* is követte őket, hallgatta és „Jézusnak megesett a szíve rajtuk” és sorra gyógyította betegeiket (Mt 14, 14). — Azután pedig *Naim* városka kapujában gyászmenettel találkozott; látva a síró asszonyt hallotta, hogy egyetlen fiát temeti és emellett még özvegy is. Jézus „szíve megesett rajta és így szólt hozzá: Ne sírj!” (Lk. 7, 13). — Jerikó határában pedig az út mentén *két vak koldús* hangosan kiáltozott a Mesterhez: „Dávid fia, könyörülj rajtunk!” Látva a vakok hitét, üreges szemgödrukét, „Jézus szíve megesett rajtuk”, illetve őket ujjával és megszüntette vakságukat (Mt. 20, 34). — Még az Úr *példabeszédeiben* is ezt az igét használják az evangelisták, a Jézust példázó embereknek is „megesik a szívük”: az úré, aki megkegyelmez sikkasztó szolgájának, az irgalmas samaritanusé, a tékozló fiú édesatyjáé. (Mt. 18, 17; Lk. 10, 3; 15, 20). — Mennyire igaz *Aquinói Szent Tamás* szava, hogy minden, ami csak Krisztus megtestesülésében s az emberiség megváltásában foglaltatik: teljes egészében a szeretetnek műve. Méltán mondja tehát *XII. Pius* (HA), hogy bár a Szentírás nem beszél kifejezetten Jézus „szívéről”, mégis gyakran megvilágítja Jézus szeretetét s a vele kapcsolatos érzelmi rezdüléseket.

A magisztrális enciklikának nagy érdeme azután, hogy teljes fényben mutatja meg a *Jézus-szíve-kultusz tárgyát*, amint erről a világhírű ősz tudósak, *Giuseppe Filograssinak* tanulmánya az említett mű I. kötetében tanúskodik. A Jézus-szíve-tisztelet *távolabbi tárgya, anyaga (obiectum materiale)* a skolasztika (nyelvén) mindenféle áhitatformában, mely az Istenemberre irányul, Jézusnak emberi természete, amelyet az örök Ige, Isten egyszülöttje az időben magára felvett. Ugyanezt tiszteljük például a Jézus drága vérenek kultuszában is, a különbség a szent szívnél az, hogy éppen ezt a fizikai értelemben vett szívet, az emberi szívet tesszük tiszteletünk anyagává. *Fizikai*, tehát *valós testi értelmében* tiszteljük a szent szívet, „amely a szeretettől és más érzelmek ösztönzésétől megdobbant”, amint az enciklika mondja (HA n. 22), de úgy, hogy *komplexív módon beleértjük* Krisztusnak szentséges emberi lelkét, a maga természetes és természetfölötti adományaival és sose tévesztjük szem elől, hogy ez a fizikai szív azért imádandó, mivel az *unio hypostatica*, azaz a személyes egység misztériuma által elszakíthatatlanul egyesült az istenség második személyével. Az Üdvözítő szívét tehát azért imádjuk, mert az istenséggel az Ige személyében egyesült és mert ekként jelzi nekünk annak isteni szeretetét. A Szív tehát szimbóluma annak a kimeríthetetlen szeretetnek, amely ott izzik a Megváltóban az emberiség iránt (HA n. 42).

A Jézus-szíve-kultusz tárgyáról szólva az enciklika kiemeli *azt a nézőpontot* is, amelyből a szent szívet tiszteljük. Ez a szempont (skolasztikus szóval: *obiectum formale*) az a *hármas szeretet*, amely az Istenember egész valóságát eltölti. Az *első* szeretet az *az isteni*, teremtetlen szeretet, amely az Igét az Atyával és a Szentlélekkel egybekapcsolja, ezt számunkra az Igének emberi természete, teste mutatja meg. A *második* szeretet az a *természetfölötti szeretet*, a készen kapott, belénk öntött szeretet, amely az Istenembernek lelkét is gazdagítja, (HA n. 27). A *harmadik* szeretet pedig az *emberi természetben* gyökerező szeretet, amely természetes módon nyilvánítja ki emberi szeretet-érzéseit, tehát érzelmi szeretet (HA n. 21). Már *Szent Agoston* észrevette e három szeretetnek különbözőségét és összetartozását az Istenemberben, amint erről *Charles Boyer* szép tanulmányából értesülünk. Ebben az értelemben beszélt már a XVII. században *Szent Eudes János* is, kit 1925-ben avattak szentté, Jézus „három szívéről”: az *isteni* szívről, mely a Szentháromságban nyilvánul meg, a „*lelki*” szívről, azaz emberi akaratáról, és Isten természetével egy személyben egyesült *emberi* szívéről (Ami du clergé 1957, 309).

Ha a Jézus-szíve-tiszteletet a maga mélységében szemléljük, mondja XII. Pius pápa, akkor hitünket táplálja és elmélyíti. Ha ezt a kultuszt ebből a magasabb szempontból szemléljük, és így gyakoroljuk, a hívő léleknek el kell jutnia Krisztusnak hathatós és lelket megragadó ismeretére. Mert a „Haurietis aquas” enciklika szavai szerint „az Isten mindenek magába ölelő teljességének legvilágosabb képe maga Jézusnak szíve, vagyis az irgalmasság teljessége, mely az újszövetség sajátossága, amikor Üdvözítő Istenünknek jósága és emberszeretete megjelent. Mert Isten nem azért küldte Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem azért, hogy üdvözüljön általa a világ” (Ján. 3, 17).

(Radó Polikárp)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Nem hiszem, hogy sok olyan, élete delén járó irodalomtörténész akadna manapság, aki ne lett volna valamilyen módon, közvetlenül vagy közvetve, Horváth János tanítványa. Most jelent meg könyv alakban egy 1939/41-ben tartott előadása: *Berzsenyi és íróbarátai*; de sem ez, sem a régebben kiadottak, Csokonairól, a két Kisfaludyról, Katonáról, nem adhatnak fogalmat róla annak, aki nem hallotta őt: mit jelentett, mi volt az ő egyetemi tanítása. Az írott szövegekből hiányzik, legfőlegbb csak egy-egy jelzőben, félmondatban izzik föl az élő szóbeli előadás szuggesztív lírája, az a meleg, férfias megindultság, amely ezeket a hajdani kollégiumokat szokványos egyetemi óráknál sokkal többé: nemzetneveléssé tette. Anélkül, hogy Horváth János valaha is kiejtette volna ezt a nagyigényű s annyira kompromitált szót; anélkül, hogy bármiféle új „magyar út” kezdeményezője akart volna lenni. Főlt a katedrára, s kis cédulát forgatva beszélt a középkori kódexekről vagy a *Bánk bán*ról, szépirodalmi sajtónk kezdeteiről vagy Reviczkyról: minden szavában a józan, okos, felelős magyarság hangját éreztük, minden *irodalomtörténeti* előadásából *erkölcsi* leckét kaptunk, s ezt is anélkül, hogy az erkölcs szót holmi nevelő céllal akár csak egyszer is kiejtette volna. A szellem titkos származásrendjén Arany János közvetlen utódának éreztük, a „nemzeti klasszicizmus” immár egyetlen hiteles tolmácsának és megtestesítőjének, a mind szaporábban fölburjánzó sokféle magyar és álmagyar ideológiák közt. Nem tudok egyetlen igazi tanítványát, aki az elkövetkező zűrzavarban megtévedt volna; pedig ő „csak” irodalomtörténész volt és „csak” irodalomtörténetet tanított. De azt mindig *egyetemesen* tanította; nála minden jambus, minden verssor, minden filológiai kérdés okán, kimondatlanul bár, mindig az *egész* és az *igaz* magyarságról és emberségről volt szó.

Akkoriban minden tavasszal felforr az ifjúság vére, elsősorban a jogászoké; kitört az a hősi virtus, amely legfőbb vitézi tettet és honfiúi teljesítményét a szégyenteljes hagyományos „zsidóverésekben” látta. Hősrú jogász urak vonultak át a bölcsészetre, ahol még a turisták közt sem volt könnyű egy akcióképes verekedő csapatot összeverbuválni; jöttek hát, mondom, a jogász urak, hetykén teremről teremre vonultak s a zsidó hallgatókat és hallgatónőket fölszólították a távozásra, vagy kidobták, vagy kiverték. Emlékszem, egyszer egy ilyen rakoncátlan had Horváth János órájára is bezúdult. Fölrántották az ajtót, betódultak, hetykén megálltak, villogtatták a szemüket, ke-resték az áldozatokat; s Horváth János rezzenéstelen nyugalommal mondta tovább a mondókáját, míg fejezete végéig nem ért. Aztán csak odafordult a betolakodók felé és azt kérdezte: „Az urak mit akarnak itt?” Semmi többet, csak ennyit. De úgy, halkságában olyan megsemmisítő hangsúllyal, az egyéniségnek azzal a tekintélyével, hogy a rendbontók egy püssz nélkül, leforrázva kulogtak ki a teremből. S folyt tovább az óra. Ha emlékezetem nem csal, Katona Józsefről; egyetemi éveimnek talán legnagyobb élménye volt ez a kollégium, s úgy gondolom, nemcsak az enyém, hanem valamennyi akkori magyarszakos kollégámé is.

Azt is nehéz megsejtenni a mai olvasóval, milyen *tudományos* eligazítást adtak az embernek akkoriban Horváth János előadásai. Nagyban divatoztak akkortájt az elméletek; a szellemtörténet magyarországi fénykorát élük. Valamirevaló ember hozzá se nyúlt egy-egy témához, míg előzetes elméletét meg nem szerkesztette hozzá, Ermatingerből vagy Cysarzból, Joëlból vagy Fritz Strichből; s annál nagyobb volt valakinek a becsülete, minél több helyről minél látványosabb konstrukciókat ácsolt egybe.

Horváth Jánosnál azonban nem így volt. Akik jártak hozzá szemináriumra, jól emlékezhetnek rá. Últ a katedra mellett, félkönyökkel az asztalon; mellette, főhelyen a delikvens, akinek a dolgozatát kellett fölolvasnia. Horváth János türelemmel hallgatott; de egy-egy különlegesen körmönfont részletre közbe-közbeszólt, gyanakodva: „Hogy volt ez, kérem? Olvassa csak mégegyszer.” A harmadik olvasásra már olyan képtelenségnek hatott az egész szeltemtörténeti tákalmány, hogy az illetőnek ökre elment a kedve tőle. S megtanulta, saját kárán okulva, hogy először ne valamiről olvassunk, hanem magát a dolgot olvassuk; ne különféle előre föltett szempontot érvényesítsünk és erőszakoljunk keresztül, hanem a tényt vizsgáljuk a maga mivoltában és környezetében; hagyjuk a bűvészmutatványokat és legyünk szerények, alázatosak a tárgy iránt; ne tételeket illusztráljunk a jelenségekkel, hanem a jelenségekben próbáljuk kinyomozni egy-egy kor igazságát.

Hallgattam a humanizmusról szóló előadását is; elámultam rajta, mi mindent lehet, s minden elméletesdinél mennyivel többet lehet kihozni egy korból akkor, ha annak realitását nyomozzuk: nem azt, amit róla elképzelünk, hanem azt, amilyen valóban volt. Nem kaptunk itt szellemes fejtegetést a humanizmus tengernyi irodalmának fölhasználásával a humanizmus mibenlétéről; viszont kaptunk élő képet arról, ami volt: emberek kapcsolatairól, művek forgalmáról, témák útjáról, a művelődés folyamatáról: egyszerűen a minden másnál meggyőzőbb, hitelesebb és időtállóbb valóságról. Eszrevétlenül vezetett be professzorunk így a maga „módszerébe”; dehát hogyan is fogalmazzuk meg e módszer lényegét? Most olvasom a Berzsényi íróbarátairól szóló rész „előzetes tájékoztatásában” s idézem is: a „módszer” leghitelesebb megfogalmazását. „Egyének vagyunk — írja Horváth János — s közösség azáltal alakul ki közöttük, ha élményeivé válunk egymásnak. Ily élményhálózatot igyekszem felderíteni és felmutatni az emberi történetek azon szakaszában is, melyet magyar irodalomtörténetnek hívunk... Ha egy-egy kiváló egyén irodalom-élményét sikerül átvennünk, akkor vele együtt éljük át a kort, őt magát pedig magunk számára teljesebben támaszthatjuk fel. Ez nem akadály a annak (sőt talán előmozdítója), hogy őket mindenestül tudományos figyelem tárgyává tegyük meg, vagyis hogy elvégezzünk velük kapcsolatban minden szokványos, mesterségbeli feladatot, s az általános eszmei fejlődés vonalait is megvonhassuk. A kor egységét, írók összetartozását ekként gondolati, lelki élmény-közösségül fogva fel, közelebb maradunk a valósághoz, s ennél fogva tanulmányozhatóbb alapon maradunk, mintha a 'korszellem' elvont metafizikai perszonifikációját erőlködénék megfogni. Ha van 'korszellem', az nem lehet az emberek közösségétől független, abba mintegy kívülről beható, utólag egyformásító titokzatos erő, hanem e közösségnek mintegy saját magából kitermelt lelki ragasztéka.” Ez volt Horváth János „módszerének” vezérlő elve, ez szeltemtörténettől félreérthetetlen világossággal elhatárolt irodalomtörténeti realizmusának irányító törekvése.

Erre nevelt és tanított: a tények iránt való becsületes figyelemre, s többek között, közvetve, arra is, hogy nem az ember van az irodalomtörténetért, hanem — mindenféle szakbarbársággal szemben — igenis az irodalom van az emberért, s az irodalom történetében is elsősorban az *ember* az, akit keresnünk, szeretnünk és értenünk kell, nem pedig az öncélú, fetisizált tudomány. S ezért volt az ő tudománya magasrendű embernevelés.

Ha rá lehet mondani egy könyvre, hogy „kimeríti tárgyat”: Horváth János Berzsényi-könyve ilyen. Minden legkisebb zugot megvilágít, fölfejt a lélek legtitkosabb redőit; vizsgálódásai után, úgy érzi az ember, nem maradt többé tisztázni való kérdés, nincs többé homályos pontja sem Berzsényi költészetének, sem Kazinczyhoz vagy Kölcseyhez való viszonyának; ismerjük költői természetét, ihlete sajátját, betegségét, vágyait, reményeit. Vargha Balázs *Berzsényi* című könyvének értékét azon lehet lemérni, hogy a Horváth Jánosé után is élvezettel és haszonnal olvassa az ember. Néhány finom esztétikai megfigyelése, verselemzése és verskeletkezés-elemzése mellett kivált azok a megjegyzései hasznosak, amelyekben Berzsényinek a korával való politikai és „gazdasági”

kapcsolataira világít rá: az ódák általánosító (és többnyire általánosságoknak is vett) fogalmazásai mögött a sugalló valóságra, mint például a nemesség változó közhangulatára, a francia háború jelentőségére ebben, vagy a pénzhígítás keltette elkéseredésre és kiábrándulásra — mindarra, ami egy-egy vers ihlető tényezői közé éppen úgy odatartozik, mint a költő „energiás” nyelvélménye vagy „héroí” képzelete.

Vargha Balázs azonban nem esik abba a hibába, melyet nem minden kutatónak sikerül mindig elkerülnie: nem egyszerűsíti olytén módon a dolgokat, hogy aggálytalanul egyenlőségi jelet tesz a kor politikai-gazdasági tényei, meg az irodalmi mű közé. Jól tudja, hogy a megfelelések és áttételek bonyolultabbak; ennek megfelelően nem is annyira közvetlen kifejezésekben keresi a költői világnézet vallomásait (vagy marasztalja el ilyenek hiányában a költőt), hanem mintegy a felhám alá hatolva mű, élmény és ihlet mélyebb rétegeiben, szervezetében és csontrendszerében. Így azután sikerül elkerülnie minden kísértő egyoldalúságot és szimplifikálást, sikerül megtartania az arányokat: a korban nem egy mással is behelyettesíthető alakot látunk, hanem egy fölcserélhetetlenül *egyéni* egyéniséget, a valóságos Berzsenyit: egy természetet, aki a világ dolgaira *a maga módján* reagál akkor is, ha számos szállal kötődik osztályához.

Így azután nemcsak Berzsenyi társadalmi helyzetére, szemléletére és kötött-ségeire vonatkozólag tud újat mondani, hanem még költői jelleméről is. Ilyen figyelemreméltó észlelet például, amit álomihletéről ír, elsősorban olyan korai versekből elemezve ki a fiatal költő „álmokból teremtett különös poétai világát”, amelyeken többnyire könnyedén átsiklik az ember. Berzsenyinnél ugyanis az „álom” nem pusztán szólam, nem költői kifejezés, hanem meglepő realitás: „A *tűnő képet* néha félreérthetetlen álompszichológiával jellemzi” — mondja meggyőzően, állítását példákkal illusztrálva Vargha Balázs. Hasonlóan érdekes Berzsenyi különös „szemérmességének” megvilágítása, részben Kis János emlékezősei nyomán, részben a költő saját nyilatkozataival; jellemének — és sorsának — talán egyik döntően meghatározó vonása ez: egyfelől a „héjázás”, másfelől meg, a csapongás elmúltával, annak szégyenlése, mint Kazinczynak írja: „Ha egyszer megeresztem a gyeplőket, csapongok, és csapongásaimat másnap szégyellem”. E két pólus, az érzelmi élet e zenitje és nadirja között hányódik Berzsenyi, a fölcsigázott feszültségnek és a rákövetkező ernyedt csüggedésnek olyan váltakozásában, aminek szinte előre látható végkifejlete jóformán nem is lehet más, mint a kedélybetegség és a költői kiszikkadás — az a magát-emésztő terméketlenség, melyből már csak strófák erejéig csap föl időnkint a hajdani tűzláng.

Nem a jellemnek ebből a mély forrásából fakad-e az a tragikus felhang Berzsenyi hangjában, amely többnyire ott cseng még legkevesbé tragikus „tartalmú”, még a *carpe diem* horatiusi bölcsességét variáló verseiben is? Mily távolságra van Horatiustól még ott is, ahol közvetlenül követi! A könnyed latinnal szemben micsoda titkos megrendültség lappang az ő soraiban! Csak egyetlen jellemző példát a bőven sorolhatók közül.

A *Horác*, Berzsenyi egyik legismertebb verse; kommentárjában azt mondja Merényi Oszkár, Berzsenyi kiváló sajtó-alá-rendezője, hogy benne a költő „mélyebb Horatius-ismeretét” foglalja össze, s az átvett horatiusi helyekkel „teljes önálló célja van. Horatiust akarja saját szavain át jellemezni”. Bizonyára így is van, ezért *Horác* a vers címe. Nos, az első strófa nagyjában az *Ad Thaliarchumot* követi:

Vides ut alta stet nive candidum
Soracte, nec jam sustineant onus
Silvae laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto.

Magyar fordításban:

Nézd, hó alatt áll vastagon a fehér
Soracte, már nem bírja a roskadó
erdő a terhet, és az éles
fagyban a víz a folyón beállott.

Csupa konstatació ez, minden megrendülés nélkül: tél van, havas a Soracte, hó alatt hajlanak az ágak, befagyott a folyó; húzzuk ki, barátom, a hideg fogát, tegyük a tűzre, iddógáljunk, s bizzuk a többit az istenekre. Mi lesz ebből Berzsenyinél? Íme:

Zúg immár Boreas a Kemenes fölött,
Zordon fergetegek rejtik el a napot,
Nézd, a Ság tetejét hófúvatok lepik,
S minden bús telelésre dől.

Nála minden komorabb: zord fergeteg, hófúvatok; amit Horatius megállapít, abban ő érzelmi megrendüléssel részt vesz; s a strófa végső sora mint egy fölsukló férfi-zokogás a kozmikus mulandóság megindultságában, egy megdöbentően „energiás” igébe zsufolva a világelmúlás téli tragikumát: „S minden bús telelésre dől.” Hiába dalol aztán „Flaccus arany lantja”, hiába kapunk tanácsot arról, hogy „öleljük, ami jelen vagyon” — bár azt se horatiusi derűs epikureizmussal, hanem mintha elröppenésétől rettegve szorítanánk magunkhoz: *forró* szívvel! — s hiába int a költő: „Légy víg, légy te okos, míg lehet, élj s örülj”: az egész versre már rányomta bélyegét, rávetette hangulatát az a „bús telelésre dőlő világ” — a mulandóságba hanyatlás, *dőlés*, zuhanás; már fölhangzott a jellegzetesen berzsenyies tragikus hang; s valóban nem is idill ez a poharazás s a „bengalai kenet” fejünkön, hiszen „míg szőlünk, az idő hirtelen elrepül, — mint a nyíl s zuhogó patak”, a glykoni sornak azzal a szívszorító, szinte kozmikus hangulattal, amit csak Berzsenyi tudott adni neki, és csak magyar füleknek. (S mikor Flaccus, Berzsenyi szavával, arra biztat, hogy „gerjeszd a szelét”, kinek ne jutna eszébe az örömvilágából kismemizett férfi, aki „szelölője mellett tépi bajuszt”?)

Ez ő, ilyennek született, ez az ő természet: bármily magasra „héjázik” s bármily könnyedén „csapong”: héjázó énekében és csapongó dalában valamilyen változatban mindig ott a bekövetkező „szégyen” sejtelve, a „telelésre dőlő”, a költő kedélyében már telelésre váró világ előérzete, és e fojtogató előérzet tragikus hangszíne. (*)

SZÍNHÁZI ÖRJÁRAT: Csehovtól Osborne-ig. Csehov száz éves lenne, ha élne. Osborne pedig mindössze harmincegy tavaszt látott angliai fiatalember, de ez alatt a rövid idő alatt már volt színész, újságíró, színpadi szerző, s mint ilyen moralista és forradalmár. Készakarva írtuk le a nevüket egymás mellé, a Csehovét és az Osborne-ét is, mert mind a ketten a vihar-madár szerepét töltik be nemzetük és a világ irodalmának életében. És a drámatechnikájuk is rokon, azaz Osborne sokat ellesett az Angliában oly népszerű és oly sokat játszott Csehov dialógusokba szőtt feszült, vihart jósoló, látszólagosan eseménytelen, de annál robbanásra készebb belső dinamikájából.

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a huszas évek legelejétől kezdve részese lehettem a magyarországi Csehov-kultusz kibontakozásának. A régi Vigszínháznak nagyszerű színészei voltak és nehéz elfeledni a Három nővér hármását, Varsányi Irént, Gombaszögi Fridát és Makay Margitot, vagy az Ivanov hármását, Varsányit, Gombaszögöt és Lukács Pált. S ha a cselekmény egy-egy fordulója ki is tépődött azóta eltelt viharos életünkben emlékezetemből, egy-egy hangsúlyuk, különösen Varsányi Irén bársonyos érzékiségű, símogató hangja most is ott zenél a lelkemben, különösen Anna Petrovna, azaz Szaráh Abramszon mélységes tragikumú szerepében. Kevés nagyobb színpadi pillanatra emlékszem, mint mikor ez az Ivanovért hitét elhagyó, szüleitől kitagadott és férjétől is elidegenedett tudóveszes asszony a szemünk láttára törlik, omlik össze, válik halottá, hisz a férje, az orosz dühöngő ifjú, Ivanov tébolyult kegyetlenséggel vágja szemébe zsidó eredetét és azt, hogy meg fog halni. A beteg asszony életerejé úgy szakad meg ebben a pillanatban, mint ahogy a Cseresnyéskertben egy hárfahúr pattan el s mi érezzük, valami véglegesen lezárult. Csehov egyik legmesteribb drámája ez a darab és katharzisa is kifogástalan: Ivanov a felesége halála után egy évvel, gazdag, új menyasszonnyal mellett az esküvő napján rántja elő revolverét és föbelővi magát, mintha csak az őt üldöző erinnyeszek bosszúja érte volna el. Szerintem erkölcsre nevelő

tett volna, ha ezt a Csehov remekművet — kényes témája ellenére — följújtánák. Az Ivanov különben is Csehov legcselekményesebb, színpadilag is közérthetőbb darabjai közé tartozik, alakjai egytől egyig markáns jellemű, egyénileg elhatárolt figurák. S mekkora gúny rejlik abban is, ahogy a légynek sem ártó, magasrandú szellemiségű Anna Petrovna az öt körülvevő züllött uzorások, kártyások, hozományvadászok és szélhámosok között halálra gyöttrődik.

Osborne „Emlékezz haraggal” című most bemutatott darabjának főhőse, Jimmy Porter sok mindenben rokona ennek a század elejei orosz Ivanovnak. Jimmy is tehetséges ember, mint Ivanov, egyetemet végzett és szép jövő állhatna előtte. S ő is egy idegen társadalmi osztályból ragad magának — mondhatni csendesesen vérző áldozatul — feleséget. A földbirtokos Ivanov: a parasztügyi bizottság állandó tagja a gazdagnak vélt, művelt és öt utolsó leheletéig szerető Száráh Abramszont, orosz nevén Anna Petrovnát veszi feleségül. A fanatikus szülők megátkozzák lányukat, kitagadják a vagyonból is és a fiatalasszony élete rövidke boldogság után gyötrelmévé válik a szétzüllő birtokú, életharcra képtelen Ivanov mellett. Jimmy Porter munkásgyerek ugyan, de vannak rokonai a vezető angol társadalomból is. És ő Redfern ezredesnek, a sokáig gyarmatokon kormányozgató családnak a sarját, Alisont veszi el. Itt is a lány, a későbbi szenvedő asszony a különb. Megtagadta hazug, hipokrita családját, követte férjét annak minden szeszélytermette önpusztító vállalkozásában. S ahogy Ivanov Száráht, úgy bosszulja meg Jimmy Porter Alisonban az „úri” osztály tagját, hiába gyöngéd, alázatos az asszony, minden mozdulata fehéren izzó dühbe kergeti, az anyját gyalázza előtte és a lelki szadizmus minden eszközét kipróbálja rajta. Jimmyék egy olcsó panzió padlásszobájában laknak meglehetősen nyomorult körülmények között, mert Jimmy nem gyűmölcsözteti végzettségét, hanem egy apró kis cukorkabolt sovány pedagógusból él barátjával, a parasztszármazású Cliff-fel együtt. Alison pedig három évi házasság és gyűlölködő szerelem után gyermeket fogan, de már annyira fél férjétől, — aki még azt is bűnéről rója föl, hogy ártatlanul ment a házasságukba —, hogy nem meri bevallani terhességét.

Ez a Jimmy Porter, ha szadistának is kellett nevezniünk, nem akármilyen, csak éppen utatvesztett, szárnyaszegett ember. Olyan, mint Ivanov. Sőt benne valami magasabb humánus is dolgozik. Látta meghalni spanyol szabadságharcos apját és most egy messze tengerentúlra távozott barátja édesanyjának kórházbaviteléről kap hírt. Otthagyt tehát csapot-papot és rohan, hogy a mindenkitől elhagyott öregasszonyt haláltusáján át elkísérje a sirig. Jimmy küzd a démonával, jó és rossz erők tombolnak benne. De amíg odavan Londonban az öregasszony betegágyánál, beállít Helena, Alison szintén „jóház”-ból való barátnője, aki énekes szürett és templombajáró kegyes hölgy is egyszerre. Helena pedig — talán mert sajnálja Alisont, talán mert önmagának sem bevallottan tetszik neki a fogát vicsgorgató, fehéren izzó Jimmy, Alisont hazaküldi a szüleihez s ő maga, beköltözve a panzióba, Jimmy szeretőjévé lesz. Kis idő múlva persze Jimmy ugyanúgy marja őt is, mint ahogy a feleségével tette. S egyszer csak Alison visszatér beteg, összetörtén. Sohasem lehet többé gyereke valami szerencsétlen körülmény folytán s most ide vonszolta magát búcsúzni. A gyors elhatározó készségű Helena ismét határoz. Otthagytja a panziót és Jimmyt, aki visszaveszi feleségét, hiszen egyetlen egy valami, érzelmeik bilincse mégis összetartja őket.

Sokáig azt hittük, hogy Csehovnál leverőbb drámavégzódéseket kitalálni sem lehet. Eppen a tanítvány Osborne mutatja meg azonban, hogy mestere mégis hisz a jövőben, hisz az emberben. Csehov ráégeti a kisvárost a három nővérre, rászegzetteti Firs-re a Cseresnyéskert házának ajtóit és ablakait. Öngyilkos fegyvert ad Ivanov és a Sirály Trepljovja kezébe. Mindent halálra ítél, megöl, ami az életnek útjában áll, de tovább élteni az életrevalókat, a kis Nyinából igazi művészé fejlődött leányt, vagy Anját és Trofimovot a Cseresnyéskertből. Csehov hisz a megtisztult orosz életben.

Osborne korántsem olyan kiforrott és művészete végső tökélyéig eljutott író, mint Csehov. Darabjának sorsfordulatai, Helena megjelenése majd távozása is Deus ex machina-ként hathat némi tüzetesebb vizsgálat után. Szereplőinek, Jimmynek és Alisonnak pedig végül is a medve- és mókusjátékot,

a földi, érzéki kielést nyújtja s erről tudhatjuk, milyen mulandó vigaszocska. Fölcsendül azonban halkan, óvatosan Osborne-nál itt ebben „Emlékezz haraggal” című darabban némi kis metafizikai utalás a megtalálható kiútra: a valóság és a szeretet mentőútja. Miért helyezné különben Osborne épp darabja kulminációs pontjára Jimmynek Londonba utazását, ahol egy öreg, szélütött asszony haláltusáját kell végigveritkeznie. Miért hozná be Helénát, a gyöngé, kissé operettszínésznőt, aki templomba jár és oda menti a családi pokolból Alisont is, mert ott legalább csendben nézhetnek belé a lelkiükbe. Egy metafizikai kiút felé mutatna tehát egyetlenül, töredezetten Osborne? Vagy csak kezdő és kapkodó író módjára beleaprit fenegyerekeskedő szólamai közé egy ma nyugaton ismét szalonképessé váló és vitatárgyává lett kereszténységet? Hogy Jimmy az öregasszony halálós ágyához siet s megadja neki a végtisztességet fia helyett, az mindenesetre a tettekben nyilvánuló, samaritanusi kereszténység melletti állásfoglalásnak fogható föl.

Osborne-nak azonban nincsen akkora szerencséje magyar színpadra vitelével, mint Csehovnak majdnem mindig volt és van. Budapest közönsége most is két kitűnő Csehov előadásnak örvendhet, a Madách Színház Cserenyéskert-jének és a Katona József Színház Ványa bácsijának. Az előbbi Ádám Ottó, a második pedig a nemrég elhunyt kitűnő Gellért Endre rendezése. S ők mind a ketten elmélyült művésztű. Igazi Csehovot prezentálnak nekünk.

Az Odry Színház kísérleti előadásának rendezője, Vadász Ilona szerintünk több helyen félreértette a darabot és a szereplőgárdát sem sikerült, vagy nem állt módjában kellően megválasztani. Ha a gyermeki bájú, törekénységében is acélos Töröcsik Mari játszhatta volna Alisont, azt hisszük a darab valódi értelme sokkalta nyilvánvalóbbá vált volna. Csernus Mariann bizony kissé egyhangú, szentelen bociformára alakította Alison megfogható alakját és Sós Edit sem tudta Helena szubrett-könnyedségű határozottságát, alakja humorát és tragikumát éreztetni. Sokkalta szerencsésebb beállítású azonban a darab férfioldala. Jimmy Porter alakjához Kálmán György találó effektusokra lel. Horkai is kedvesen mackószerű Cliff és Kemény László száraz angol gyarmati ezredese végre angol levegőt is hoz a színpadra, amely onnan gyakorta hiányzik.

Osborne darabjának bemutatója mégis jelentős lépés színházi életünkben. Osborne ugyanis valószínűleg éppen úgy el tudta lesni azt a történelmi pillanatot Angliában, mint Csehov a századforduló Oroszországában. Azt a pillanatot, amikor már minden ízében recseg és ropog összedülésre rendeltetve a régi s még nem tud vajúdjára megszületni az új. Csehovnál néha hárfahúrok pattanása jelzi csak, hogy valami, ami mult volt, megszakadt. De néhány fiatalja kivételével mindenki haláltusáját vívja s tudja, hogy nincs visszatérése az életbe. Osborne képe még riasztóbb. Itt éppen az egészséges fiatalok verődnek dühöngő ifjúsággá, néznek vissza haraggal szüleik és elődeik társadalmára s egész viselkedésük, mint a hangyák futkosása a boly körül, kitörő vihart és felhőszakadást is jelent. Csehovnál sem értette mindenki meg mindenki 1917 előtt, miért olyan szerencsétlenek alakjai, miért szenvednek, kínlódnak és miért gyötrik egymást szüntelenül, mikor relative könnyebbé is tehetnék életüket. Miért ájúl el, miért érez hányingert, undort a várandós anya? Csodálatos fejlődés indul el testében, amely látszólag irracionális émociókba hajtja testi és lelki életét. Osborne darabjában is ezt a vajúdás előtti állapotot érezzük — de nála a gyermek még nem született meg. Az igazi mű még várhatja magát s nem tudni, nem vetéli-e el ezt a magzatot ő is, mint darabjának hősnője, Alison. (Possonyi László)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Képzőművészetünk a felszabadulás után. Csap Erzsébet és Pogány Ö. Gábor főigazgató rendezésében a felszabadulás 15. évfordulója alkalmából kiállítás nyílt a Nemzeti Galériában. A tárlat az elmúlt másfél évtized kiemelkedő vagy legalábbis jellegzetes magyar művészeti alkotásait és az ország struktúrájában bekövetkezett gazdasági és politikai átalakulást nyomon követő, az új történelmi korszakot és a megváltozott társadalmi valóságot kifejező művészeti törekvéseket mutatja be. A felszabadulást követő első 3—4 év alkotásaiból nem szerepel sok, a művek többsége az 1949 utáni időből való. A katalógus előszavában Pogány rámutat arra, hogy „1945-tel, hazánk felszabadulásával új korszak kezdődött művészetünk történetében”.

Álljunk itt most meg egy pillanatra, és emlékezzünk vissza az ostrom utáni legelső idők képzőművészeti életére. A második világháború és a fasiszmus sok kiváló művésznünk életét oltotta ki. A veszteséglistán olyan nevek szerepelnek, mint Beck Ö. Fülöp, Goldmann, Ámos Imre, Szabados Jenő, Farkas István (akiről a nagy francia költő, André Salmon írt vaskos könyvet), s rajtuk kívül még sok igaz érték. Művészeink táborát megtizedelte a sötét kor, de ahogyan a romok tünedezni kezdtek, ahogyan megnyíltak az első üzletek és elkezdtek közlekedni az újjáépített sínpályákon az első villamosok, — művészeink is feléledt kényszerű dermedtségéből, és lehetővé vált a legkülönbözőbb irányzatok megszólalása.

1945 júniusában a Parasztpárt a Dózsa György szoboralap javára kiállítást rendezett az Ernst-múzeumban. A rendezők Berény, Bernáth, Ferenczy Béni, Pátzay és Szőnyi voltak, mind az öten művészetünk prominens egyéniségei. A kiállításon Egyrtől, Czöböltől kezdve Molnár C. Pálon és Mattioni Eszteren át Boldizsár Istvánig és Elekfy Jenőig résztvevő művészeink hosszú sora, kinyilvánítva ezzel, hogy az újjászülető ország szellemi életének részesei és formálói kívánnak lenni. A következő hónapban, 1945. júliusában nyílt meg az Andrássy út 69-ben, a régi Műcsarnokban az első szabad nemzeti kiállítás, amelyet a „Magyar Képzőművészek Szabad Szervezete” rendezett. Itt 333 műtárgy szerepelt, mintegy 150 művésztől. A névsorban az előbb már említetteken kívül ott szerepelt a kiváló grafikus Szalay Lajos, Borberek Kovács Zoltán szobrász, Csorba Géza, Domanovszky, Gadányi, Ferenczy Valér és Noémi, Vedres Márk, a pécsi Martyn Ferenc, az utóbb Párizsban nagy hírnévre szert tett Hantai Simon és mások. Mostoha esztendő után művészeink szabad hangon szólalhattak, a sok kiállítás látogatói pezsgő művészeti periódus szemtanúi voltak.

Lapozzunk a naptárban néhány esztendőt... 1948 februárjában az exkluzív Szinyei Merse Társaság tartotta X. kiállítását a Nemzeti Szalónban. A naturalisták, Glatz, Zádor, Kisfaludi-Stróbl mellett (ez utóbbi Görgey Arthur portréjával szerepelt) az ún. Gresham-csoport is itt volt, azután a falusi nép életét ábrázoló nagy művészek, Koszta és a többiek, s a középnemzedék legjobbjai: Barcsay, Borsos, Vilt Tibor. A külföldi művészeti írók, akik ezekben az években Magyarországon jártak, mint pl. a francia Ghéo Charles, nagy elismeréssel vettek tudomást a modern magyar festészet és szobrászat európai rangjáról.

Az 1940-es évek végén — mint Pogány írja — a kormányzat „páratlan lehetőséget teremtett az alkotó munka anyagi támogatására”. Megszűnt a hagyományos művésznymor. Egyre fokozottabban előtérbe került a széles rétegekhez szóló, közérthető realista kifejezőmód. Ugyanakkor a témaválasztásban is jelentős fordulat következett be, megjelentek ismét a legújabbkori polgári művészet által mellőzött és lebecsült életképek, az epikus és drámai tárgykörök. „Nagy számban készültek üzemi jelenetek, történeti kompozíciók, a munkásmozgalom múltjából vett eseményábrázolások.” A munka becsülete megnőtt, a dolgozó rétegek a társadalom élére kerültek, s így felmerült a termelésben élen haladók megörökítésének igénye is. E közösségi szellemű törekvések szükségszerűek, egészségesek és rokonszenvesek voltak, értéküket csak csökkenthette, de nem semmisíthette meg az a körülmény, hogy a 40-es évek végén, az 50-es évek elején a művészi megjelenítés tekintetében hiányosságok és szkematikus megoldások is mutatkoztak.

A Nemzeti Galéria kiállításának óriási anyagát tüzetesen ismertetni nem tudjuk. A műveket talán meg lehetett volna jobban rostálni, kevesebb több lett volna. Sajnáljuk, hogy Egry Józsefnek, Koszta Józsefnek és Rudnay Gyulának, akik a felszabadulás után még jó darabig éltek és munkálkodtak, egy művét sem láthattuk. A kiállítás legemlékezetesebb darabjai Medgyessy, Ferenczy Béni, Borsos, Koffán Károly, Pál Mihály, Bartha László, Hincz Gyula s még néhány művész keze alól kerültek ki. (D. I.)

Kondor Béla kiállítása. A kis Fényes Adolf teremben a közelmúltban Kondor Béla festőművész képeinek, rajzainak és rézkarcainak kiállítására került sor. Kondor igen fiatal ember (1931-ben született !), de máris az új gene-

ráció egyik legizgalmasabb és legjelentősebb alakja, aki már eddigi munkásságával is bebizonyította, hogy sokkal több ígéretnél; egyesek már-már magyar festő-Rimbaud-ként emlegetik. A kiállítás rendezői sajnos kitértek az elől, hogy a katalógusban jellemezzék és értékeljék a művész törekvéseit. Így mindössze a művek lajstromát és néhány életrajzi adatot kapunk. Ezekből kitűnik, hogy Kondor egy ideig gyári munkás volt, később a képzőművészeti főiskolára került, ahol olyan kiváló mesterek voltak az irányítói, mint Barcsay, Kmetty és Koffán Károly. 1957-ben Párizsban járt, három éven keresztül Derkovits-ösztöndíjban részesült.

Első pillantásra nyilvánvaló, hogy Kondor világa erősen kötődik a középkori bizánci és orosz ikonfestőkhöz, valamint a trecento nagy itáliai mestereihez, Cimabue-hez, Giottohoz, Ducciohoz. Kondor is csupán néhány színét alkalmazza a palettának, s mint a régmúlt idők keresztény festői, szereti az ünnepélyes, fenséges hatású arany háttér alkalmazását. De nemcsak külsőségekben emlékeztet a fiatal magyar művész a renaissance-ot megelőző korok primitívjeire, rokonuk ő a szenzualizmuson túlmutató átszellemült spiritualizmusban is. Am Kondornak semmi köze a 30-as évek amaz modoros és minden mélyebb tartalmat nélkülöző irányzatához, amely „római iskola” néven az akkori hivatalos kultúrpolitika dédelgetettje volt. Kondor leegyszerűsített, stilizált, jelképszerű alakjai és jobbára kisméretű pompozitói a lélek belsejéből előtört misztikus, tiszta és költői látományok.

Rajzai, rézkarcai távol állanak a megvesztegető tetszetősségtől, szépségük figyelmesebb szemlélődés után tárul fel. (Blake-illusztrációk, Szt. Ferenc prédikál, kiűzetés a paradicsomból.) Szívesen láttunk volna egyet-kettőt a kiállításon azokból a rajzokból is, amelyek Friedrich Dürrenmatt „A baleset” c. novelláskötetében jelentek meg. (*Dévényi I.*)

Magyar írók arcmásai. A Petőfi Múzeum legújabb tárlatán, érdekes kísértésként, képzőművészeknek írókról készített portréit rendezte gyűjteménnyé. Másfél század magyar írói elevenednek meg a néző előtt, a felvilágosodás korától napjainkig, festményeken, rajzokon, érméken, szobrokon. Képzőművészeti műveket szemlélünk, de irodalomtörténeti sétán veszünk részt. A képmás csak kísérő társ. Emlékeztet, kisegít, felidéz. A hangsúly nem azon van, vajon remekművet alkotott a festő, a szobrász, amikor megörökített percnként változó s végül elenyésző arcvonásokat, hanem azon, hogy az irodalomtörténet szolgálatában szemlélhetővé s ezért mindenki számára hozzáférhetővé tegye az író alakját, akit hitelesen, igaz valójában a művei elevenítenek meg. A nagyon tanulságos és vonzó kiállítás rendezői az ország egész területéről gyűjtötték, részben magánosoktól, részben közintézményektől, a gazdag anyagot, gondosan ügyelve arra, hogy Csokonaitól Szabó Lőrincig hézag nélkül számotadhassanak nemzedékek és írók szerint változó, de egymásból folyó összefüggéseikkel elválaszthatatlanul egységes irodalmunk élő folytonosságáról. Nem lehet meghatódás nélkül szemlélni, hogy csak egyet említsünk a számos példa közül, Batsányi János, a felvilágosodás forradalmi hangú költőjének egykorú festő ábrázolta olajképmását. A messizi multból üzen közvetlenül, mintha élőhangon megszólalna, vagy valóságosan megérintene. Még egy közepes művész közlése is a kortársról, éppen ezért összehasonlíthatatlanul többet mond és irodalomtörténetileg értékeesebb, mint az olyan kései ábrázolás, amit akár a leghíresebb képzőművész alkotott. Houdon Voltaire-portréja, Rodin Balzac-feje külön-külön, önálló képzőművészeti remeklés és egyívású az igazi nagy, egyéb költői-művészi értékekkel, de irodalomtörténetileg esetleg kevesebbet jelent, mint az a száraz, reális tény, hogy egy íróról közvetlenül, élő közelségben egy kortárs hagyott az utókorra ecsetjével, vagy vésőjével emléket.

Bizonyos, hogy minél nagyobb író, a róla fennmaradt képes ábrázolások, hacsak nem lángeszű festő, szobrász portréival állunk szemben, az idők folyamán vesztenek érdekességükből, elevenségükből és részben a hitelességükből is. Műveiknek hatásában növekvő ereje megcsokszorozza a lényüket és egyre új alakban kelnek életre a megújuló nemzedékekben. Vörösmartyról, Aranyról, Petőfiről nem elégítenek ki a megöly jeles korabeli ábrázolások. Nem nélkülözhetők. Felbecsülhetetlenek és elvesztésük pótolhatatlan

volna. Örülünk, hogy megvannak és időről-időre újból és újból tanulmányozzuk őket. De csak futó pillanatokig kötik le figyelmünket a megmerevedett arcvonások. Hiszen, költői soraikkal, és a költészetükben meglevenedő alakjukkal, irodalmunk csúcsai a mi örök utitársaink, akikkel korlátlanul, meghittén társaloghatunk. De ők a nagy kivételek. Miként kivételek az olyan szerencsés találkozások, az olyan sorsszerű pillanatok, amikor nagy költőket, nagy írókat kimagasló nagy festők, szobrászok ábrázolnak. Rippl-Rónai Babits-portréja éppannyira kimeríthetetlen a kifejezés gazdagságában és elévülhetetlen igazvoltának a szépségében, mint Babits költészete. És ugyanígy érzünk és gondolkodunk, amikor Medgyessy Móricz-szobormásában gyönyörködünk.

Kezdeményező lépés ez a kiállítás az irodalmi ikonográfia tudományos felkészültségű művelésére. A nagyközönség számára pedig tanítva szórakoztató. Tájékoztat különböző íróegyeniségekről, de egymást követő hat-hét emberöltő változó korizléséről és kordivatjáról is. A látogatót természetsszerűleg a kortárs művészete érinti legközvetlenebbül. Személyes ismerőseinek jóismert arcvonásait köszönti Ferenczy Béni, Borsos Miklós jellegzetes Ady- és József Attila-plakettjein, Bernáth Aurél kitűnő Szabó Lőrinc-portréján, hogy csak a legszembeütőbb ábrázolásokat említsük. Búcsúzóul megegyeszer és mindig döbbenet megakad a szemünk Rippl-Rónai hevenyészett ceruzavázlatán Karinthyról és Adyról. Csak egy zseni tud ennyire mélyen behatolni egy másik alkotószellem titkaiba, villanásszerűen rávilágítva, mintha látomást rögzítene, a teremtőgondolat foganására, mielőtt megindul hódító útjára.

ZENEI JEGYZETEK. (J. S. Bach: János-passió.) Plátón örököltette meg mesterének, Szókratésznek egyik dialógusát, melyben a zene esztétikai- és valóság-tartalmát elemzi. A súlyos eszmefuttatás végén a két beszélgető, Szókratész és Glaukon egyetértetten abban, hogy „a zene nem végződhetik másutt, mint a szép szeretetében”. Valóban, az emberiség korán megérezte, hogy a hangok melodikus egymásutánja sok esetben lelki reflexiókat hoz magával: nyomukon gyakran megtisztultabbaknak, igazabbnak érezték magukat az emberek. A Kalevalában még csupán öntudatlan érzés formájában fejeződik ki ez a gondolat: ott, ahol Lemminkejnen énekének erejével gyönyörű tájat varázsol maga körül. Szókratész ezzel szemben sokkal világosabban, filozofikusabban fogalmazza meg a zene átfformáló erejét, amikor a szépség kifejezőjének nevezi. Az ő szavainak dialektikus értelmezése vezet el a zene jelentőségének igazi megismeréséhez: eszerint a muzsika nem csak közeledik a széphez, hanem néha el is érheti azt s ilyenkor a műalkotónak is juttat valamit: hol többet, hol kevesebbet a szépművészetéből.

A fenti bevezetés megérteti velünk annak okát, hogy Krisztus szenvedéstörténetének drámai realitása miért törté át már a 4. században az egyszerűbb, olvasmányos kereteket. Mert a passió már a 4. században önálló zenei műfajt alkotott. Igaz, ez a zeneiség meglehetősen egyszerű volt: Jézus szavait az evangélium, a többi a lekciónk egyhangú recitálásában idézte fel a diakonos. A Krisztus szenvedésével azonosulni akaró ember szépségvágyát — mert a passió vallásunknak tragikumát is egyik legszebb, legfelemelőbb igazsága — azonban nem elégítette ki ez a megoldás. Réalisabban, pompásabban akarta megjeleníteni az eseményeket. S az elkövetkező tíz évszázadban ennek a megoldásnak zenei kereteit keresték a szerzők. Végül Obrecht, a kiváló németalföldi mester alkotott olyan többszólamú passiót, mely éppen belső alá- s fölérendeltségével, ritmikai lehetőségeivel minden addigi műnél realisabban fejezte ki a szenvedéstörténet drámaiságát. Obrecht passiója nemcsak egy korszak útkereséseinek volt zenei betetőzése. Az ő művészetéből fejlődött ki a későbbi passió-irodalom legtöbb remeke, köztük Bach passió-termése.

Johann Sebastian Bach 38 esztendő korában, 1723 korai hónapjaiban komponálhatta a János evangélista szövegére szóló passiót. Ugyanebben az évben nagypénteken már be is mutatta művét mint ujdonsült „director musici lipsiensis”. A János-passiót még négy alkalommal adták elő Bach vezényletével a Tamás-templomban — utoljára 1740-ben — s a szerző mindig csiszolt, változtatott rajta valamit. Ez a gondosság is azt igazolja, hogy Bach élete egyik fő művének, amolyan önvallomásnak szánta a János passiót. Valóban, a lipcei mester, akit manapság divat „világfeletti, hideg” alkotónak érezni, ebben a

művében ért el realizmusának csúcspontjára. Azért érezzük így, mert a hitelesség nem csupán az események zenei ábrázolásában rejlik, hanem többletet is kap: a hit és bizalom erejét — a legtökéletesebb realitást.

Nem csoda, hogy Bach ilyen nagyszabású vallomás számára nem elégedett meg a hagyományos zenei eszközökkel. Felhasználta a barokk opera eredményeit is, pedig ennek megvalósítását a templomi zenében sokan az elvilágiasodás gondolatának érezték. Kivált Lipcsében lehetett így, ahol a nagy ünnepeken is motették énekeltek. Igaz, Johann Kuhnau, Bach lipcsei elődje, szintén alkotott egy passiót olasz stílusban, de csak akkor, amikor Hamburgban a kor legismertebb zenészei, köztük Händel és Telemann, már szintén kísérleteztek az olasz stílusú egyházi zenével. Az ő műveik viszont a hívek aggodalmait igazolták: némelyik alkotás gégetornává változott s nem az áhitatot szolgálta. Bach műve azonban, jóllehet „modern alkotás” volt, a hagyomány és az új eszközök teljesen hiteles szintézisével elkerülte ezt a veszélyt. Az ő számára a passió nem kísérleti műfajt jelentett. Nála a szenvedéstörténet a hit tudatos zenei vallomássá vált. Bach tudatában volt a szenvedéstörténet igazságának és hitt a Krisztus kereszthalála által valósággá lett örök életben. Eppen azáltal lett a János-passió halhatatlan alkotás, hogy Bach ezt a két valóságot forrasztotta egygá a zene nyelvén.

A lipcsei szertartásoknak megfelelően Bach két részre osztotta a passiót — a kettő közé épült be a nagypénteki prédikáció. Valójában azonban három részt különíthetünk el a műben. Az elsőben mintegy megindul a drámai cselekmény: a bevezető kórus hőmpölygése a nagyszerű témát, a fuvolák és oboák enyhén disszonáns aláfestése pedig a későbbi szenvedést vetíti előre. A második rész Pilátus háza előtt, Jézus és a fanatikus tömeg szembenállásánál tetőződik. Itt felfokozott gyorsasággal rohan a cselekmény a végső — rettenetes — kifejelet, a kereszthalál felé. A fokozást szolgálják a gyors kórusok, melyek elnyomják a néhol közbeiktatott szemlélődő áriákat. A tetőpont — a rohanás, fokozás és dinamika tetőpontja, Krisztus halála. Bach azonban visszaadta zenéjében az örök keresztény katarzisz gondolatát is: a megnyugodott végső kórusok diadalmas ujjongásában újra és újra tudatosodik a feltámadás és Krisztus istenségének valósága. S mint ahogyan a természetes események is itt érik el igazi csúcspontjukat, hisz természetfölötti igazsággal ötvöződnek, Bach muzsikája is itt, a végső kórusokban szárnyal a legtisztábban és a legszebben. Mert ő is hitte a 68. sz. befejező kórus könyörgésének beteljesedését: az örökkévalóság igazságát.

Magától értetődő, hogy ennyi tartalmi mélység és igazság minden szépsége mellett is megnehezíti a János-passió előadását. Mert az igazán szép megszólaltatásnak nemcsak a leirt kottafejekre kell ügyelnie, hanem a hallgatókat is meg kell ajándékozni a tökéletesség és lelki megigazulás élményével. Nos, örömmel mondhatjuk el a legutóbbi három előadás kapcsán (a Kapisztrán kórus és zenekar Tamás Alajos vezényletével előbb Sashalmon, majd az Országúti Jereces templomban, a Budapesti Kórus és a Magyar Állami Hangversenyzenekar Forrai Miklós vezetésével pedig az Erkel Színházban szólaltatta meg a János-passiót), hogy mindegyik élményt adó erővel idézte fel nem csak a bachi gondolatot, hanem a szenvedés és nyomán a feltámadás erőt adó igazságát is.

A Kapisztrán kórus és zenekar ebben az évben ünnepli fennállásának 15 esztendő jubileumát. Az ünnepi évben éppen a János-passió sashalmi előadását szinte jelképesnek éreztük: együtt valósult meg itt a kitűnő kórus kettős célkitűzése, a templomi zenélés minél magasabbra való emelése és az oratórium kultusz minél szélesebb körben történő terjesztése. Fennállásuk 15 éve alatt templomban adták elő a többi között Händel Döttingeni Te Deumát, Bach Karácsonyi oratóriumát, Rossini Hit, remény és szeretet c. szerzeményét, Liszt Krisztusát, Rubinstein Elveszett paradicsomát, a modernebbek közül pedig Dvorzsák Stabat Materét és Stravinszkij Miséjét. Emellett szerte járták az országot, vidéki városok és falvak lakóival ismertették meg az egyházzene remekeit. A kórusnak és kiváló vezetőjének talán az a legnagyobb dicsérete, hogy e két célkitűzésnek nem esett áldozatul a harmadik — a zene. Teljesítményüket mindig precíz kidolgozottság és stílushűség jellemzi, amellett a templomi környezet elmélyedést és áhitatot jelentő többlete.

Legutóbbi két szereplésük is eredményeikre világított rá. Elsősorban Tamás Alajost — akit egyébként a napokban részesített külön áldásában a Szent-
atyja — illeti ezért a köszönet. Az ő vállán nyugszik a betanítás és a kiegyen-
lítés nehéz feladata s ennek a fáradságos munkának olyan lelkes izzással és
hozzaérzéssel tesz eleget, hogy nem is csodáljuk a kórus és zenekar időnként
egészen magas színvonalú teljesítményét. A sashalmi és budai közönség is
szép előadásnak lehetett tanúja. Árnyalatnyi hibáktól eltekintve — a Bevezetés
kissé idegesnek indult, a 67. sz. kórust gyorsabbra kellett volna venni, a Záró-
kórus orgonakiséréte néhol akadozott, a tenor-szólám pedig nem mindig volt
meggyőző — élményszerű, művészi előadást produkáltak. A szólisták közül
Réti József és Jámbor László tetszett különösen, míg megítélésünk szerint az
egyébként kiváló Czánik Zsófia „túlromantikusra” méretezte hangját.

Az Erkel-Színházi együttesből elsősorban szintén a vezénylő karnagyot,
Forrai Miklóst és kitűnő együttesét, a Budapesti Kórust emeljük ki. Működésük
ugyancsak az oratórium kultuszt emeli egyre magasabb szintre. Az egyre ne-
hezebb feladatok művészi megoldása közben pedig a kórus is egyre fejlődik,
hovatovább a világ legszámottevőbb együttesévé érik. Különösen szép pillana-
tokat szerzett a basszus-szólám tömören kiegyenlített hangzása, míg a szop-
ránt erősíteni kellene egy kicsit. Az előadás szólistái közül itt is Réti József
emelkedik ki. Az Evangelista nyaktörően nehéz szerepét olyan szépen, olyan
átélten énekelte, ahogy még soha nem hallottuk. Szecsődy Irén, Tiszay Magda,
Marczis Demeter és Nádas Tibor szintén kivették részüket a sikerből. A közre-
működő hangszerek művészek közül kiemeljük Margittay Sándor finoman al-
kalmazkodó orgonájátékát. A zárókórus ujjongásában ugyan semmit nem hal-
lottunk az orgona szavából, ez azonban a hangszer hibája. Liebner János a
Haydn-ünnepségek óta feltámasztott hangszeréből, a barytonból csalt ki csodá-
latos hangokat, és Kerecsényi László is szépen szerepelt a csembalo mellett. A
Hangversenyzenekar — különösen a fuvolások és oboisták — szintén nagyszerű
napot fogott ki s jelentősen hozzájárult a tomboló sikerhez. (Rónay László)

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVE, amely
közel hat évi előkészítés után mint 1959. évi IV. törvény hirdettetett ki, 1960.
május 1. napján hatályba lépett. Ez a 685 §-ra terjedő törvény nemcsak az
egyes polgárok, hanem az állami, gazdasági és társadalmi szervezetek vagyoni
szabályainak és főleg a vagyoni viszonyokhoz kapcsolódó személyi jogállásá-
nak olyan értelemben teljes, új és egyedülív vált szabályozása, hogy — kevés,
törvényerejű rendeletben tüzetesen meghatározott kivétellel — a szabályait
minden a hatálybalépés előtt keletkezett, de véglegesen el nem bírált jogra és
kötelezettségre is alkalmazni kell, még pedig úgy, hogy a rendelkezéseket a
hatálybalépés előtti bírói gyakorlatban kialakult jogelvek szerint értelmezni
nem szabad.

Így keletkezik történelmünkben először az a döntő fordulat, hogy a pol-
gári jog területén a bírói gyakorlatban megnyilatkozó szokásjogot törvényjog
váltja fel.

A feudális rendből a polgári rendbe való átmenet idején a polgárok új
jogának törvénykönyvben rögzítése európaszerte általános törekvés volt. E tö-
rekvés megvalósulásának századában azonban a magyarországi hasonló törek-
vések bizonyos gazdasági és társadalmi okokból nem tudtak mindaddig meg-
valósulni, amíg a nyugati kapitalista rend alakulása folytán a jogászai közfel-
fogás a törvénykönyvek szilárd joga és a bírói törvényhez kötöttsége helyett
a jogalkotó bírói ítélkezést kezdte favorizálni, a törvénykönyvek alkotásával
szembefordult és egyre szűkebbre szorította azt a kört, ahol a törvényhez kö-
töttség előnyeit még elismerte. Ez az irányváltás már az első világháború
előtt is éreztette a hatását nálunk is, a két világháború közti időben felerősö-
dött, ma pedig a nyugati világban — úgy látszik — uralkodóvá vált. A nyu-
gatnémet, francia, svájci és osztrák irodalomból érdemes kiemelni René Marcia
„Vom Gesetzesstaat zum Richterstaat” című 1957-ben Bécsben megjelent ter-
jedelmes könyvét, amely világosan mutatja a kapitalista rend jelenlegi törek-
vését a szilárd, törvénykönyvekben rögzített jogtól való menekülésre.

Ezekkel a nézetekkel diamentrális ellentétben a szocialista országokban
egyértelmű a kodifikáció melletti állásfoglalás, aminek lényege, hogy az új

szocialista gazdasági és társadalmi rend felépítésének szolgálatára a törvénykönyvben rögzített jog a legalkalmasabb, hogy az ilyen jog adja a legbiztosabb alapot a felmerülő eseteknek a szocialista társadalom alapelveivel mindig összhangban álló jogi megoldására, hogy végül az állam erejének azt a fokozását, amire a szocializmus építése során mellőzhetetlenül szükség van, a törvénykönyvbe foglalt jog tudja a leginkább elérni.

Ezek a megfontolások indították a Magyar Népköztársaság törvényhozóit arra, hogy — több népi demokratikus országot megelőzve — a Polgári Törvénykönyvet megalkossák és hatálybaléptessék.

Azoknak a jogviszonyoknak a köre, amelyeket a törvénykönyv szabályoz, nem azonos azzal, amire a polgári törvénykönyvei és magyar tervezetei terjedtek ki. A polgári jog általában a vagyoni viszonyok, az áru-pénz viszonyok szabályozása. A szocialista szemléletől azonban idegen az áru-pénz viszonyokkal közös általános szabályok alá vonni akár a családi viszonyokat, akár pedig a munkaviszonyokat. A családi viszonyokban nem uralkodhatnak a vagyoni szempontok, a munkaviszonyt pedig nem lehet a munkaerő árúbarocssátságaként szemlélni. Ezért a társadalmi viszonyoknak ez a két csoportja a polgári jog köréből kikerülve egy-egy külön jogág, a családjog és a munkajog szabályozási tárgyává vált. Ezzel szemben az állami gazdálkodás és a szocialista szervezetek (szövetkezetek) gazdálkodása oly mértékben használja fel az áru-pénzviszonyok polgári jogi formáit, hogy az ebbe a körbe tartozó viszonyok, sőt maguknak a szervezeteknek a jogállása is a polgári jog szabályozásának tárgya.

A törvénykönyv hatálybalépése előtt a bíró csak az elé kerülő ügyek bizonyos szűk körében volt törvényben rögzített szabályokhoz kötve, az ítélkezésben azonban 1949. óta irányadók voltak a népi demokrácia alkotmányában foglalt alapelvek és az Alkotmány 41. §-ának az az szabálya, hogy a bíróságnak kötelessége védeni és biztosítani a népi demokrácia állami, gazdasági és társadalmi rendjét, intézményeit, a dolgozók jogait, és ugyanakkor nevelni kell a dolgozókat a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására. Ennek folytán a bíróságoknak már a törvénykönyv hatálybalépése előtt mellőzniök kellett a korábbi gyakorlatban kialakult azokat az elveket és jogtételeket, amelyek a szocialista renddel nem voltak összhangban. A polgári törvénykönyv szabályai tehát — ha a megszövegezésükben teljesen új jognak is minősülnek — tartalmilag nem jelentenek éles törést azzal a joggal szemben, amely a bírói ítélkezésben az utolsó tíz év alatt a régi szokásjog felszámolásával — ugyan-csak szokásjogi formában — új jogként már kialakult.

Éppen ezért, amikor az alábbiakban a polgári jog új szabályozása köréből ki kívánunk emelni és értékelünk néhány jellegzetes megoldást, nem korlátozzuk magunkat azokra a megoldásokra, amelyek minden vonatkozásukban csak 1960. májustól kezdve érvényesülnek, hanem azokra is figyelemmel leszünk, amelyeknek csak a végleges formáját adta meg maga a törvénykönyv.

A törvény biztosítja ugyan az állampolgároknak és szervezeteknek az őket megillető jogok gyakorlását, ha ez a jogok társadalmi rendeltetésének megfelelően történik (2. §), de tiltja a joggal való visszaélést, különösen ha annak gyakorlása a népgazdaság megkárosítására, az állampolgárok zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbítására vagy illetéktelen előnyök szerzésére vezetne (5. §).

Az egymással a jogosított és kötelezett viszonyban álló személyeket a kapitalista szemlélet általában az előnyökért harcbanállókként szemlélte. A törvénykönyv szemléletében azonban az egyes polgárok közötti vagyoni viszonyok lebonyolítása is a társadalom anyagi és kulturális szükségleteinek tervszerű és egyre növekvő mértékű kielégítését szolgálja és ezért a törvény az érdekelt feleket kölcsönös együttműködésre, a szocialista együttélés követelményei szerinti eljárásra kötelezi (4. §).

A törvény védi az állampolgárok személyhez fűződő jogait (2. §), amelyeknek sérelmét jelenti minden hátrányos megkülönböztetés nemük, nemzetiségük, vagy felekezetük szerint és lelkiismereti szabadságuk megsértése is. Ebben a körben részesül védelemben mindenki a hangfelvételével való visszaéléssel szemben is (83. §).

A kapitalista idők joga ismerte a személyiségi jogok megsértése fejében ún. eszmei vagy erkölcsi kártérítés megítélését is. A szocialista szemléletben az ilyen vagyoni kár hiányában érvényesülő kártérítés a női becsületnek, az arc eltorzulásának, a társasági megjelenés hátrányosabbá válásának áruvá konvertálását és vételárának megállapítását jelenti, ami elől a törvénykönyv határozottan elzárkózik, de vagyoni kár hiányában is gondoskodik arról, hogy a sértett megfelelő — az eset körülményei által indokolt esetben nyilvános — elégtételben részesüljön (85. §).

A kapitalista jog a tulajdonjogot tárgyra tekintet nélkül egységes jognak tekintette. Így mondhatta pl. Kohler német jogtudós, hogy a tulajdonjog a legnépszerűbb jog, mert az éppen éhenhaló koldusnak ugyanolyan tulajdonjoga van a testét borító rongyokon, mint a gyárosnak a gépein, vagy a földbirtokosnak a földjén. A törvénykönyv ezzel a szemlélettel — éppen úgy mint az Alkotmány — élesen szembenáll és megkülönbözteti az állami és szövetkezeti tulajdont, mint társadalmi tulajdont a magántulajdontól és a személyi tulajdontól. Az önkényes megzavarással szemben a termelőeszközökön fennálló magántulajdon is védelemben részesül, az egyénileg dolgozó parasztoknak és kisiparosoknak ily tulajdona — mint munkával szerzett tulajdon — az állam támogatását is élvezi (91. §).

A munkával szerzett tulajdon gyarapítását a törvény elő is mozdítja (3. §). A polgároknak személyes szükségleteik kielégítését közvetlenül szolgáló vagy előmozdító javai — így a bizonyos terjedelmet meg nem haladó lakóház, a berendezési és használati tárgyak, a termelő szövetkezeti tagok háztáji gazdasága körébe tartozó vagyontárgyak — annak esetenkénti vizsgálata nélkül, hogy valóban munkával szerezettek-e, személyi tulajdonnak minősülnek és velük tulajdonosuk szabadon élhet (92, 93. §).

A kapitalista jog — a jogszerzés biztonsága érdekében — sok esetben erősebb védelmet biztosított a jog látszatának, mint magának a jognak. Az ilyen látszathatásokat a törvénykönyv sok vonatkozásban megszűkítette, így az ingó dolgok nem tulajdonostól való szerzése, a telekkönyvbé bejegyzett jelzálogjoggal biztosított követelés és a cégjegyzékbe bejegyzéshez fűződő joghatások tekintetében. A szerződéses forgalomban azonban a lényeges tévedésben nyilatkozó felet is köti a nyilatkozatához, amit csak akkor dönthet meg, ha a nyilatkozat címzettje a tévedést maga okozta, vagy azt felismerhette volna (210. §).

Más a megoldás akkor, ha az egyik szerződő fél a másik helyzetének kihasználásával aránytalan előnyt kötött ki magának. Az ilyen — uzsorás — szerződés semmis, aminek a korábbi jogban az volt a következménye, hogy az előbbi állapotot vissza kell állítani, ami annyit is jelent, hogy az uzsorás is visszakapja, amit a kiuzsorázottnak előre szolgáltatott. Ennek a visszatérítésnek a részletekben teljesítését — kivételesen az elengedését — már a korábbi jogunk is lehetővé tette, a törvénykönyv azonban arra is módot nyújt, hogy a bíró az aránytalan előny kiküszöbölésével, tehát a szerződés módosításával azt hatályban tartsa, és arra is, hogy az uzsorásnak visszajáró szolgáltatást a bíró helyettesítse az állam javára ítélje meg (202. §).

A kapott szolgáltatás visszaadása helyett annak az állam javára megfizetését a törvénykönyv szerint a bíró más hasonló esetekben is elrendelheti. Általában olyankor van erre lehetőség, amikor annak a magatartása esik súlyos rosszallás alá, akinek valami a szerződés érvénytelensége folytán visszajárna. Így ha a szerződés törvényes tilalomba ütközik, a dolgozó nép érdekeivel vagy a szocialista együttélés követelményeivel ellentétes, ha az egyik szerződő a másikat megtévesztéssel, jogtalan fenyegetéssel vagy egyébként csálárd módon vette rá a szerződéskötésre (237, 361. §).

A régi joggal szemben új elvi alapokon szabályozza a törvénykönyv a jogellenes károkozó kártérítési kötelezettségét. A régi jog a kártérítés alapjául a károkozás vétkenességét fogadta el úgy, hogy az okozó vétkenességét a károsultnak kellett bizonyítania. A károkozó vétkenesség hiányában is felelt az ún. veszélyes üzemek körében előállott kárakért (vasút, gépkocsi okozta kár), de ezen a körön kívül felelőssé tehetette a bíró a vétlen károkozót, ha megállapítása szerint ezt — különösen a felek vagyoni helyzetére tekintettel — a méltányosság megkívánta.

A törvénykönyv a károkozó felelősségét a jogellenes károkozások megelőzésének vezérgondolatából kiindulva szabályozza, ami nem jelentheti a vét-kességi gondolat eljétesét. A méltányosság — mint általános kártérítési alap — azonban ezzel a szemlélettel nem fér össze. A törvénykönyv szerint a kártérítési kötelezettség a jogellenes károkozót általában vét-kességének külön bizonyítása nélkül terheli, a felelősség alól azonban mentesülhet annak kimutatásával, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. A polgárok-nak a társadalom érdekével összhangban álló együttműködési kötelezettsége folytán az elvárható magatartás igen szigorú objektív mértéket jelent, amelynek betartására kell a jog-nak a polgárokat nevelni és amely éppen ezért általában nem igényli, hogy a méltányosság szempontja a kártérítési kötelezettséget még ezen is túlfeszítse. Ellenkezőleg — a törvénykönyv megítélésé szerint — arra van szükség, hogy a bíró legalább részben akkor is mentesítse a károkozót a felelősség alól, ha a magatartása nem egészen felelt meg az említett szigorú zsinórmértéknek (339. §).

A törvénykönyv az előzetes tervezetekenél nagyobb mértékben tartotta fenn a népünk által megszokott öröklési rendet. Így, ha az örökhagyó után leszármazók maradnak, a házastárs nem vesz részt továbbra sem a hagyatéék megosztásában, de újabb házasságkötéséig a hagyatékon — nemcsak az özvegy-asszonyt, hanem a megözvegyült férjet is — haszonélvezet illeti. Leszármazók hiányában a házastárs elsősorban hivatott az öröklésre, de — haszonélvezetének sérelme nélkül — az elhalt házastárs rokonainak köteles kiadni azt, ami az örökhagyóra vérszerinti elődeiről hárult, tehát az ún. ági vagyont. Az ági vagyonnak ezt a külön öröklési rendjét a törvénykönyv a korábbinál számottevően szűkebb körre szorítja. Az ági örökös nem kívánhatja annak az ági vagyontárgynak a pótlását, amely az örökhagyó halálakor már nincs meg, az ági eredetű szokásos berendezési és felszerelési tárgyakra pedig legalább 15 évi házasság után ági öröklés címén nem lehet igényt támasztani (613. §).

Az öröklésre elsősorban hivatott leszármazók körében egyenlő jogokkal szerepelnek az örökhagyónak akár mint anyának, akár mint apának a házasságon kívül született gyermekei és az örökbefogadott gyermekek is. Az örökbefogadott gyermekek a törvénykönyv hatálybalépésével egyidejűleg az örökbefogadó családjába a vérszerinti gyermekekkel hasonló jogállásba kerültek. Ennek az öröklési jogi következménye, hogy nemcsak az örökbefogadó, hanem ennek rokonai után is örökölhettek, s ugyanúgy őránuk is örököl maga az örökbefogadó, illetőleg halála után a rokonai. Ez a szabályozás nem érinti az örökbefogadottnak a vérszerinti rokonai utáni öröklését, az örökbefogadott után azonban az ő vérszerinti rokonai csak akkor örökölhettek, ha az örökbefogadó családjában öröklésre hivatott nincsen (617, 618. §). Ez a szabályozás előmozdítja az örökbefogadásnak azt a nemes célját, hogy a róla megfelelően gondoskodni nem tudó vérszerinti családi környezete helyett a gyermek teljes értékű új családi környezetet kapjon.

Az örökhagyó igazi akaratának a személyi tulajdona sorsa tekintetében való érvényesülését mozdítja elő a végrendelet-hez szükséges alakszerűségeknek az az egyszerűsítése, amit a törvénykönyv az 1876-ból származó eddigi törvénnyel szemben végrehajt. A leglényegesebb egyszerűsítés, hogy a végrendeletkező által sajátkezűleg írt és aláírt végrendeletekhez tanú alkalmazására nemcsak egyes kivételes esetekben, hanem általában nincs szükség, a más által írt végrendelet-hez pedig az eddigi négy tanú helyett kettő elegendő (629. §). A szóval tett végrendelet sok visszaélésnek volt forrása, egészen azonban mégsem mellozható. A törvénykönyv ezt a formát — két tanú alkalmazásával — akkor ismeri el, ha a végrendeletkező életét fenyegető rendkívüli helyzetben van és írásbeli végrendeletet egyáltalán nem, vagy csak jelentékeny nehézséggel tehetne (634. §).

Nem tartja fenn a törvénykönyv azokat a végintézkedési formákat, amelyek a végrendeletkező akaratának élete hátralevő részében való megváltoztatását többé-kevésbé kizárják. Nem ismeri a törvénykönyv a házastársak közös végrendeletét. Az örökösnek szerződéssel való kijelölését pedig csak arra az esetre engedi meg, ha őt az örökhagyó tartás vagy életjáradék fejében teszi örökösévé (655. §). Ez a szabály nem érinti az 1960. május 1. előtt már megkötött öröklési szerződéseket.

Úgy véljük, az olvasót a mindennapi életünkben ezentúl igen nagy szerep betöltésére hivatott törvénykönyvhöz egyes jellegzetes rendelkezéseinek bemutatásával közelebb hoztuk, mintha a törvénykönyv hatálybalépéséről csupán a hatalmas mű alapvető elveinek és szerkezeti felépítésének bemutatásával emlékeztünk volna meg. — *ye* —

CSOMASZ TÓTH KÁLMÁN: A XVI. SZÁZAD MAGYAR DALLAMAI. A Kisfaludy-Társaság egypár évvel az első világháború előtt Nagyszalontán igen jelentékeny munkálatokat indított el, amelynek célja a Szalonta vidékén fellelhető népköltési termékeknek és ezekből is elsősorban annak az anyagnak a feltárása, amelyet Arany János még okvetlenül ismerhetett. A dolog természetéből folyik, hogy e vonalon a népdalok nagy szerephez jutottak és mennyiségileg is a gyűjtött anyag hatalmasabb tömeget képviseltek.

Sajnos, „népdal”-on a Kisfaludy Társaság gyűjtőgazdája egész hibásan csak a szövegekre gondolt és csak ezeket jegyezték le. Ilyen melódia nélküli „Népdalgyűjtemény”-ekkel régebbi irodalmunkban több ízben is találkozhatunk. Pedig — jól tudjuk — a népdal a nép ajkán csak énekelve, tehát csak dallammal társítva él. A szöveget külön alig, vagy csak döcögve, esetleg sehogyan sem tudja a „nép” előadni, esetleg elszavalni.

A hibára jó egypár évvel később jöttek csak rá, amikor is felkeresték *Kodály Zoltánt*, hogy segítsen menteni, ami menthető. Kodály a világháború közepette, 1916 végén ment le Szalontára és igen fáradságos munkával igyekezett pótolni az elmulasztottakat. A háborús okokon kívül nehezítette feladatát az is, hogy az első gyűjtők — ily tevékenységben teljesen járatlan tanítók és tanárok — a lejegyzéseikben sok különféle hibát követtek el és még az énekesek nevét, lakáscímét sem írták fel. Alig lehetett így (ha ugyan lehetett), a régi forrásokat újból felkutatni.

De a munka mégis elkészült és eredménye 1924-ben — mint a Magyar Népköltési Gyűjtemény XIV. kötete — a Kisfaludy Társaság kiadásában meg is jelent. A tanulságot ebből a zavaros akcióból könyve előszavában Kodály a következőkben vonja le: „... mennyi idő- és munkamegtakarítást jelentene és mennyivel hibátlanabb leírást eredményezne, ha gyűjtés a dallamot és a szöveget együttesen rögzítené le.”

Valóban, ebben lehetetlen kételkednünk.

Ez jutott az eszünkbe, amikor *Csomasz Tóth Kálmán* hatalmas, közel 800 oldalas munkáját kézbe vettük. Cs. Tóth Kálmán előtt még súlyosabb feladat meredezett: a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából ui. a XVI. század rendelkezésünkre álló tekintélyes mennyiségű szövegeinek, verseinek a *dallamait* kellett rekonstruálnia. A főnehézség itt az, hogy ebből a korból írásos zene-emlékeink alig-alig, hogy vannak. A kéziratos katolikus: *Nádor-kódex* (1508.) három alig kibetűzhető melódiáján, a nyomtatott: *Hofgreff énekes-könyv* (1553) és az ugyancsak nyomtatásban megjelent: *Tinódi L. Sebestyén Crónikája* (1554) dallamain kívül egy-két kéziratos protestáns *Graduál* énekei adják ki a XVI. század egész — egyházi és világi — kótás dallamkészletét.

Ezekkel szemben valamennyi, e korból fennmaradt szövegünk dallam után kiált.

Mert hiszen „A XVI. század verses irodalma: énekköltés. Anyagában nem találunk egyetlen, pusztán olvasásra, vagy felmondásra szánt verset sem. Ebben a korban minden verset énekekben, mondtattak el!”

Énekünk tehát bőven volt. Ezeknek azonban régi írásainkban, könyveinkben csak az egyik fele: a szövegük maradt meg. De dallam nélkül nem ének a vers. Nehéz volt itt kiutat találni.

Cs. Tóth Kálmán — akinek nagy, irodalmi, perspektivikus tisztánlátása, különösen a református hymnologia terén már számos dolgozata révén is tekintélyes elismerést és megbecsülést biztosított szerzőjének — legnagyobb részben igen helyesen oldotta meg ezt a gordiusi csomót. Mégpedig oly módon, hogy segítségért átnyult a következő (XVII.) századba, vagy a még későbbi idők igen jelentékeny kótás-kódex irodalmába és innen válogatta ki azokat a melódiákat, amelyeknek szövege azonos az előző század fennmaradt ének-verseivel. E célból, természetesen, a világi és a protestáns dallamokon kívül bőségesen vett igénybe katolikus szentének-anyagot is. Hogyne, hiszen

a mi *Cantus Catholice*-jeink (Kisdi 1651.), *Szelepcsényi* (1675., 1703. stb.), *Illyés István*: Soltári énekei és Halottas énekei (1693), *Náray György*: *Lyra Coelestis-e* (1695), *Szentes-Deák* (1774) kéziratosa, a *Turóci Cantionale* (XVII. század) — de egyéb énekeskönyveink is — csodálatosan dús tárházai a nálunk akkoriban honos szobbnél-szebb egyházi dallamainak. Ezek egy részénél az ősiségük kérdése bizonyíthatólag is a XVI. századnál régibb időkre nyúlik vissza.

Cs. Tóth Kálmán óriási munkát, nagy irodalmi és zenetörténelmi felkészültséget fektetett bele műve felépítésébe. Könyvében az összeválogatott, hatalmas, facsimilés, több, mint 200 oldalas kótaanyagot csaknem ugyanoly terjedelmű alapos és részleges tanulmány előzi meg (dallam és szövegforrások, szomszédsági és gregorián kapcsolatok, a szövegek versszerkezete, dallamformák stb.)... Majd a dallamokhoz és a szövegekhez kapcsolódó bőséges (kb. 300 oldalnyi) jegyzetanyag következik, amelyet aztán különböző mutatók (versformák, sorvégek, kezdősorok stb. szerint) követnek, végül pedig német nyelvű tartalmi kivonat zárja le az igen respektábilis opuszt.

A mű elvitathatatlan értéke előtt kalapot kell emelnünk. Tiszteletreméltó helyet foglal el a *Régi Magyar Költők Tára* és a Tudományos Akadémia egyéb kiadványai mellett, a több kötetre tervezett *Régi Magyar Dallamok Tára* sorozatot pedig imponálóan jelentékeny művel nyitja meg.

Egynemely ponton persze, vitakozni is lehetne a szerzővel. Így pl.: A lejegyzett variáns dallamok közt meddig variáns a variáns és hol kezdődik az egészen másgyökerű melódia? A források neveinek, címeinek a rövidítésénél miért kellett annyira takarékoskodnia a betűkkel? Valamivel hosszabb formálásban világosabbakká és gyorsabban felismerhetőbbekké váltak volna a rövidítések. — A Szegedi-féle C. C.-ben (1674.) valóban olyan kevés a magyar anyag (56. o.)? — Nem érdemelt volna ily vonatkozásban több figyelmet a 60. o.-on említett Magyar Cantionale is? — Nem lett volna oktató jellegű és érdeklődést felkeltő hatású, ha a Kisdi-féle C. C. jellegű zenetudományi körökben nagy népszerűsége szert tett — legújabb kiadásának (1935) érdemes dolgozóit, a Ranolder-tanítóképző növendékeit is megemlíti? — És vajon kik lehettek a többször is szóba került SzVU! szerkesztői? Erről nem kapunk felvilágosítást.

Ezek és más hasonlóak persze csak jelentéktelen kicsiségek egy oly nagyszabású és egyébként is kitűnő műben, mint Cs. Tóth Kálmán munkája. Híszon arról is lehetne beszélni, hogy a könyv külön bős, egymástól távol eső — bár mindig igen helytálló és nélkülözhetetlen — jegyzetei nem lett volna célszerűbb az egyes énekekkel közvetlen kapcsolatban, minden dallam után, folytatásgalosan elhelyezni? Ez jobban biztosítaná az áttekintést és az olvasónak is sokkal kevesebb fáradságot és veszélyt jelentene.

De ez a kifogás el is hanyagolható, ha esetleg más álláspontok (kiadó, nyomda stb.) voltak meggyőzőbbek, vagy erősebbek. Igaz, hogy újabb időben az ilyenfajta könyvbeosztás sem egészen ritka, főleg tudományos műveknél. (Csak hadd lapozzon szerte a könyvben az olvasó, a tudós, minél többet?!)

Hosszabb dicséretes mellőzésével itt említjük meg röviden, hogy az Akadémiai Kiadó és Akadémia Nyomda e könyv kiállításával minden igényt kielégítő remekművet alkotott.

Visszatérve fentebbi apró kifogásainkra, ősi melódiáinkkal kapcsolatban megjegyezzük, hogy egy-néhány — ma még talán homályos — kérdésre csak újabb, részletekre is kiterjeszkedő kutatások adhatják meg a végleges választ. Nem ártana az sem, ha ebben a szép, de nagy felkészülést és az anyag biztos, határozott áttekintését igénylő munkába több szakemberünk is bekapcsolódna. Tagadhatlan: több szem többet lát. Ezért várjuk türelmetlenül *Papp Géza*nak a magyar katolikus egyházi népénekeink kezdeteiről szóló, már évek óta nyomdára kész munkáját.

Cs. Tóth Kálmán könyvében a XVI. század világi dalanyagát is publikálja. Ez persze az egyházi énekekhez viszonyítva aránytalanul csekély anyag, hiszen a régi világi dal még sokkal kevésbé élt az írásbeli lerögzítés eszközeivel, mint az ima- és énekgyűjtemények szent énekei.

Könyvünk kiváló szolgálatot tesz nemcsak tudósainknak, de mindama zeneértőinknek is, kiket hazánk évszázadok előtti dalanyaga, multunk zenei-

lágának ez a legkiválóbb, legértékesebb szektora közelebből érdekel. Zenében haladottabb egyházi muzsikusaink is nagy haszonnal forgathatják.

Csomasz Tóth Kálmán kitűnően oldatta meg feladatát, hálásak vagyunk neki érte. (*Harmat Artur*)

JEGYZETLAPOK. (*Fénypontok mint mélypontok.*) Vannak (még mindig), akik úgy gondolják, a katolicizmusnak azok voltak történelmi fénypontjai, amikor nagy katolikus monarchiák virágzottak, a katolicizmus államvallás volt, s minden más vallást és véleményt legföljebb csak megtűrték. Hadd idézzek, címükre, egy heterodoxiával aligha vádolható szerzőt: Mauriacot; lássuk, mi az ő véleménye erről.

Emlékezéseiben (*Mémoires intérieures*, 1959, 171—72) egy helyütt a híres Saint-Simonról és emlékiratairól beszél. Arról, hogy Saint-Simon ott vádolja a leghevesebben XIV. Lajost, ahol uralmának két leggyászosabb és legvégezetesebb tévedése kerül szóba: a nantes-i ediktum visszavonása és a Port-Royal elleni üldözés. A protestánsok erőszakos háborgatása elképesztő károkat okozott az országnak nemcsak szellemileg, hanem gazdaságilag is. De Saint-Simon mentséget is talál a király számára; hivatkozik — szörszerint idézem Mauriacot — „az uralkodó tudatlanságára a vallási dolgokban, amiért nem volt felelős s aminek maga is tudatában volt, s arra a szokására, hogy ezeknek a dolgoknak a terhét azokra hárítsa, akik lelki vezetői voltak. S itt — folytatja Mauriac; ő mondja, nem én; olyan valaki mondja, akinek érdemes nagyon megfontolni a szavait — azoknak a katolikus monarchiáknak a sebére tapintunk, amelyek véleményem szerint nem voltak valami nagy pillanatai a vallástörténetnek, sőt ellenkezőleg, legmélyebb pontját jelzik, mint minden egyes alkalom, amikor diadalmaskodik a politikai kereszténység, vagyis a kinyilatkoztatott igazságoknak emberi célokra való kihasználása.”

Amikor egy-egy vallás közéleti hatalom s ott van az állam ügyeinek intézésében: úgy látszik, delelőjén áll, s a vallás igazságai érdekében irányíthatja a politikai hatalmat. De köztudomású, hogy a látszat csal; s ezek az optikai csalódások mindig súlyos következményekkel jártak az áldozatukul esett vallásokra. Tellier atya szemében a nantesi ediktum visszavonása nagyszerű győzelem volt. Valójában pedig a francia katolicizmus történelmének egyik legmélyebb sebtét adta vele önkézével, önmagának. A Tellier atyák azonban rendszerint nem érik meg tettük következményeit. A győzelem hitében hunynak el; a vereség levét ihatják utódaik.

(*A hölgyek, akik kivonulnak.*) Hangverseny; szín: a Zeneakadémia. Elhangzik a Mozart-szimfónia; magyar szerző következik. Fiatal magyar szerző, még nem „nagy név”. Fiatal magyar szerző művének bemutatója.

Elhangzik, mondom, Mozart, s a hölgyek kényeskedve fölállnak. Arcukon finnyás viszolygás; nemes kócsag-mozgással kivonulnak. Egymás után mind a harman. Fölényes tüntetéssel. Bartókot talán még meghallgatnák; Bartóknak „jó neve van”, Bartóknak Párizsban is tapsolnak. De egy Vincze Imrét? Köszönik, nem kérnek belőle.

Csak akkor jönnek vissza, amikor elcsitul a taps. Megint bemutató következik: Ibert *Louisville-koncertja*, Magyarországon először. A hölgyek arcáról leolvad az ironia. Ibert, az más. Ibert, az igen... S hallgatják lelkesedéstől piruló fülecskéikkel Ibert-t.

Ezt a csinnadrattát, ezt a színes bővít, ezt a szellemes vurstlizenét. És tapsolnak, önfeledten.

Igazán nem állítom, hogy Vincze Imre *Aforizmója* remekmű; nyilván szerzője sem azzal a szándékkal írta, hogy most remekművet alkot; hiszen akkor aligha éppen „aforizma-sorozatot” szerez, jóformán csak vázlatokat — de jó, érdekes vázlatokat, melyek *mondanak* is valamit, amire érdemes figyelni, és tehetségesen mondják, amit mondanak, s erre is érdemes figyelni.

Ibert viszont ebben a művében semmit nem mond. Illetve a semmit mondja, meglehetősen lármásan; de persze semmit mondani, ha már valaki föltétlenül ragaszkodik hozzá, hogy ki is mondja a semmit, csak lármásan lehet, hókuszpókusszal, handabandával.

Kedves hölgyeim, tévedtek. Kimentek Vinczéről, tapsoltak Ibertnek. Holott Vincze ezúttal lényegesen jobb volt.

Dehát ilyen az élet, azaz hogy igazodjam kényes izlésükhöz: *c'est la vie*. Olykor a sznobok is tévednek. (*r. gy.*)

Felelős kiadó: Saád Béla

Felelős szerkesztőnk, Sík Sándor június 8-án három havi betegszabadságra ment. Távollétében folyóiratunkat Mihelics Vid szerkeszti.

N. M. Budapest. — Mi kell ahhoz, hogy az ember jó élettársat találjon? Okosság, keresés, Isten segítségével és elszántság. — Okosság kell mindennek előtt. Ez óv meg bennünket attól, hogy ábrándképek után vágyakozzunk. Ez tesz képessé bennünket, hogy meglássuk hozzánk való-e, aki megtetszett nekünk. Okosság kell, hogy észrevegyük értékeit és hibáit; nemcsak a feltűnőket, hanem a rejtetteket is. — Másodsor: keresni kell. Türelemmel, nem kapkodva, de nem is várva a sült galambot. Sokat kell társaságokban forogni. Nagyön sok jó házasság azért nem jön létre, mert sok derék fiatalember és igazán feleségnek, édesanyának való leány visszahúzódik, nem jár társaságba, hanem otthon búsul és sóhajtozik. A rock-and-roll-ozó, csónadrágos, tépetthajviseletű társaságot nem bírják temperamentummal, ahhoz sem elég bátrak, nincs bennük elég kezdeményezés, hogy a magukhoz illőket megtalálják. Sokszor nincs alkalmuk se. Sajnos a szülők, idősebbek sem elég talpraesettek e tekintetben, akiknek pedig kötelessége volna a fiatalokat segíteni, hogy megtalálják egymás társaságát. Mégis, azt tanácsoljuk, keressen. Meg lehet találni a kapcsolatot a legtöbb családhoz és leányhoz, ha időt és fáradságot fordít rá. — Természetesen, a gondviselés segítségével, Isten áldása is kell. Az ember, ha az okosság erényét nem mulasztja el s ha a gondviselésben bízva és Isten segítségét kérve keres, nem marad el a mennyek áldása. — Mindezekben túl azonban elszántság is kell a jó párválasztáshoz.

Fiatalasszony, Budapest. — Megengedhető-e, hogy fiatalasszony házas kollegájával munka után beüljön egy feketére az eszpresszóba? — Olyan kérdés ez, amelyre csak egy tucat fenntartással és „ha”-val lehet válaszolni. Ha valóban úgy történt, hogy a fiatalasszony csupán két alkalommal telepedett le az említett kollegával a kávéház mai utódainak egyikében, — egyszer egy fontos, de kettőjüktől független semleges ügyben, másodszor eső elől menekülve — természetes, hogy nem róható meg és nem ítéltető el erkölcsi szempontból. Nem ilyen egyszerű az ügy azonban, ha gyakran történnek meg az efféle „beülések”, a szokásos jelszóval: „ki akartuk beszélgetni magunkat”, vagy éppen: „jól éreztük magunkat együtt”. Nem állítjuk ez esetben sem, hogy okvetlenül bűnös, erkölcstelen témákról beszélgetnének. Tudjuk, hogy ilyenkor legtöbbször csupa szép, jó, magasrendű témáról folyik a magasröptű és szellemes társalgás. Irodalom, zene, színház, lelki kérdések kerülnek szóba, a férfi okos és szellemes, a nő elragadóan bájos. Mégis, azt kell mondanunk: ez már könnyen a bűnre vezet alkalmat sűrölja. Nemcsupán egyszeri, vagy néhány-szor megismétlődő botlás, bűn származhatik belőle, hanem oly sokszor a házasság felbomlása is. Éppen azért, hogy a kényelmes, komolyabb erőfeszítést nem kívánó csevegésekben mindenki a legrokonszenvesebb oldalát tudja mutatni, megtévesztik egymást a csevegők, azt az érzést keltik egymásban, hogy a törvényes férj, illetve feleség — aki ilyenkor otthon vagy a munkában fárad — nem felel meg nekik lelkiileg úgy, mint az, akit „most ismertek meg igazán”. Minél „jobb” érzi magát magukat egymás között, annál nagyobb a veszély, hogy meglazul a kapcsolat törvényes házastársukkal, elidegenednek tőle, megszakad azzal az a belső lelki egységük, ami nélkül a házasság csak kényszeredett együttéléssé válik. Azt kell tehát mondanunk, minél inkább „jól érzi magát” valakivel, annál inkább kerülnie kell a vele való gyakori és hossz-szas együttételt. Ez is egyike a házasságban vállalt lemondásoknak. A lemondás mindig keserves és fájdalmas. De csak egy ideig. Az ember végül is rádöbben, hogy a fájdalom nem annak a másíknak elvesztése miatt gyötörte, akiről lemondott, hanem vágyai, ösztönei sajogtak, tiltakoztak, lázadoztak. Ilyen kín-lódás eredményeként tisztul és higgad le az ember viszonya házastársához és azokhoz, akikkel a családon kívül találkozik. Rájön, hogy a kívülállók se különbek társánál, varázsluknak legtöbbször egyetlen alapja van: hogy — mások. Egyes dolgokban ugyan tökéletesebbek a házastársánál, másban azonban el-ma-radnak mögötte. Mindent egybevetve, a mi tanácsunk az, hogy házasságban

élő fiatalasszony ne járjon házasember kollégával eszpresszóba kettesben. Még ritkán se jó, mert mint itt történt, — szóbeszéd, pletyka kerekedik belőle. Jobb, ha az embert Isten langyos esője áztatja el, mint az emberek, a kollégák és kollégánők.

Tanácsaltan. Egyetlen levél alapján sajnos mi sem segíthetjük Önt jó tanácsal, mert nem ismerhetjük a tényállást. De talán egy régi elv felújításával segíthetjük abban, hogy helyesebben ítélje meg férje krónikus és kiszámíthatatlan pontatlanságát. Ez az elv: a másik felet is meg kell hallgatni. Nem nekünk, de Önnek kell annak a bírónak lennie, aki a másik felet is meghallgatja, és csak azután mond ítéletet. Ön azt írja: „Férjem szeret engem, és mégis, annak ellenére, hogy tudja, mennyire keserít engem pontatlanságával, nem változik meg. Miatta én is elkésem munkahelyemről, mert sem ő nem készül el, sem engem nem enged el. Néha igazán olyan nekem, mintha nem volna időérzéke.” Pontosan ez az, amire nemcsak pillanatnyilag, de a konzekvenciákat is levonva számolnia kell. Vannak emberek, akik vakok, vannak, akiknek nincsen izlésük, vannak, akik nem tudnak a pénzzel bánni, és vannak, akiknek nincsen időérzékük. Ez valami konstitucionális baj. Szomorú, hogy így van, de így van. Nem szabad ebben rosszakaratot látni, nem szabad „csalódást” emlegetni. Az Ön férje már a házassága előtt is ilyen volt, akkor nem vette észre? Igen, akkor azt hitte, majd meg tudja javítani... És Ön meg tudott javulni már mindenben, amit számtalanszor fogadott? Teljesen megértjük nehéz helyzetét: alkalmazkodni egy pontatlan, és így kiszámíthatatlan emberhez, ez bizony nagyon nehéz... de miért nem veszi a kormányzást a saját kezébe? Férje „nem engedi Önt idejében elmenni munkahelyére”. Olyan mondat ez, amelyet dédanyáink adtak dédatyáink szájába. Hogy-hogy nem „engedi el”? Ilyet nem kívánhat meg a férj, aki beleegyezett abba, hogy felesége kenyeret keressen. És hogy férje „nem csinálja meg, sőt el sem kezdi azokat a háztartási, szerelési-javítási munkákat, amelyeket vállalt”? Tessék iparost hívni, a szükséges munkákat elvégeztetni, a kiadásokat a konyhapénzből, cigarettapénzből elvonni, színház- és mozilátogatást letiltani, stb. Természetesen ennek nem lehet gyermekek „büntetés” jellege, hanem közös gondnak közös elintézése. Tudjuk, hogy ezzel csak egy teherrel többet tettünk az Ön vállára, de úgy látjuk, hogy ez az egyetlen járható és célravezető út.

Z. Zs. Az Ön által felvetett problémával már 411-ben foglalkozott a karta-gói zsinat, amelyet Szent Ágoston hívott össze, és amelyen 286 katolikus és 279 donatista püspök vett részt. A nyilvános disputában foglalkoztak az Egyház „szentségének” kérdésével, t. i. azzal, hogy elveszít-e az Egyház „szent” jellegét, ha bűnös és méltatlan tagok is vannak benne, vagy sem. Szent Ágoston nagy beszédben azt az álláspontot védte meg, hogy különbséget kell tenni a „status viae” és a „status gloriae” között, vagyis a küzdő és a diadalmas Egyház között. („Egyház, amely van” és „egyház, amely arra készül, hogy legyen.”) Ezen az alapon tárgyalandó a méltatlan tagok megtűrése az Egyházban. Ajánljuk különben elmélkedjek azokon a szavakon, amelyeket az Úr Jézus a konkolyt kitépni akaró tanítványoknak mondott. „...nehogy a konkolyt kitépven, a búzát is eltapossátok!”

Ö. A. Hans Sachs a német irodalom egyik legszimpatikusabb alakja. A nürnbergi mesterdalnok iskola vezetője volt, becsületes mesterségére nézve cipész. Írt több mint 400 mesterdalt, 1700 elbeszélést, 200 drámai művet. Tehát egyáltalán nem volt Wagner fejéből kipattant mesealak. És ha a mesterdalnokok sok „mesterkéeltséget” is erőszakoltak rá az igazi poézisre és zenére, mégis csak tanúságot tesznek az akkori kultúra egységéről és magas színvonaláról. (Hans Sachs 1494-ben — tehát Amerika felfedezése után két esztendővel — született, és 1576-ban halt meg, 82 éves korában.)